

האוניברסיטה הפתוחה

המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת

גיוס וייצוג נשים בפוליטיקה המקומית בישראל

The Representation of Women in Israeli Local
Politics

שם הסטודנטית

דורית דריה שמואלי

עבודה זו נכתבה בהנחיית

ד"ר רעות איצקוביץ מלכה

תזה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בתוכנית ללימודי דמוקרטיה בין תחומיים

באוניברסיטה הפתוחה

המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת

רעננה

פברואר 2026

תודות

עם סיום כתיבתו של מחקר זה ברצוני להודות לאנשים שליוו תמכו והיו שם עבורי לאורך הדרך. ראשית ברצוני להודות למנחה מקצועית ונדירה בה זכיתי, דר' רעות איצקוביץ מלכה, שהאמינה בי ובדרכי, והקדישה מזמנה וממרצה ללא ליאות, במסירות ובתחושת שליחות. תודה מיוחדת לד"ר עידית גיל המנהלת האקדמית על שסייעה לי לצלוח את הנהלים בעת הגשת ההצעה לתזה. תודה לחברתי ללימודי מגדר, יסמין הללי זבולון שהיתה לצידי ותמכה בי לאורך כל הדרך, לויקי מאיה איילון, שליוותה אותי בעת כתיבת ההצעה לתזה, לדנה קופל, חברתי ללימודי דמוקרטיה בינתחומיים, שהפגינה עניין עידוד ותמיכה בעת כתיבת ההצעה לתזה. לאבנר דרוק, חבר יקר ופמיניסט בלב ובנשמה, תודה על התמיכה הטכנית והנפשית ועל היותך שם תמיד. תודה לאימי הסקרנית, שנטעה בי את האהבה ללמוד, לחקור ולדעת. לחתור לחקר האמת בדרך הסוקרטית- זו השואלת וחושפת מחדש. מחקר זה הוא פרי אותה סקרנות ושקדנות אין קץ, ומהווה עבורה מקור לגאווה. תודה לאבי ז"ל שהציב באופן קבוע את חשיבות הלימודים בקדמת הבמה. לבסוף, לבן ובת הבית שסופגים הכל: תודה לבן זוגי שלמה ולבתי ליהיא על ההבנה וההכלה של רגעי ההסתגרות הארוכים ועל הצורך במרחב "משלי". מי יתן ומה שראית לנגד עיניך יתרום לך ללימודיך ולנקודת מבט ייחודית בעולמך. תודה מיוחדת למרואיינות המחקר, שאפשרו לי הצצה לעולמן בתקופה עמוסה ומאתגרת, שנעה בין המחאות נגד הרפורמה המשפטית ובעד הדמוקרטיה, טבח השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל", בעת של התלבטות והתמודדות תוך דחיית ושינוי מועד הבחירות, מספר פעמים.

מחקר זה מוקדש לכל הנשים המתלבטות האם להיכנס לזירה הפוליטית ולקחת בה חלק. בזירה רווית חסמים ואתגרים, המחייבת לא פעם התמודדות מורכבת ותובענית, תקוותי היא, שמחקר זה יסייע ולו במעט לנשים המתלבטות והבוחרות לפעול ולהתמודד במרחב הציבורי.

תוכן עניינים

III	תוכן עניינים
I	תקציר
1	מבוא
7	רקע
7	ייצוג נשים ברשויות המקומיות
8	גורמים מוסדיים המשפיעים על ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית
9	מספרים ומגמות בייצוג נשים
10	פערי ייצוג מאפייני הזירה הארצית אל מול הזירה המקומית
11	ריכוזיות הזירה הפוליטית בישראל ארצית מול מקומית וההשפעה על ייצוג נשים
12	המצב המיוחד בישראל טרם בחירות 2024
14	הגישות התיאורטיות של המחקר
16	ספרות המחקר
16	סקירה בינלאומית
21	חסמים לייצוג נשים בזירה המקומית בישראל
24	מודל תיאורטי
27	השערות המחקר
27	השערה מספר 1: חסמים פנימיים-סובייקטיביים
29	השערה מספר 2: השפעת העבודות השקופות
31	השערה מספר 3: סטריאוטיפים מגדריים
34	השערה מספר 4: העדר הבטחות ייצוג מספקות
36	מתודולוגיה
36	שיטת המחקר
37	אוכלוסיית המחקר
39	מגבלות המחקר
40	ממצאי המחקר

40		חסמים פנימיים סובייקטיביים
48		השפעת העבודה השקופה
48		שוויון מגדרי בנטל העבודות השקופות
52		סוגיית השכר לחברות מועצה
58		סטריאוטיפים מגדריים
58		סטריאוטיפים מצד שומרי הסף ומצד בוחרים ובוחרות
61		פוליטיקאיות בעין הציבור והמדיה החברתית
64		תפיסת "האישה הראויה" אל מול ה"אישה בחזית"
71		העדר הבטחות ייצוג חוקיות או הבטחות ייצוג ברמה מספקת
72		המתנגדות הנחרצות להבטחות ייצוג
75		בין הבטחות ייצוג חוקיות להבטחות ייצוג וולונטריות
80		השפעות קונטקסטואליות
		השפעת ההפיכה המשטרית, טבח השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל" על ייצוג נשים בזירה הפוליטית
80		המקומית בישראל
87		דיון ומסקנות
96		סיכום ותרומת המחקר
96		תרומת המחקר
99		ביבליוגרפיה
115		ABSTRACT

תקציר

מחקר זה עוסק בגיוס וייצוג נשים בפוליטיקה המקומית בישראל ומבקש לבחון את סוגיית השיעור הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל, חרף המאמצים של תנועות פמיניסטיות ומאבקים פוליטיים של נשים לשנות ולהגדיל את גיוסן וייצוגן של נשים בפוליטיקה.

למרות התפיסה הרווחת כי הפוליטיקה המקומית מתאימה יותר לנשים, שכן היא עוסקת בנושאים המזוהים עימן באופן מסורתי - חינוך, רווחה, קהילה ואיכות חיים - ואפילו נתפסת נוחה יותר, נגישה וקרובה לבית, פחות תובענית מהפוליטיקה הארצית, שיעור ייצוגן של נשים בזירה זו בישראל, הינו נמוך במיוחד (Hills, 1983; Lovenduski & Hills, 1981; הרצוג, 1999; וייס, 1973; פינקלשטיין ואח' 2024; קניג 2024). ייצוגן של חברות המועצה בעיריות ובמועצות המקומיות נכון לבחירות המקומיות 2024 הינו 18.7 אחוזים וייצוג חברות הכנסת בשנה זו עומד על 25 אחוזים.¹ הפער בין ייצוגן בזירה הארצית לבין ייצוגן בזירה המקומית מעורר תמיהה הנוגעת לחסמים הפועלים על נשים טרם כניסתן לפוליטיקה המקומית מצד אחד ומאידך, מצביע על אפשרות של הדרה מתמשכת מעמדות הנהגה בעיריות.

מטרת המחקר היא לתת מענה לשאלת המחקר כיצד תופסות נשים המתמודדות למשרה פוליטית ברשויות המקומיות בישראל את חסמי הכניסה עימם הן מתמודדות, תוך שימוש במודל גיוס כלכלי המורכב מהיצע וביקוש (Norris & Lovenduski, 1995). כך, ניתן היה להתחקות אחר החסמים הייחודיים לנשים בזירה הפוליטית בישראל. הדיון המתבסס על שתי מסגרות תאורטיות, הגישה **המוסדית החדשה** והגישה **הפרשנית**, מאפשר להתבונן גם במבני הכוח המוסדיים וגם בפרספקטיבה האישית של נשים המתמודדות לפוליטיקה.

המחקר מבוסס על 16 ראיונות עומק חצי-מובנים עם נשים שהתמודדו בבחירות למועצת העיר ולראשות הרשות המקומית. ראיונות אלו מספקים לראשונה תמונה מחקרית של השלבים המוקדמים בתהליך הגיוס הפוליטי - שלב ההתלבטות -בו נשים ה"מתאימות" לפוליטיקה על פי מודל הגיוס וקריטריונים ציבוריים, עדיין אינן בטוחות אם ברצונן להשתלב בזירה.

מהמחקר עולה כי נשים המבקשות להיבחר לפוליטיקה המקומית נתקלות במספר רב של חסמים. חסמים בולטים שזוהו במחקר הם: העדר משאבים כספיים, העדר ניסיון בניהול קמפיין וגיוס תרומות. כל זאת, טרם כניסתן לתפקיד חברת מועצה, ללא שכר. חסמים אלה פוגעים בעיקר בנשים ממעמד כלכלי-חברתי בינוני ונמוך ובנשים בעלות זהויות מצטלבות. בהקשר זה, חסם העדר רשתות

¹ 18.7 אחוזים לא כולל רשויות ערביות, בדוויות ומועצות אזוריות (פינקלשטיין ואח', 2024).

קשרים ומידע הופך למכריע במיוחד במרוץ לתפקידי הנהגה בכירים, עליהם יכולות להתמודד בעיקר נשים בעלות פריווילגיות חברתיות וכלכליות. עוד נמצא כי קיים קשר הדוק בין "עבודתן השקופה" של חברות המועצה לבין יכולתן להקדיש זמן ואנרגיה לפעילות ציבורית. חסם זה מהווה נטל נוסף עבור נשים הנבחרות לתפקיד חברת מועצה, שהינו ללא שכר, ומונע מנשים נוספות לרוץ לפוליטיקה המקומית. בנושא קיומו של מנגנון הבטחת ייצוג חוקי הקיים בישראל, נמצא כי מנגנון זה אינו מחייב שיבוץ נשים במקום ריאלי ברשימה. בהקשר הזה, מרבית המרואיינות סבורות כי יש לקבוע מנגנוני הבטחת ייצוג, אף כי מיעוטן מתנגדות לכך באופן מוחלט. המחקר מראה כי נשים חוות סטריאוטיפיזציה מצד בוחרים ביחס ליכולת ולהתאמה שלהן לשמש כמנהיגות מקומיות, ובנוסף, חוות סטריאוטיפיזציה מנשים המפנימות תפיסה זו. לראשונה במחקר ישראלי נחשפת תופעת אלימות כלפי נשים בישיבות מועצה ובמדיה החברתית כלפי חברות מועצה מכהנות ומתמודדות.

המחקר מצביע על דרכים להקל על נשים להתמודד למועצה ולראשות העיריה באמצעות הקטנת החסמים המוסדיים הנוגעים בעיקר להבטחות ייצוג ומשאבים המצויים בידי נשים כגון: יצירת קרן הלוואות מיוחדת, חקיקת חוק עבור שכר לחברי וחברות מועצה, הגדלת רשת קשרים ומידע, מנטורינג אישי וליווי נשים בבחירות. **זהו מחקר Impact המבקש לא רק להבין את המציאות - אלא לקרוא לשינוי מדיניות בנושא ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית בישראל.**

עבודה זו מתרחשת על רקע מציאות פוליטית וחברתית סוערת במיוחד. מחאת 2023 נגד הרפורמה המשפטית יצרה חלוקה חדשה בין רשימות ליברליות לשמרניות, עם השלכות מגדריות מובהקות. בהמשך, מתקפת הטרור של 7 באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל", עצרו את הקמפיינים המקומיים, דחו את מועד הבחירות פעמיים ואף גרעו מהן יישובים שלמים. אירועים אלה ניכרים בחלק מעדויות המרואיינות ומשליכים על תפיסת תפקידן, בעיקר בתפקידי הנהגה בעת הזו.

מבוא

"כאשר אני בוחנת את הבעיות שאיתן אנו מתמודדות, וכאשר אני חושבת על השינויים שאנו זקוקות להם, אני משוכנעת היום יותר מאי פעם שהעיתיד שלנו תלוי בהנהגת נשים - לא כדי להחליף את הגברים, אלא כדי לשנות את מרחב האפשרויות העומדות בפנינו כחברה" (Marie C. Wilson, Closing the Leadership Gap).

המאבק הפמיניסטי אשר הוביל לקידום זכויות נשים שינה את תנאי המשחק הפוליטי ואיפשר את כניסתן של נשים לפוליטיקה, תוך אתגור מתמיד של עקרונות המשטר הדמוקרטי והליברלי, שהוביל סדר יום של שוויון. אך בפועל, לוותה כניסתן של נשים לפוליטיקה בחסמים המגבילים את סיכוייהן להשתלב בפוליטיקה. לגידול בשיעור הנשים המשתלבות בפוליטיקה יש חשיבות רבה. מחקרים מראים כי שיעור גבוה של נשים בזירה הפוליטית יעניק נראות (Visibility) ויהווה מודל לעידוד נשים נוספות לשאוף ולהתקדם במסגרתה. כמו כן, ייצוג נשים בפוליטיקה מסייע בהנחלת התפיסה שנשים הן אזרחיות שוות ערך לגברים (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; הרצוג, 1999; פוגל ביז'אווי, 2011; שפירא פרידברג, 2021).

הסוגייה של ייצוג וגיוס נשים לפוליטיקה מהווה חלק מרכזי וחיוני במשטר דמוקרטי. כניסתן של נשים לפוליטיקה משפיעה על ההרכב הדמוגרפי של בית הנבחרים, רשויות מקומיות ומוסדות המדינה, ומכאן שגם על חלוקת הכוח הפוליטי והקצאת המשאבים בין הקבוצות השונות בחברה. מחקר זה בוחן את ייצוגן של נשים בפוליטיקה המקומית במסגרת דמוקרטיה ליברלית ובוחן כיצד עקרון השוויון - המהווה יסוד בדמוקרטיה - מתורגם בפועל לחלוקת כוח פוליטי ופיזור בין קבוצות שונות בחברה. מתוך כך נובע שעקרון השוויון המגדרי מבקש לא רק לצמצם פערים, אלא גם להבטיח ייצוג הולם ושילוב משמעותי של נשים וקבוצות מגוונות אחרות במוסדות השלטון. עקרון זה מהווה גם את אחד המדדים החשובים למדידת איכותן ויציבותן של דמוקרטיות (דאל, 2002; הרצוג, 1994, 1999; מדד המגדר, Phillips 2021; Norris & Lovenduski, 1995; Fox & Lawless, 2010, 2011; V-DEM, 2019; 1998).²

על פי דו"ח הדמוקרטיה של מכון המחקר V-DEM משנת 2024, ישראל אינה מוגדרת כדמוקרטיה ליברלית אלא כ-"דמוקרטיה אלקטורלית", עקב הדרדרות במדדי הדמוקרטיה הליברלית שנרשמה החל משנת 2023: שימור עצמאות בתי המשפט, שוויון זכויות ובטחון המוסדות הדמוקרטיים. הפגיעה

² מימד השוויון המגדרי מוגדר בדו"ח V-dem באמצעות ממד ההדרה של קבוצות חברתיות המוערך על פי המשתנים הבאים: מיגדר, מעמד סוציאלי-אקונומי, קבוצות חברתיות, מיקום כפרי או עירוני. ישנו קשר ברור בין ירידה במשתנים של הדרה לעליה בממד הדמוקרטיה (V-dem annual report 2019, p. 44).

בדמוקרטיה הליברלית משפיעה גם על ייצוגן והכללתן של נשים במוסדות השלטון, כאשר החשש הוא פגיעה בשוויון המגדרי והדרתן מייצוג וממוקדי קבלת ההחלטות.

לעניין הדמוקרטיה ואיכותה יש לציין כי מבנה השלטון המקומי בישראל אמנם דמוקרטי אך בהשוואה לעולם הוא מתאפיין בריכוזיות יתר שמקורה בשלטון המרכזי (הממשלה). ריכוזיות זו משפיעה על הניהול הפיננסי, ניהול ההון האנושי, סמכויות הרשות ואף על ייצוג נמוך של נשים (פינקלשטיין, 2020). ייצוג נמוך זה נובע בין היתר, מהעדרן של הבטחות ייצוג עבור ייצוג ושיבוץ של נשים במקומות ריאליים ברשימות למועצה (בארי-רזין, 2015; סטקלוב וריינגוורץ, 2015; פינקלשטיין, 2020; רזין, 2003). לכך נוספים העדרם של מנגנוני תמרוץ כספי עבור נשים המתמודדות למועצה ולראשות העיר, כמו גם העדר תגמול כספי, תשלום לנסיעות או שירותי שמרטפות לחברות וחברי מועצה, כגמול על השתתפותם בישיבות מועצה ועל עבודתם. עובדה זו מדירה נשים ואוכלוסיות ממעמד כלכלי נמוך מהשתתפות בפוליטיקה המקומית (טהון-אשכנזי ושפירא, 2023).

מחקרי מבקש לבחון את שיעור הייצוג הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל ואת הדרכים להרחבת גיוסן ושילובן בזירה זו. הוא נערך ברשויות מקומיות ובערים יהודיות ומעורבות, מתוך מספר שיקולים מתודולוגיים. ראשית, הבחירות למועצות אזוריות מתקיימות בשיטת בחירות שונה מהותית, המייצרת דינמיקות פוליטיות אחרות. שנית, ברשויות הערביות אופן הבחירה מושתת ברובו על מבנים חמולתיים, השתתפות הנשים בבחירות בערים ערביות נמוכה במיוחד (רק כ-2 אחוזים בלבד מכהנות כחברות מועצה), החסמים רבים ומגוונים, ולא מכהנת אף אישה בראשות עיר. בנוסף, בערים חרדיות מובהקות, נשים אינן יכולות להשתלב כלל ברשימות המועצה, דבר המונע מהן השתתפות פוליטית פורמלית בזירה המקומית.

שיעור הנשים שהתמודדו בישראל לראשות העיר בשנת 2024, בכל הרשויות המקומיות הינו 10.3 אחוזים, מתוכן שיעור הנבחרות לראשות העיר הוא 5.8 אחוזים. שיעור חברות המועצה שנבחרו בכל הרשויות המקומיות הינו 20 אחוזים. לשם השוואה, בפוליטיקה הארצית בישראל, נשים זכו בכנסת ה-24 לכ-30 אחוזי ייצוג ובכנסת ה-25 ל-25 אחוזי ייצוג (אבגר 2018; אבגר-פידלמן, 2023; בניטה ומזרחי-סימון, 2018; מדד המגדר, 2021; פינקלשטיין, 2024). שיעור ההשתתפות של מצביעים ומצביעות בבחירות לרשויות המקומיות ירד ב-5.6 אחוזים בבחירות 2024. סביר להניח כי הירידה היא חלק מהמלחמה המתמשכת מאז ה-7 באוקטובר, 2023 (פינקלשטיין, 2024). אם כן, בעבודה זו אבקש לבחון מה מונע מנשים להיכנס לזירה הפוליטית המקומית.

שאלת המחקר היא: כיצד תופסות נשים המתמודדות למשרה פוליטית ברשויות המקומיות בישראל את חסמי הכניסה עימם הן מתמודדות?

מטרת המחקר: לעמוד על החסמים הפנימיים והחיצוניים של נשים המשתתפות במירוץ למשרות בפוליטיקה המקומית, בשלבי הגיוס לפוליטיקה המקומית לשני תפקידים: חברות מועצה וראש רשות מקומית.³ חשיפת החסמים הללו בכל שלבי הגיוס, מתאפשרת תוך שימוש במודל כלכלי המורכב מהיצע וביקוש המציג ארבע קבוצות גיוס של נשים לפוליטיקה: מתאימות, שואפות, מועמדות ונבחרות (Norris & Lovenduski, 1995).⁴ מטרתו היא לבחון את החוויה של נשים בכל קבוצה ואת החסמים המצויים במעברים שבין הקבוצות: מ-"מתאימות לשואפות", מ-"שואפות ל-"מועמדות" ומ-"מועמדות לנבחרות".

מחקרי זה מבקש להצביע על לקונה מחקרית הקיימת בספרות המחקר העוסקת בייצוג פוליטי של נשים בישראל ולתרום להשלמתה. חוקרים מתחום מדע המדינה בעולם העוסקים בחקר ייצוג של נשים בפוליטיקה ברחבי העולם, טוענים למיעוט ואף היעדר של מחקרים בתחום הממשל המקומי (Carroll & Sanbonmatsu, 2013; Kjaer et al., 2018; Pini & Macdonalds, 2011). בישראל כאמור היקפם מצומצם עוד יותר ומרבית המחקרים העוסקים בייצוג הפוליטי של נשים בישראל, מתבססים על איסוף נתונים אודות נשים המתמודדות לפוליטיקה ארצית ומקומית באמצעות שאלונים, ומתמקדים בחסמים בשתי הזירות יחד (הרצוג 1994, 1999; הרצוג ואח', 2001, 2002; שקד, 1994). ככלל, הספרות המחקרית הקיימת אינה עוסקת בתהליך גיוס הנשים לפוליטיקה המקומית על כל שלביו, במעברים בין השלבים, בייצוג הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בכלל, ובייצוגן הדל בישראל בפרט. בנוסף, המחקרים אינם מתייחסים די לסוגיית החסמים הייחודיים שניצבים בפני נשים ובחוויות של נשים מנקודת מבטן, כמועמדות פעילות בזירה המקומית. עוד אוסיף כי המחקר נערך בצל אקלים פוליטי סוער, בשנה בה נאבקים ונאבקות אזרחים ואזרחיות בישראל נגד השינויים במערכת המשפט אותה מובילה הממשלה. שינויים אלו מאיימים על הדמוקרטיה הליברלית, ופוגעים בזכות לשוויון של נשים, ערבים ומיעוטים נוספים.⁵ במקביל ובנוסף, הוקם מיזם "5050" לשותפות ושוויון מגדרי הפועל למען ייצוג נשים ברשימות למועצה בשיטת הריצ'רץ.⁶ המיזם סיפק רוח גבית חזקה לנשים ולראשי ערים לפעול להרחבת ייצוגן של נשים בפוליטיקה המקומית. מחקר זה נערך תחת הנסיבות של דחיית הבחירות לרשויות המקומיות (מהתאריך המקורי ב-

³ אציין כי אבחן את התפיסה הסובייקטיבית של כלל החסמים כפי שאלו נתפסים על ידי המרואיינות. כך שגם החסמים האובייקטיביים-חיצוניים ייבחנו באמצעות נקודת מבטן הסובייקטיבית של הנשים.

⁴ מתאימות – לקבוצה זו משתייכות מרבית הנשים הפוטנציאליות לתפקיד פוליטי; שואפות – אלו השואפות להיות מועמדות לתפקיד פוליטי; מועמדות – אלו הצליחו להשתלב ברשימת המועמדות; מחוקקות (נבחרות) – נבחרו לפרלמנט או למועצה.

⁵ קיים חשש כי שינויים אלו ישפיעו על האופי הדמוקרטי-ליברלי של ערים ומועצות מקומיות המחאה האזרחית קוראת לשמר לבחור ולחזק ערים ליברליות (חירות-סובר, 2023; כהן, 2023).

⁶ הייצוג ברשימה הינו של 50 אחוזים נשים ועל פי שיטה זו הרשימה מתחייבת למנגנון שיבוץ של גבר אישה או אישה גבר לסירוגין (קניג ורהט, 2019).

31.10.23) לתאריך 27.02.24, עקב טבח השבעה באוקטובר - מתקפת הטרור על יישובי הדרום וההכרזה על ישראל כאזור מלחמה אשר קטעה את מערכת הבחירות לרשויות המקומיות, שכבר נכנסה לישורת האחרונה שלה, באבחה גסה ויצר כאוס ותדהמה בישראל כולה. עוד אציין כי בעקבות אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה הבחירות לרשויות המקומיות לא נערכו במלואן ועל כן, לא התקיימו ב-14 רשויות בדרום ובצפון הארץ בהן כ-100 יישובים. המחקר המשיך להתחקות אחר חוויותיהן של נשים גם בתקופה קשה זו. תקופת הראיונות החלה ביולי 2023 ונמשכה עד סוף שנת 2024.

מתוך המחקר עולה כי נשים המבקשות להיבחר לפוליטיקה המקומית נתקלות במספר רב של חסמים. מהבולטים שזוהו במחקר הם: **חסם המשאבים הפיננסיים** שהינו החסם המשמעותי ביותר בקרב מתמודדות למועצה ולראשות העיר ושזור בכל ארבעת שלבי הגיוס של המודל.⁷ באשר ל**חסם ההון** החברתי העוסק ברשת קשרים ומידע, חסם זה, נעשה משמעותי יותר במרוץ בראש רשימה ולראשות העיר אליו יכולות להתמודד בעיקר נשים פריווילגיות בעלות רשת קשרים ענפה ומשאבים פיננסיים.

בסוגיית חסם העבודה השקופה של חברות המועצה, נמצא קשר הדוק בין "עבודתן השקופה" של חברות המועצה – העדר תגמול כספי והעומס המגדרי בזירה הביתית – לבין יכולתן להקדיש זמן ואנרגיה לפעילות ציבורית. ניתן לומר כי ככל שגדל אי השוויון בחלוקת העבודה בבית בין נשים לגברים, כך נשים פחות זמינות לכהן בתפקיד חברת מועצה ללא תמורה כספית. חסם זה פוגע בעיקר בנשים ממעמד סוציאקונומי בינוני ונמוך ונשים הנמצאות במיקומים מוחלשים. למרות שתפקיד זה אינו בשכר, רוב משתתפות המחקר רואות חשיבות רבה בהתמודדות לתפקיד חברת מועצה. רובן מסכימות כי יש לשלם שכר לתפקיד חברת מועצה או לשלם הוצאות נלוות לתפקיד.

בסוגיית הסטריאוטיפים המגדריים הממצאים מראים כי סטריאוטיפים כלפי נשים המתמודדות לתפקידי חברת מועצה והנהגה מופיעים מצד שומרי הסף, המצביעים, כלי התקשורת והרשת החברתית הדיגיטלית. למעלה משליש מהנשים שרואיינו דיווחו על תפיסות סטריאוטיפיות בקרב ציבור הבוחרים ביחס ליכולתיהן המנהיגותיות, לרבות הובלת רשימה, להוביל רשימה, ניהול משא ומתן והחזקה בתפקידים בכירים, כמו ראש הרשות, מובילת רשימה או סגנית ראש הרשות. בראיונות המחקר עלו שני מושגים ה"אישה הראויה", זו המאמצת התנהגות גברית כטקטיקה פוליטית, אל מול "האישה בחזית" המאתגרת בגלוי את מבני הכוח. רוב מראיינות המחקר שהתמודדו

⁷ חסם זה נמצא בשלב המהססות לרוץ לפוליטיקה, במעבר "ממתאימות לשואפות" במעבר מ"שואפות למועמדות". בשלב ההיצע נשים בודקות האם ישובצו במקום ריאלי ברשימה. כיון שבישראל קיים חוק התמריץ הכספי קיימת האפשרות כי מחסור בכסף בשלב ההיצע יחזור אליהן אם ישובצו ברשימה וייבחרו למועצה.

לתפקידי מנהיגות פוליטית נקטו באסטרטגית התנהגות גברית תוך התרחקות מזהותן המגדרית כאישה אשר על פי תפיסתן, עלולה להוות סוג של מכשול ופגיעה בסיכוייהן להגיע לצמרת. המרואיינות חשפו תפיסה סטריאוטיפית משועתקת ומופנמת בקרב נשים המתמודדות לפוליטיקה כלפי נשים אחרות בפוליטיקה. מרואיינות נוספות, בעלות מודעות פמיניסטית שהוגדרו במחקר במונח "אישה בחזית", תיארו את תפיסתן לגבי מנהיגות נשית, כולל הצעתן לנקוט באסטרטגיה של עמידה מול מבני הכוח ואתגור מערכות הכוח הפטריארכליות באמצעות מימוש הסוכנות האישית שלהן (Agency), ולא רק ההשתלבות בה. במחקר זה נחשפת לראשונה סוגיית האלימות נגד פוליטיקאיות מתמודדות ומכהנות, אותן חוות המתמודדות במועצה וברשתות חברתיות.

בסוגיית הבטחות ייצוג, הבחנתי בין שלוש קבוצות: ה"נחרצות", שהן מיעוט בקרב משתתפות המחקר התנגדו באופן נחרץ להבטחות ייצוג עבור נשים בפוליטיקה המקומית, זאת בשל נקודת מבטן כי על נשים להיבחר על פי כישורים ולא על פי אחוז ייצוגן בחברה. **מחצית ממשתתפות המחקר הציעו חקיקה של הבטחות ייצוג הכוללות אכיפה של מנגנוני הבטחות ייצוג באמצעות קנסות, שיבוץ ריאלי ברשימה או רשימות ריצ'רץ.** למעלה ממחצית מהמרואיינות אשר חלקן דוגלות בהבטחות ייצוג חוקיות הציעו להעלות את אחוזי התמריץ הכספי המוצעים כיום, במסגרת החוק הקיים בישראל, מ 15 אחוזים ל 30 אחוזים על מנת לייצר תמריץ וכדאיות גם לשומרי הסף. חשוב לציין כי הצורך בהבטחות ייצוג חוקיות עלה באופן נחרץ בקרב מתמודדות בעלות אמצעים נמוכים וממיקומי שוליים הגרות בערים חלשות ונחשלות או בשכונות חלשות בעיר בה הן מתמודדות. נמצא כי בקרב משתתפות המחקר המחזיקות בעמדות פמיניסטיות הדוגלות בשוויון מגדרי, קיימת מודעות גבוהה לצורך בהבטחות ייצוג.

לסיכום: מחקר זה הינו מחקר מקיף ועדכני בנושא ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית. המחקר תורם להבנה מעמיקה של החסמים המוסדיים-מבניים, תרבותיים-חברתיים, המשפיעים על השתתפותן של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל. הוא חושף וממפה את הקשרים המורכבים בין סוגי החסמים הפנימיים-סובייקטיביים והחיצוניים-אובייקטיביים, באמצעות מודל שלבי הגיוס לפוליטיקה, בהתאם לחסמים שזוהו על ידי המרואיינות: העדר משאבים, אי שוויון מגדרי, עומסים מגדריים הכוללים "עבודה שקופה", תפיסות סטריאוטיפיות כלפי נשים מנהיגות והיעדר הבטחות ייצוג מספקות. המחקר מדגים כיצד חסמים אלה פוגעים ביכולתן של נשים להשתלב בזירה המקומית ולתרגם את מעורבותן לייצוג פוליטי אפקטיבי. המחקר שונה ממחקרים אחרים שנערכו אודות נשים בפוליטיקה המקומית כיון שהוא מנתח את החוויה הסובייקטיבית של המתמודדות לאורך כל תהליך הכניסה לפוליטיקה באמצעות מודל של היצע וביקוש.

ממצאי המחקר נוגעים גם במבנה השלטון הריכוזי בישראל ומצביעים על כך שהיעדר משאבים ותמריצים כלכליים למתמודדות, בשילוב מערכת שלטונית ריכוזית, מגבילים את עצמאות השלטון המקומי ומצמצמים את מספר נקודות הכניסה של נשים לפוליטיקה. בכך מרחיב המחקר את הידע בתחום חקר המגדר והפוליטיקה המקומית, ומציע פרספקטיבה רב־ממדית על אתגרי הייצוג הדמוקרטי בהקשרים של שלטון ריכוזי. מעבר לתרומתו התיאורטית, המחקר פותח פתח למחקרים עתידיים שיבחנו את יעילותן של אסטרטגיות להגברת ייצוג נשים ברשויות המקומיות, את השפעת המדיניות הציבורית על השתתפות פוליטית מגדרית, ואת הדרכים לחיזוק הסוכנות הפוליטית (Agency) של נשים במרחבים מקומיים.

רקע

ייצוג נשים ברשויות המקומיות

נשים מהוות 51 אחוזים מסך האוכלוסייה הכללי אך מספרן אינו מתורגם לכוח כלכלי ופוליטי. מעמדן נמצא בתת ייצוג בזירה הפוליטית הארצית והמקומית, במשרות פוליטיות-ציבוריות במגזר הציבורי, בשלטון המקומי ובשדרות הניהול בשוק העבודה.

סוגיית ייצוגן הנמוך של נשים ברשויות המקומיות, הנמוך אף מזה שבזירה הארצית, עלתה בשנים האחרונות בייתר שאת על סדר היום הציבורי, הפוליטי והתקשורתי, בעיקר ביוזמת ארגוני נשים הפועלים להגדלת ייצוגן של נשים במוקדי קבלת ההחלטות המקומיים (הרצוג, 1999 ; עקירב ובן חורין נאות, 2015 ; בניטה, מזרחי סימון, 2018; קניג שפירא, 2018 ; מדד המגדר 2023).

בשנת 2014 התקבל תיקון לחוק הרשויות המקומיות להגדלת ייצוג נשים ברשימה למועצה ובו נאמר כי, רשימה שתשלב בין חבריה 33 אחוזים נשים תזכה לתוספת מימון של 15 אחוזים מסכום מימון הבחירות לו הרשימה זכאית (שנהב, 2016 ; איצקוביץ-מלכה ושפירא, 2020). תיקון זה החל לראשונה בבחירות לרשויות המקומיות ב-2018, בהן חלה עלייה קטנה במספר ראשי רשויות נשים (קניג שפירא, 2018). בשנה זו נערך גם קמפיין בשם "מקומיות 2018", אליו חברו 29 עמותות וארגוני נשים שקידמו יחד מהלך לבחירת נשים לרשויות המקומיות (שפירא קניג, 2018). השפעת מהלכים אלו באמצעות חקיקה על ייצוג נשים לא נמדדה בנפרד, על כן, לא ניתן לדעת אילו מהצעדים היה מוצלח או האם זה השילוב של שניהם יחדיו שהוביל לשיפור.

ייצוג נשים בשלטון המקומי חשוב לעין ערוך ומעניק לגיטימציה לשלטון הדמוקרטי על ידי כך שהוא מציג ערכים של שוויון וייצוג, גיוון דעות ומתן מימוש אזרחות שווה לנשים. היעדר ייצוג שכזה מעניק לגברים כוח פוליטי רב יותר ואת היכולת לקבל החלטות עבור נשים, מבלי שהן משתתפות ומשמיעות את קולן בהחלטות הקשורות להן. דוגמא לכך היא נשים חרדיות שאינן מהוות חלק במשחק הפוליטי, ולמעשה, משאירות את קולן בידי גברים המחליטים עבורן (איצקוביץ מלכה ואח' 2013 ; בר כהן-ריקן, 2022 ; שפירא קניג, 2018) .

גורמים מוסדיים המשפיעים על ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית

מספר גורמים מוסדיים משפיעים על ייצוג הנמוך של נשים ברשויות המקומיות. הבחירות לרשויות המקומיות המתנהלות בשני פתקים. האחד, ראש הרשות שנבחר בבחירה ישירה ובפתק אחד. השני, חברי וחברות המועצה הנבחרים בשיטה יחסית וברשימה סגורה, בפתק השני. משמעות הדבר היא שהבחירה במועמדת או במועמד לראשות היא בחירה ישירה ומפורשת באישה מסוימת או בגבר מסוים ולא ברשימת מועמדים מגוונת המכילה מועמדים מוכרים וחדשים יחד. בחירה ישירה יכולה להוות יתרון לנשים בכך שהיא מאפשרת לנשים לרוץ ברשימה עצמאית אך מאידך יכולה להוות קושי משמעותי עבור נשים המצוידות בדרך כלל בפחות משאבים פיננסיים, רשת קשרים, מידע וזמן, בהשוואה לגברים (הרצוג, 1994, 1999; יקיר ואח' 2024; Fox & Lawless, 2010, 2011; MacIvor, 2019). הספרות מעידה על כך כי במערכת בחירות אישית, לנשים יש פחות סיכויים. אך, ככל ששיטת הבחירות שואפת ליחסיות מלאה יותר, הסיכויים של נשים להיבחר גדולים יותר (הרצוג, 1994, 1999; גולן, 2004; איצקוביץ-מלכה ואח' 2013; שומר, 2020; Fox & Lawless, 2010). סיבה נוספת לייצוג הנמוך נובעת, בין היתר, מהעדרם של מנגנוני הבטחות ייצוג, המחייבים ייצוג ושיבוץ של נשים במקומות ריאליים, ברשימות למועצה (בארי-רזין, 2015; סטקלוב וריינגוורץ, 2015; פינקלשטיין, 2020; רזין, 2003). לכך נוספים העדרם של מנגנוני תמרוץ כספי עבור נשים המתמודדות למועצה ולראשות העיר, כמו גם העדר תגמול כספי, תשלום לנסיעות או שירותי שמרטפות לחברות וחברי מועצה כגמול על השתתפותם בישיבות מועצה ועל עצם עבודתם. עובדה זו תורמת להדרתן של נשים ואוכלוסיות ממעמד כלכלי נמוך מהשתתפות בפוליטיקה המקומית (אשכנזי, טהון ושפירא, 2023; פינקלשטיין, 2020). מאידך, אחד התהליכים שהשפיעו על העלאת ייצוג הנשים בפוליטיקה המקומית הינו תהליך הלוקליזציה: הפרדה וביזור סמכויות בין הפוליטיקה הארצית לפוליטיקה המקומית, אשר החל בשנות ה-90 ברשויות המקומיות, ויצר את הגדלת האוטונומיה של השלטון המקומי לצד שינויים של סדר יום פוליטי-מקומי חדש שאיפשר כניסה של שחקנים ושחקניות חדשים לזירה המקומית.

בנוסף, המפלגות הגדולות שנטו להחליש נשים בפוליטיקה המקומית, החלו לתת פחות את הטון והמעבר לרשימות עצמאיות איפשר את הגדלת הייצוג לנשים (בארי רזין, 2014; בריכטה ופדהצור, 2001; הרצוג, 2001).

מספרים ומגמות בייצוג נשים

שיעורן של נשים בעמדת ראש רשות מקומית בישראל נמוך מאוד ביחס לזירה הארצית ואף ביחס לשיעור העולה בגידול הייצוג של חברות מועצה ברשויות המקומיות. בנוסף, נמצא כי בזירה המקומית תת הייצוג של נשים גדול וחריג גם ביחס לרשויות מקומיות בעולם. מחקר משנת 2018 מצא כי רק בארבע מדינות (טורקיה, רומניה, קפריסין ויוון) מתוך שלושים מדינות ברחבי אירופה, קיים ייצוג נמוך יותר של נשים בזירה המקומית ביחס לישראל (סטקלוב רינגוורץ, 2015 ; אלוביץ, 2024 ; יקיר ואח', 2024 ; פינקלשטיין, 2020 ; 2024).

ניתן לומר כי למרות הרוח הגבית מארגוני נשים רבים ובהם מיזם "5050" הפועל לקידום שוויון מגדרי מלא ברשימות למועצות המקומיות, ו-"פורום 31" שהוקם במטרה לקדם נשים לתפקידי ראש רשות בערים ובמועצות המקומיות והאזוריות - השינוי במספר הנשים העומדות בראש רשות מקומית בישראל נותר זניח. עם זאת, בניגוד לתפקידי הנהגה בכירים, נמצא כי תשע רשויות ומועצות מקומיות זכו בבחירות הנוכחיות במועצת עיר שוויונית בין נשים לגברים (יקיר ואח', 2024 ; פינקלשטיין, 2024). בבחירות לרשויות המקומיות 2024 עלה ייצוגן של מספר חברות המועצה הנבחרות מ-430 ב-2018 ל-482 בשנת 2024 והן מהוות כ-20 אחוזים מכלל חברי וחברות הרשויות והמועצות המקומיות בישראל. מאידך, בייצוג נשים לראש הרשות אליה התמודדו כ-10.3 אחוזים נשים (ובמספרים - 86 לעומת 74 נשים שהתמודדו בשנת 2018) חלה עליה זעירה מ-14 ראשי רשויות נשים בשנת 2018 (5.6 אחוזים) ל-15 ראשי רשות (5.8 אחוזים) בשנת 2024 (פינקלשטיין, 2024).

אם נבחן את היחס בין שתי הזירות הפוליטיות בישראל, הארצית והמקומית, נמצא כי בזירת הפוליטיקה הארצית בישראל אמנם ניכר גידול במספר חברות הכנסת בין השנים 1996 ל-2015, אך מאז הכנסת ה-19 שנבחרה בשנת 2013 ועד שנת 2024, מספר הנשים שנבחרו לכנסת כמעט לא השתנה והוא נע בין 27 ל-30 חברות כנסת, המהוות כרבע מחברות הכנסת. מספר השיא של חברות הכנסת היה בנובמבר 2022, עת נערכו הבחירות לכנסת ה-25, אליה נבחרו 29 נשים. אך בעקבות חילופים פרסונליים נוספה חברת כנסת נוספת ובמהלך שנת 2022 נוספו 5 נשים בעקבות הרחבת החוק הנורבגי. סך הכל מספר שיא של 35 נשים (קניג, 2024).

לנתונים אלו מתווספים מאפיינים ייחודיים בעטיים קיים סיכוי נמוך יותר לגיוס וייצוג נשים למרוץ לרשויות המקומיות. אחוז הנשים המתמודדות למועצת העיר ולראשות העיר נמוך ביחס לאחוז הגברים המתמודדים ועשוי להסביר, במידה מסוימת, את סיכויי ההיבחרות הנמוכים של נשים ביחס לגברים. מחקרים ונתונים שנאספו לאורך שנים רבות, בנושא ייצוגן של מנהיגות ברשויות מראים כי סיכויי ההצלחה של נשים מנהיגות בראשות הערים, נמוכים מאלו של גברים (קניג שפירא, 2018 ; יקיר

ואח', 2024). חלק מהסיבות לכך נובע משיעורן הנמוך של רשימות בראשן עומדת אישה. בד בבד עם העובדה שברוב הרשויות, הסיעות במועצה הן קטנות בדרך כלל, דבר המנמיך את הסיכוי של נשים להיכנס למועצה, כי הממוצע לסיעה נבחרת נע בין אחד לשני חברי מועצה, כך שאם נשים לא מוצבות במקום ריאלי סיכוייהן להיבחר נמוכים (אבגר, 2019; בניטה, מזרחי-סיימון; 2018 יקיר ואח' 2024).⁸ כמו כן, העדר מודלים של מנהיגות המכהנות כראשי רשות, העדר אכיפת הבטחת ייצוג התמריץ הכספי שנקבעה על פי חוק, העדר מנטורינג אישי ועידוד נשים לרוץ, מקורות מימון נמוכים, רשת קשרים ומידע דלילים יותר מרשתות קשרים של גברים, העדר תקציבים מטעם משרדי הממשלה ורגולציה המאפשרת העלאת נשים נבחרות, הופכים את הסיכוי של נשים לרוץ ולהיבחר לנמוך יותר (אבגר 2019; בר כהן-ריקן, 2022; Maguire, 2018).

פערי ייצוג מאפייני הזירה הארצית אל מול הזירה המקומית

הפער בגיוס וייצוג נשים בין הזירה הארצית לבין הזירה המקומית בישראל, מחדד את הצורך לבחון מה מקורו של פער זה ומה הם הגורמים המעצבים אותו. מאפייני הזירה הארצית עיקרם בנושאים מדיניים, ביטחוניים-צבאיים, מדיניות חוץ ודיפלומטיה, הגרעין האיראני ופתרון הסכסוך הערבי-ישראלי-פלסטיני, הקיים במספר זירות מיום הקמת המדינה. הגידול בנוכחות נשים בממשלה לא תורגם עד כה למינויין לתפקיד בכיר במשרדי הממשלה העוסקים בצבא ובטחון, בטחון פנים, ואוצר. בהתייחס לחברות הכנסת בישראל, מעולם לא כיהנה אישה בראשות ועדת חוץ וביטחון או בראשות ועדת הכספים. חברות כנסת מכהנות בשיעורים גבוהים יותר בוועדות שנתפסות כמתאימות יותר להשקפה הסטריאוטיפית אודות נשים, כגון ועדת עבודה ורווחה, חינוך, תרבות וספורט או הוועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי (קניג, 2024; Herzog, 1996; Itzkovitch-Malka, 2018). כלומר: ייצוגן של נשים בממשלה ובכנסת אינו בא לידי ביטוי בשילובן בעמדות כוח הקובעות ומתוות מדיניות בנושאים מרכזיים ומשפיעים. נתון נוסף בזירת הפוליטיקה הארצית בישראל הניצב בהשוואה לזירה הבינלאומית, הינו שיבוץ נשים במשרות פוליטיות בכירות בממשלה ובמוקדי הכוח. לשם השוואה, בזירה הבינלאומית כיום, מכהנות בפינלנד ובבלגיה ממשלות בהן נשים מהוות רוב. במדינות הולנד, קנדה, ספרד ושוודיה – מספרן שווה או כמעט שווה לזה של השרים הגברים. שיפור משמעותי מבחינה זו נרשם גם בארצות הברית, בה לפני כשלוש שנים, נשים היוו רק 13 אחוזים מכלל חברי הקבינט של הנשיא טראמפ כאשר, שיעור ייצוגן בקבינט הנשיא ביידן עלה באופן חד ל-38 אחוזים, כולל נשים בתפקיד בכיר. האישה הראשונה בתפקיד סגנית הנשיא והאישה הראשונה בתפקיד מזכירת

⁸ שיעור הרצות לראשות הרשות בשנת 2023 הוא 10.3 אחוזים בקרב כל הרשויות ו-17.2 אחוזים בקרב רשויות יהודיות בלבד.

האוצר גינט ילן (קניג 2024). מאפייני הזירה המקומית עיקרם בתחומי העניין המסורתיים של נשים: תחבורה ותשתיות, חינוך, רווחה, חיי קהילה ועוד. הסבירות למצוא יותר נשים פעילות בפוליטיקה המקומית אף גבוהה יותר, בהתאם לחלוקה הבינארית של הספירה הביתית אליה שויכו נשים באופן מסורתי והספירה הציבורית הפוליטית שזוהתה עם גברים. בנוסף, התרחשותה של הפוליטיקה המקומית קרובה לבית וההנחה שהיא נוחה יותר לנשים בשל קרבתן למקום (וויס, 1973; הרצוג 1994, 1999; MacIvor 2019; Hills 1983; Lovenduski & Hills 1981). התימהון העולה מתוך פערי הנתונים שהוזכרו בין שתי הזירות- הארצית והמקומית, גדל נוכח מאפיינים אלו. פער זה מבטא מחסור בעמדות הנהגה של נשים בראשות הערים, מעיד על הדרתן של נשים מהזירה הפוליטית המקומית ומעורר סימני שאלה לגבי מנגנונים וחסמים הפועלים על נשים טרם התגייסותן ובחירתן לפוליטיקה המקומית. אך לטענות אלו, אין ביסוס אמפירי במקרה הישראלי, וייצוגן של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל נמוך עד מאוד (הרצוג, 1999; קמפ, 1995).

ריכוזיות הזירה הפוליטית בישראל ארצית מול מקומית והשפעה על ייצוג נשים

מבנה השלטון הארצי והמקומי בישראל הינו מבנה ריכוזי ובהשוואה לשאר מדינות אירופה, ארצות הברית וקנדה, הוא ריכוזי באופן משמעותי. מידת הריכוזיות של השלטון המרכזי ואחידותו בשלטון המקומי בישראל באה לידי ביטוי בקביעת שיעור הארנונה ברשויות, חלוקת תקציבים, שליטה והשפעה על מנגנוני הרשות על ידי משרדי הממשלה בעיקר על ידי משרד הפנים, המפגין שליטה על תפקוד הרשויות המקומיות בעיקר על רשויות חלשות ומוחלשות. ריכוזיות זו ניכרת גם במערכת היחסים שבין הממשלה לרשות המקומית המתנהלת בעיקר על ידי רגולציה של פיקוח משרדי הממשלה, על השלטון המקומי. הרגולציה בישראל משקפת גישה ריכוזית ברמה גבוהה מאוד ביחס למדינות דמוקרטיות בעולם הרחב. בשעה בה ברוב המדינות המפותחות באירופה השלטון המקומי הינו גוף דמוקרטי ועצמאי, התגבשה בישראל התפיסה כי השלטון המקומי הוא זרוע ביצועית של השלטון המרכזי - הממשלה (בארי-רזין, 2015; פינקלשטיין, 2020). ריכוזיות שלטונית מתאפיינת במבנה מוסדי שבו עיקר הסמכויות, התקציבים, וההחלטות הפוליטיות מרוכזים בידי הממשלה והמוסדות הארציים, בעוד שמידת האוטונומיה של הרשויות המקומיות ושל גופים אזוריים או אזרחיים מוגבלת. מבנה שלטון ריכוזי, אשר מגביל את כוחו של השלטון המקומי, מצמצם את היקף ההזדמנויות הפוליטיות, את פוטנציאל השתלבותן של קבוצות המצויות בתתי-ייצוג ובהן נשים, משום שהיא מרכזת את השליטה בשחקנים מעטים, בעוד שבמערכות מבוזרות פיזור הכוח יוצר מגוון רחב יותר, של מוקדי השפעה ואפשרויות רבות יותר להשתלבות פוליטית מגוונת (ברטוב ופינקלשטיין, 2023; פינקלשטיין, 2020). על פי הגדרתם של לוי ושגיא (2014), השלטון המקומי הוא מוסד המגלם

את הסמכות שניתנה ע"י המדינה לתושבים לנהל את ענייניהם הציבוריים והמקומיים בפקוח המדינה וניתן לנתחו דרך שלוש חלופות: ממשל עצמי מקומי, זרוע של המדינה ותאגיד של שירותים. מחקרו של פינקלשטיין (2020), מצביע על כשל מבני בשלטון הארצי והמקומי גם יחד בישראל. כשל בו במערכת הריכוזית הזו סובלת גם הרשות המקומית מריכוז כוח רב מידי המצוי בידי ראש הרשות, אל מול חברי וחברות המועצה המקומית. ריכוז כוח רב, פוגע בדמוקרטיה המקומית בהיבטים של ייצוג, היענות, שקיפות והשתתפות. ריכוזיות הייתר של השלטון המקומי פוגעת בהיבט הפיננסי בתקציב הרשויות המקומיות, מידת האוטונומיות של הרשות וניהול ההון האנושי בו קיימת תלות רגולטורית של הממשלה וסמכויות השלטון המקומי.

בישראל, הריכוזיות המוסדית – בהיבט התקציבי ובהיבט הסמכותי של השלטון המקומי אל מול הארצי מגבילה את האוטונומיה של הרשויות המקומיות ותולה אותן במידה רבה בהחלטות הממשלה והמפלגות הארציות (ברטוב ופינקלשטיין, 2023; פינקלשטיין, 2020). מצב זה מצמצם את תפקידה של הזירה המקומית כ"קרש קפיצה" עבור נשים, בניגוד למדינות מבוזרות יותר, שבהן פיזור הסמכויות מאפשר לנשים לפתח קריירה פוליטית הדרגתית מן המישור המקומי אל המישור הארצי. כך, בעוד שבסקנדינביה ובגרמניה הביזור יצר תנאים שהגבירו את נגישותן של נשים לתפקידים פוליטיים, בישראל הריכוזיות מחזקת את התלות במבנים מפלגתיים ריכוזיים הנשלטים על ידי גברים ומחדדת את הפערים בייצוג הנשי בשלטון המקומי והארצי גם יחד. כאמור, מבנה שלטון ריכוזי פוגע בהיבטים של ייצוגיות. בנוסף, חסמים מבניים ומוסדיים, מגבילים את השתתפותן והשפעתן של נשים בתהליכי קבלת החלטות במערכת הפוליטית ומשמרים את המצב בו קיים תת ייצוג של נשים (פינקלשטיין 2020; פינקלשטיין ואח' 2025; UN women 2021; Maguire, 2018).

המצב המיוחד בישראל טרם בחירות 2024

במחקרי זה אתייחס להקשר הייחודי במסגרתו בוצע המחקר, שכן המציאות הפוליטית, החברתית - אזרחית והביטחונית בשנים 2023-2024 הובילה לשינויים והשפעות משמעותיות על הבחירות המקומיות, אותן לא ניתן היה לצפות כשנהגה המחקר בראשיתו. הבחירות לרשויות המקומיות בישראל הנערכות פעם ב-חמש שנים נערכו ב-27 לפברואר 2024, ב-197 רשויות ומועצות מקומיות וב-45 מועצות אזוריות.⁹ זאת לאחר שמועדן המקורי אשר נקבע לתאריך 31.10.23 נדחה שלוש פעמים, בעקבות אירועי הטבח ביישובי הדרום בישראל בשבעה באוקטובר (פינקלשטיין שפירא, 2023). בעקבות

⁹ ראו הערה מס' 9.

הטבח, פונו 100 יישובים ב-14 רשויות ובהן ערים, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות –בגבול הצפון, הדרום ובסמוך לרצועת עזה. מערכת הבחירות נדחתה ב-11 רשויות ומועצות אזוריות והיא עתידה להיערך בנובמבר 2024. תשעה חודשים טרם הטבח, נערכו בישראל הפגנות מחאה של הציבור הליברלי נגד תוכנית הממשלה לבצע רפורמה במערכת המשפט, אותה יזם שר המשפטים יריב לוין בינואר 2023. באין אופוזיציה אל מול הממשלה התעוררה מחאה אזרחית גדולה נגד השינויים הצפויים מטעם הממשלה במערכת המשפט (אבראל, 2023). בעקבות המחאה, נוצרו בשטח יוזמות אזרחיות שונות במטרה לתרגם את כוח המחאה לכוח פוליטי בבחירות הצפויות ברשויות המקומיות. אחת מהן היא "ברית ערים ליברליות", שהוקמה במטרה לשמור על הצביון הליברלי של הערים החברות בה לקראת הבחירות המקומיות.¹⁰ השנייה היא תנועת "חוזה חדש", שהוקמה בעקבות המחאה הציבורית למען הדמוקרטיה. מטעם התנועה התמודדו 26 רשימות בבחירות למועצות המקומיות. ברשימות אלו שובצו נשים בשיטת הריצ'רץ, והתמודדו בעשרים ושש ערים בעלות אופי ליברלי (חירותי-סובר, 2024).¹¹ השלישית, מיזם "5050" לשותפות ושוויון מגדרי שהוקם כשנה לפני הבחירות לרשויות המקומיות ופעל למען ייצוג שוויוני של נשים ברשימות למועצה בשיטת הריצ'רץ.¹² במיזמים אלו תמכו גם ארגוני נשים רבים: "פורום 31", "בונות אלטרנטיבה", עמותת "כן", "שדולת הנשים", "איתך-מעאכ" אשר העניקו רוח גבית לרעיון השוויון המגדרי ברשימות ופעלו לקידום המתמודדות בפוליטיקה המקומית. בעקבות אירועי השבעה באוקטובר ופרוץ המלחמה גברה שוב הקריאה מטעם ארגוני נשים ופוליטיקאיות לצורך במנהיגות נשים בראשות הערים. אך מבנה המוסדות הפוליטיים והחברה הישראלית המייצגת תפיסות פטריארכליות ממשיך לדחוק נשים בעתות משבר ומצוקה לספירה הביתית, בה מתנהלות "עבודות שקופות" המרחיקות אותן משוק העבודה, מגיוס לפוליטיקה ומייצוגן בקבלת החלטות (הרצוג, 1999; מדד המגדר, 2022; בן אליהו ואח' 2024). מאידך, הצורך במנהיגים גברים לפוליטיקה המייצגים תפיסה ביטחונית סטריאוטיפית, עלה. דוגמא לכך היא הקריאה להקמת כיתות כוננות ושמירה ביישובים. ממחקרים שנערכו בעת מלחמות וסכסוכים ב-15 מדינות ברחבי העולם נמצא כי נשים אינן מיוצגות כראוי בתהליכי קבלת החלטות, במשא ומתן ובדיאלוג לפתרון סכסוכים בעת מלחמה (בן אליהו ואח', 2024).

¹⁰ ברית ערים ליברליות, www.liberalallianceisrael.com.

¹¹ חוזה חדש, www.new-deal.org.il.

¹² הייצוג ברשימה הינו של 50 אחוזים נשים ועל פי שיטה זו הרשימה מתחייבת למנגנון שיבוץ של גבר אישה או אישה גבר לסירוגין (קניג ורהט, 2019).

לסיום, ייצוגן של נשים במועצות המקומיות בבחירות לרשויות המקומיות 2024, אמנם עלה, אך משקף שוויון מגדרי חלקי בלבד. ייצוגן של נשים לראשות הרשות כמעט ולא השתנה. גם כאשר חלה עלייה זמנית בסיכוייהן של נשים להתמודד על הנהגה עירונית- למשל בעקבות המחאות למען הדמוקרטיה הרי שבעתות משבר, כגון מגפה או מלחמה, נוטות להתגבר בייתר שאת תפיסות מבניות ותרבותיות מדירות. כתוצאה מכך, ייצוגן של נשים במוקדי קבלת ההחלטות ובהנהגה נעדר (איצקוביץ מלכה ואח', 2013; בן אליהו ואח', 2024; הרצוג, 1999; עקירב ובן חורין נאות, 2015; מדד המגדר 2021, 2022, 2023).

הגישות התיאורטיות של המחקר

את התופעה החברתית-פוליטית העוסקת בגיוס וייצוג של נשים בפוליטיקה המקומית אבחן במחקר זה דרך שתי גישות, האחת הגישה המוסדית החדשה והשנייה הגישה הפרשנית. שתי הגישות מספקות הסבר לתופעת תת הייצוג והחסמים של נשים בכניסתן לפוליטיקה.

גישת המוסדות החדשה שייכת לתחום במדע המדינה העוסק בחקר המוסדות הפוליטיים. על פי גישה זו למוסדות שונים (דוגמת מפלגות, שיטת בחירות ושיטת בחירת המועמדים) יש תפקיד פוליטי חשוב ומכריע בהשפעה על תופעות פוליטיות וחברתיות, כמו ייצוג של נשים בפוליטיקה ועיצוב תוצאות הבחירות (March & Olsen, 1984). הגישה המוסדית החדשה מצביעה על האופן שבו מוסדות משפיעים ומתווים התנהגות של יחידים וקבוצות. לדוגמה, הסדרים מוסדיים של גודל ומבנה ארגוני של מפלגות המשפיעים על ייצוגן של מועמדות לפוליטיקה ושיבוץ ברשימת המפלגה; מנגנוני הבטחות ייצוג הקובעים את ייצוגן של נשים ואופן בחירת המועמדים או המועמדות; שיטת הבחירות כמבנה מוסדי המשפיע על גודל המפלגות והמבנה הארגוני שלהן, המשפיעים בתורם על ייצוגן של מועמדים או מועמדות בפוליטיקה ומיקומן במפלגה. בנוסף, גודל הפרלמנט כמאפיין מוסדי יכול להשפיע על בחירה וכניסה של נשים נוספות למערכת הפוליטית (איצקוביץ-מלכא ושפירא, 2020).

בגישת המוסדות החדשה מוסדות מתפרשים במובן רחב יותר כדפוס התנהגות יציב אשר חוזר על עצמו. כאשר מחקרים מראים כיצד מנגנונים לא פורמליים יכולים להתנהל לצד הסדרים פורמליים, כמעין מסגרת מוסדית מקבילה (Lowmpe, 1996). בהתייחס לייצוג נשים, מחקר הנטוע בגישה המוסדית החדשה מראה כיצד הסדרים מוסדיים ולאומיים בזירת הפוליטיקה הארצית נמצאו בעלי יכולת לחסום או לקדם כניסת נשים לזירות אלו (איצקוביץ-מלכה ואח' 2013; יחיא יונס, 2013). כמו כן, בספרות הפמיניסטית המחקרית מוזכרים שלושה גורמים מוסדיים מרכזיים המשפיעים על סיכויי

נשים להיכנס לפוליטיקה: שיטת הבחירות, מבנה המערכת המפלגתית והתרבות הפוליטית (הרצוג, 1999).

הגישה הפרשנית נבחרה מתוך שיטת המחקר האיכותני-פנומנולוגי, המתמקדת בהבנת עולם ההתנסויות של בני האדם, מנקודת מבטם, ובמשמעות שהם מייחסים לפעולותיהם (שלסקי ואריאלי, 2016).¹³ בבסיס המחקר הפנומנולוגי עומדת התפיסה כי המציאות מתפרשת מתוך תפיסה של אלו החווים אותה ומאפשרת להבין את ראייתם הייחודית ואת המבנים החשיבתיים המנחים אותם בחייהם (צבר בן-יהושע, 2001; שקדי 2003). הפרדיגמה הפרשנית מדגישה את פעולות הגומלין של בני האדם כיחידים המעצבים סדר חברתי בחיי היומיום. "האדם החברתי, על פי גישה זו נתפס כסובייקט פעיל המבנה את הסדר החברתי על פי תפיסותיו ותוך פעולות גומלין עם סובייקטים אחרים (פעולה אינטר-סובייקטיבית) ולא כאובייקט של סדר חברתי המעוצב על-ידי החברה" (צבר בן יהושע, 2001, ע' 51). שיטת מחקר זו מאפשרת לבחון את משמעותן של תופעות חברתיות עבור מרואיינות המחקר הנוכחי החוות אותן מתוך תפיסת עולמן הסובייקטיבית. מכאן, נובעת חשיבות מחקר זה המפענח את נקודת המבט האישית הסובייקטיבית והמגוונת של המועמדות, את תפיסתן ופרשנותן של מרואיינות המחקר את המציאות כפי שהן חוות אותה. לדוגמא, כיצד תופסות ומפרשות המרואיינות את המוסדות וההבנייה המוסדית כלפי נשים.

בעבודה זו הסתמכתי על הגישה המוסדית, בעיקר מתוך הסתכלות על מנגנונים מוסדיים כגון: שיטת הבחירות לרשויות המקומיות, מערכת מפלגתית, הנהגה של מפלגה וארגון מפלגתי, הרכבת הרשימה למועצה - מערכת עצמאית שאינה תלויה במפלגה, שיטת בחירת מועמדים ומועמדות והשפעתה על ייצוג נשים. כל אלו, יוצרים אילוצים, מגבלות ומכתיבים התנהגות של שחקנים ושחקניות פוליטיים. על כן, זה משפיע על החסמים שיש לנשים בעולם הפוליטי. אך לא רק מוסדות משפיעים על ייצוג נשים בפוליטיקה. על כן, מנקודה זו אני מוצאת כי יהיה נכון לייבא למחקר את הגישה הפרשנית, דרכה אני מבקשת להראות כיצד נשים תופשות ומפרשות את העולם המוסדי. על כן, אני מבקשת להסתכל על החוויות הסובייקטיביות של נשים, נוכח האילוצים והתכתיבים שהמוסדות מכפיפים להן. בנוסף, בחרתי בשיטת מחקר איכותנית פמיניסטית בה תיאוריות ומתודולוגיות פמיניסטיות מבקשות להיות קשובות לשדה המחקר ומציעות נקודת מבט שונה מאלו הממגדרות, המייצרות ומשעתקות הררכיה חברתית ומיקומי שוליים. כל זאת, על מנת, למצות את האפשרויות לגילוי הלא ידוע. המחקר הפמיניסטי מבקש להתמקד בניסיון האנושי למקור של ידע, תוך פירוק הנחות מוקדמות ויצירת ידע חדש (הרצוג, 2009, 2014). על כן, תורחב גישה זו בפרק המתודולוגי של המחקר המפרט את אופן

¹³ הגישה הפרשנית עומדת בלב המחקר האיכותני שיפורט בחלק המתודולוגי.

המחקר, כאשר המטרה היא לענות על שאלת המחקר. רוב החוקרים האיכותניים רואים עצמם קשורים לגישה הפרשנית היוצרת ידע, על ידי קריאת טקסט ופענוח המשמעות הטמונה בו (גיוסלסון, 2015). המתודולוגיה שנבחרה הינה של ראיונות עומק חצי מובנים, במטרה לאפשר גמישות מחד ומסגרת מובנית מנגד (בייט-מרום, 2009).

ספרות המחקר

סקירה בינלאומית

תת הייצוג של נשים בפוליטיקה הארצית ככלל ובפוליטיקה המקומית בפרט מהווה אתגר גלובלי מתמשך. נתונים השוואתיים מצביעים על פער מגדרי עקבי בייצוג נשים ברשויות המקומיות ברוב מדינות אירופה ובמדינות ה-OECD לרבות ישראל. במרבית ממדינות אירופה, שיעור הנשים החברות במועצות מקומיות נמוך מ-40 אחוזים, למעט במדינות סקנדינביה בהן הייצוג גבוה במיוחד. ממצאי דוח מקיף, אשר בחן את ייצוג הנשים בעיריות, במועצות אזוריות ומקומיות ב-41 מדינות באירופה, מצביעים על כך שנשים מהוות בממוצע כשליש מחברות המועצות המקומיות ופחות מחמישית מראשי הרשויות (Coessens, 2024).¹⁴ דפוסים דומים ניכרים גם בארצות הברית, שם ייצוג נשים בממשל המקומי נותר נמוך יחסית, במיוחד באזורים כפריים ובדרום המדינה (CAWP, 2024). צרפת היא המדינה הראשונה אשר חוקקה שוויון ייצוגי בהרכב הרשימות למועצה בערים המונות 3,500 תושבים ומעלה, החל משנת 2000. שבע שנים לאחר מכן, חוקקה צרפת את שיטת הריצ'רץ' שכללה שיבוץ שוויוני לשני המינים, ברשימה. רשימות שלא עמדו בחוק השוויון המגדרי בשיטת הריצ'רץ' דינן היה להיפסל. לאחר צרפת, נחקק חוק השוויון גם בספרד שחייב לכלול שיעור ייצוג של 40 אחוזי נשים ברשימה. מחקרים שנערכו בצרפת וספרד לאחר חקיקת חוק השוויון ברשימות למועצה, הראו עלייה ניכרת במספר הנשים במועצות. סלובניה, היא דוגמה נוספת לראייה כי, חקיקת הבטחת ייצוג המחייבת על פי חוק החל משנת 2005, העלתה תוך ארבע שנים את שיעור הנשים במועצות מקומיות, מ-13 ל-22 אחוזים (Ballington & Berevoescu, 2021; אלמגור-לוטן וכן דוד, 2009; בניטה ומזרחי-סימון, 2018). בדו"ח האו"ם שעסק בשוויון מגדרי בשלטון המקומי ובמחקרי דו"ח ה-V-DEM נמצא כי מנגנוני הבטחת ייצוג משפרים את שיעור ייצוג הנשים בכשבעה אחוזים בממוצע ביחס למדינות ללא הבטחות ייצוג (Ballington & Berevoescu, 2021; בניטה ומזרחי-סימון, 2018). דו"ח מדד הדמוקרטיה העולמי (VEDM, 2024) מצא כי חל גידול משמעותי בייצוג נשים בבתי המחוקקים של ארצות שחוקקו הבטחות ייצוג לנשים ובעיקר בדמוקרטיות ליברליות. ספרות המחקר עסקה רבות

¹⁴ מתוך הדו"ח 32 אחוזים מחברות המועצה ו-17.4 אחוזים מראשי הערים Council of European Municipalities and Regions

בייצוג נשים בזירה הפוליטית המקומית ובחסמים המעכבים או מונעים את כניסתן אליה. תמיהה מרכזית נוגעת לפער בין מעורבותן הרבה של נשים ברמה המקומית- באמצעות הנהגות הועד היישובי, הנהגות ההורים בבתי הספר, שימושן בשירותי הרשות המוניציפלית ועיסוקן בתחומים הנתפסים כנשיים בהיבט הסטריאוטיפי, לבין ייצוגן המצומצם במוסדות הפוליטיים המקומיים. חינוך, רווחה, קהילה ואיכות חיים. זאת ועוד, מחקרים מראים כי הפוליטיקה המקומית נתפסת כפחות יוקרתית ורמת התחרות על מושבים בה נמוכה בהשוואה לפוליטיקה הארצית. אך למרות כל האמור לעיל, ייצוגן של נשים, בפוליטיקה המקומית נותר נמוך (הרצוג, 1994; 1999; 2001; MacIvor, 2019; שפירא וקניג, 2018; Hills, 1983; Coffe, 2013; Campbell & Winters, 2008; Tolley, 2011).

חוקרים העוסקים בייצוגן של נשים בפוליטיקה ברחבי העולם מצביעים על מיעוט, ולעיתים אף על היעדרם של מחקרים העוסקים בזירת הממשל המקומי, מגמה הבולטת גם במקרה הישראלי (Carroll & Sanbonmatsu, 2013; Kjaer et al., 2018; Pini & Macdonalds, 2011; Ransford & Thomson, 2011). אסקור כעת מספר מחקרים בולטים העוסקים בייצוג נשים ברשויות המקומיות בעולם המערבי.

מחקרים מצביעים על כך שבעוד שאלימות פוליטית היא תופעה רווחת הפוגעת בכלל נבחרי הציבור, נשים חוות אותה בתדירות גבוהה יותר ובאופן מגדרי וייחודי בהשוואה לגברים. בארה"ב, למעלה מ-90 אחוזים מראשי הערים דיווחו על אלימות פסיכולוגית, אך נשים חוות זאת בשיעורים גבוהים יותר (65 אחוזים בקרב נשים) וסופגות את שיעור האיומים הגבוה ביותר, במיוחד בקרב נשים בנות מיעוטים. במדינות אירופה כמו גרמניה ושוודיה, נשים בתפקידי הנהגה מושפעות יותר מאיומים ותקיפות (כ-38-31 אחוזים) לעומת עמיתיהן הגברים (כ-17-28 אחוזים), כאשר נשים סופגות פי חמש יותר הערות ועלבונות סקסיסטיים. **בעוד שהתקפות על גברים נוטות להתמקד ברקע אידיאולוגי או בביצועים מקצועיים, נשים חוות אלימות המכוונת נגדן בשל היותן נשים, אלימות הכוללת הטרדות מיניות, איומים באונס, הערות על מראה חיצוני ופגיעה בחייהן הפרטיים, המיועדים להרתיע מהשתתפות בחיים הפוליטיים ולשמר נורמות מגדריות מסורתיות.** כתוצאה מכך, נשים נוטות יותר מגברים לשקול את עזיבת התפקיד עקב חוויות עוינות (44.3% בקרב נשים לבנות לעומת 30.2% בקרב גברים לבנים בארה"ב), **מה שמבסס את האלימות כחסם כניסה והישרדות מגדרי מובהק המנציח את תת-הייצוג הנשי** (Herrick et al., 2022; Maguire 2018; Margaras, 2025). מחקרים שנערכו בחמש השנים האחרונות (2020-2025) חלקם בפרלמנטים, רובם בערים, מועצות מקומיות ואזוריות במדינות אירופה, ארצות הברית וקנדה, חושפים תיעוד של אלימות כלפי נשים בזירה הציבורית-פוליטית (Zamfir, 2024; Coessens, 2024). בנוסף, תופעת האלימות מתרחבת גם לרשתות

החברתיות, שם הן חוות שיח אלים, משפיל ולעיתים אף גזעני, הטרדה מינית ואיומים ישירים לפגיעה. חשוב להדגיש ולציין כי, נשים אינן קבוצה הומוגנית ואחידה הן נושאות זהויות שונות ומצטלבות של מערכות דיכוי שונות, על כן הן יכולות לספוג צורות שונות של אלימות על רקע זהות כפולה או משולשת כגון, השתייכותן לקבוצות מיעוט אתניות, מהגרות, טרנסים ועוד. אלימות זו, הממוקדת במגדר ובמאפיינים אישיים של נשים ולא בעמדותיהן או בפעילותן הציבורית, אינה זוכה להכרה מוסדית או ציבורית, אך השלכותיה הרסניות כלפי מתמודדות ופוליטיקאיות מכהנות (Krook, 2020; Southern & Harmer, 2021).

אופן החשיפה המתמשכת לאיומים ולהכפשות מייצרת "אפקט מצנן" (Chilling Effect), במסגרתו נשים נמנעות מהשתתפות פוליטית, במקרים אחרים, הן מתרחקות מהזירה הציבורית מחשש לאלימות והטרדה. אפקט זה פוגע גם ביכולתם של מוסדות דמוקרטיים לקדם ייצוג מגדרי ושוויוני (Zamfir, 2024; Margaras, 2025). דו"ח מחקר שנעשה בבית הנבחרים הקנדי אודות הסטטוס של נשים, מצא כי 80 אחוזים ממשתתפות המחקר חוו צורה כלשהי של אלימות פסיכולוגית ו-20 אחוזים דיווחו על פגיעה פיזית. נשים בעלות רקע מגוון חוו גזענות, הומופוביה וטרנספוביה (Vecchio, 2024).

מחקר שנערך בקרב רשויות מקומיות ואזוריות בשוודיה, בוחן את תופעת האלימות כלפי נבחרים ציבור, כקשת רחבה של פגיעות, הכוללת אלימות פיזית, איומים, הטרדה מילולית, אלימות מקוונת ולחץ פסיכולוגי מתמשך. ממצאי המחקר מצביעים על כך שאלימות פוליטית אינה מופצת באופן שוויוני בין נבחרים לנבחרות, אלא נושאת **אופי מגדרי מובהק**. אף כי נשים וגברים בפוליטיקה חווים אלימות בשיעורים דומים ולעיתים אף גבוהים יותר בקרב נשים, ההבדלים מתבטאים בעיקר בסוגי **האלימות**: בעוד גברים נחשפים בעיקר לאיומים פיזיים או ולאלימות הקשורה לעמדות פוליטיות, נשים נחשפות יותר להטרדות מיניות, השפלות מגדריות, איומים כלפי בני משפחתן, ופגיעות המתמקדות בגופן, במיניותן ובגיטימיות שלהן כנבחרות ציבור (Håkansson, 2023).

במחקר שנערך בזירה המקומית בניו ג'רזי, ארצות הברית, אשר כלל 565 מועצות, נמצא כי ישנן רשויות מקומיות שבהן נשים נעדרות לחלוטין מייצוגן במועצות. החוקרים זיהו שלושה סוגי חסמים עיקריים העומדים בפני נשים: חסמים מבניים הקשורים לגודל הרשות ולמיקומה הגיאוגרפי. שם נמצא כי בערים גדולות שיעור הנשים המכהנות במועצה גבוה יותר, בעוד שבאזורים כפריים בהם מספר המושבים מצומצם (כ-10 בממוצע), התפקידים מאויישים ברובם על ידי גברים. חסמים סוציו-דמוגרפים, המצביעים על סיכויי הצלחה גבוהים יותר לנשים בערים דמוקרטיות המאופיינות באוכלוסייה מגוונת, שחורה ומשכילה. וחסמים מוסדיים, המלמדים כי גודל המחוז מהווה גורם קריטי לייצוגן ולבחירתן של נשים (Kjaer et al., 2018).

מחקר מקיף שנערך בבריטניה בחן את החסמים המרכזיים העומדים בפני נשים בזירה המקומית והארצית, מצא כי נשים מתמודדות עם שלושה סוגי חסמים עיקריים, הן בצד ההיצע והן בצד הביקוש. ראשית, זוהו חסמים חברתיים-תרבותיים הכוללים שיקולים כלכליים, מגבלות זמן ומרחק, מחויבויות משפחתיות, חסמים מוטיבציוניים, וכן חשש מאלימות או מהטרדה ברשת כלפי נשים ובני משפחותיהן. לצד זאת, התגלו חסמים מוסדיים ומבניים המתבטאים בדפוסי הגיוס וסלקציה של מועמדות, דרישות עבודה נוקשות ותדמית מוסדית מרתיעה של הזירה הפוליטית בעיני נשים. בנוסף, המחקר מצביע על חסמי ידע ומידע הנוגעים לגישה לא שוויונית למקורות מידע, אסטרטגיות לקבלת החלטות ודרכי קידום ופיתוח קריירה במערכת הפוליטית (Mackay 2004; Maguire, 2018). בנושא הבחירות המוניציפליות בבריטניה חשף המחקר כי שיעור הנשים ברשויות המקומיות עמד על 33 אחוזים, בדומה לשיעורן בפרלמנט הבריטי. עם זאת, בעוד ששיעור הנשים בפרלמנט עלה ב-14 אחוזים מאז 1997, מספר חברות המועצה המקומית באנגליה גדל בתקופה זו בשיעור מתון בהרבה כ-5 אחוזים בלבד. **בהשוואה למדינות נוספות באירופה, נמצא כי ייצוגן של נשים במועצות המקומיות מושפע מגורמים מבניים כגון גודל אזור הבחירה, שיטת הבחירות והעובדה שגברים נוטים לכהן בתפקידים אלו תקופות ארוכות יותר מנשים** (Maguire, 2018). הממצא האחרון מקבל חיזוק ממחקר שנערך כבצרפת, אשר הדגיש כיצד יתרון הכהונה (Incumbency Advantage) של גברים מצמצם באופן משמעותי את סיכוייהן של נשים להיבחר לראשות העיר. המחקר מצא כי לאחר כהונה של גבר, הסיכוי של אישה להיבחר לראשות העיר מצטמצם ב-24 אחוזים, ואילו לאחר כהונה של אישה - הסיכוי לבחירת אישה נוספת קטן אף יותר. תופעה זו מוסברת באמצעות מנגנונים של "נסיגה לאחור" (Backlash) או "איום סטריאוטיפי" מצד בוחרים ובוחרות הנוטים "להעניש" מועמדות נשים לאחר כהונתה של אישה בתפקיד בכיר (Lippmann, 2023). ממצאים אלו מצביעים על כך ששינויים במבנה הייצוג המגדרי אינם ליניאריים, וכי העלייה בייצוג הנשים, עשויה להיות שברירית ולהתאפיין בתנודות לאחר כתוצאה מתגובות חברתיות ותרבותיות למנהיגות נשית.

דפוסים דומים עולים גם ממחקר נוסף שבחן את ייצוג הנשים ברשויות המקומיות בשש מדינות באזור ניו אינגלנד בארצות הברית. המחקר מצא כי נשים ניצבות בפני חסמים פוליטיים מבניים דומים לאלו שנמצאו באירופה: מחסור במועמדות נשים, קושי להחליף גברים ותיקים בתפקידים נבחרים, העדר רשתות קשרים, קשיים בגיוס משאבים, סיקור תקשורתי מוטה מגדרית, ואיזון בין משפחה לדרישות התפקיד הציבורי. אף כי סיכויי הבחירה דומים לאלו של גברים, העדר הוותק הפוליטי והניסיון המצטבר מהווים חסם משמעותי בדרכן להתקדמות. יתרה מזו, הממצאים מצביעים על נסיגה בייצוג הנשים בעשור האחרון, אף כי בשנות ה-70 שיעור השתתפותן של נשים בממשל המקומי היה גבוה

יותר. נכון לשנת 2009, שיעור הייצוג הנשי בממשלים המקומיים במדינות ניו אינגלנד נע בין 17 ל-25 אחוזים בלבד (Thomson & Ransford, 2011). לסיכום, מחקרים מבריטניה, צרפת וארצות הברית מצביעים על שילוב של חסמים חברתיים-תרבותיים, מבניים ומוסדיים וחסמים הקשורים להצטברות ניסיון וותק פוליטי, שמגבילים את כניסתן ומונעים את שימורן של נשים לתפקידי הנהגה מקומית. למרות ההתקדמות המשמעותית שחלה בשיעור הנשים המכהנות בתפקידים פוליטיים בארצות הברית במהלך העשורים האחרונים, נשים עדיין נמצאות בתת ייצוג בכל רמות הממשל. שיעור הנשים הנבחרות לתפקידים ברשויות המקומיות נותר נמוך יחסית ומוערך בכ-33 אחוזים לכל היותר. נתון זה משקף פערים בולטים בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, כאשר הפערים מתחדדים במיוחד באזורים כפריים ומדינות הדרום. על פי נתוני המרכז האמריקאי לנשים ופוליטיקה (CAWP, 2024) נכון לשנת 2023, רק 32.3 אחוזים מהתפקידים הנבחרים ברשויות המקומיות מאוישים על ידי נשים.¹⁵ מחקר מקיף שבחן את הגורמים להימנעות נשים צעירות ומוכשרות, בעלות פוטנציאל מנהיגות בתחומי המגזר הציבורי, המשפטי והפוליטי, מלהתמודד בזירה הפוליטית, העלה כי רבות מהן סבורות שגם אם ייכנסו לפוליטיקה - יכולת ההשפעה שלהן תהיה מוגבלת. ממצאי המחקר מצביעים על כך שנשים צעירות תופסות את המערכת הפוליטית כבלתי נגישה, היררכית ועוינת, ככזו שאינה מאפשרת קידום של שינוי מהותי מבפנים. כתוצאה מכך, רבות מהן בוחרות לפתח קריירה במסגרת ארגוני החברה האזרחית, הנתפסים בעיניהן כזירה אפקטיבית, ערכית וגמישה יותר להשפעה חברתית ולמימוש יכולות מנהיגותיות (Shames, 2017).

מחקר אורך שנערך במדינת קליפורניה ובחן את שיטות הבחירות למועצות הערים העלה כי סיכויי הבחירה של נשים גבוהים משמעותית בבחירות מחוזיות (District Elections) בהשוואה לבחירות כלל-עירוניות (At-large Elections) בהן כלל תושבי העיר בוחרים את כל חברי המועצה. יחד עם זאת, נמצא כי נשים נבחרות בשכיחות גבוהה יותר לתפקידים ניהוליים כגון מזכירות עיר, ופחות לתפקידי מנהיגות בכירים כמו ראשות עיר או חברות מועצה. ממצאי מחקר זה מצביעים על הצורך בביצוע שינויים מבניים במוסדות הפוליטיים - לרבות הסדרי מועמדות במפלגות ושינוי שיטות הבחירות - על מנת לייצר שינוי מהותי בייצוג נשים בתפקידי מנהיגות בפוליטיקה המקומית בארצות הברית (Dolan & Crowder-Meyera, et al 2015; & Sanbonmatsu 2009).

מחקר קנדי מצביע על כך שהזירה המקומית נתפסת כנגישה יותר לנשים, שכן מרבית החסמים המבניים נמצאים ברמות הגבוהות יותר של המערכת הפוליטית (Tolley, 2011). על פי הממצאים

¹⁵ Center for American Women and Politics

הבחירות המקומיות מאופיינות בהוצאות קמפיין נמוכות יותר, במעורבות מוגבלת של מפלגות ובדרישות מתונות יותר מבחינת זמן והשקעת משאבים, לרבות פחות נסיעות ופעילות אינטנסיבית בהשוואה לזירה הארצית. עם זאת, טוליי (Tolley, 2011) מדגישה כי נגישות זו אינה מתורגמת בהכרח ליתרון ייצוגי עבור נשים- שיעור ייצוגן של נשים ברמות הממשל הפדרלית, הארצית והמקומית בקנדה, דומה לזו שבארצות הברית, גרמניה ורוב מדינות אירופה, למעט חריגות חיוביות כגון שבדיה ואיסלנד, שבהן ננקטו צעדים מוסדיים לקידום שוויון מגדרי.¹⁶ מחקרים נוספים הראו כי זירות הפוליטיקה הארצית והמקומית נתפסות כשדה המאופיין בתרבות גברית ופטריארכלית המעדיפה ערכים של ביטחון ומנהיגות גברית, בהן גברים מרגישים במקומם ה"טבעי", בעוד נשים נחשדות כי עזבו את הספירה הביתית הטבעית להן (בניטה ומזרחי סימון, 2018; הרצוג, 1999, 1994; סטקלוב וריינגוורץ, 2015; שנהב, 2016; MacIvor, 2019; Fox & Lawless, 2003; Carrol & Fox, 2006). כמו כן, למרות המעורבות הרבה שיש לנשים בזירה המקומית ופעילותן ההתנדבותית בקהילה, הן נוטות יותר להשתתף בקבוצות קהילתיות ובמחאות אזרחיות ופחות מעורבות בפוליטיקה מפלגתית ובקבוצות אינטרס, מטעמי נוחות והעדר מחויבות הנדרשת מהן בפוליטיקה. בנוסף, הפוליטיקה הקהילתית אינה כרוכה במשאבים או בפעילות מפלגתית (הרצוג, 1994; Tolley, 2011; MacIvor, 2019).

לסיים, מחקר שנערך בשדה הפרלמנטרי ממחיש את תרומתן של נשים לעיצוב מדיניות לקידום שוויון מגדרי, מחקר פורץ דרך שנערך על הפרלמנט הסקוטי מראה כי ייצוג נשי גבוה (37.2 אחוזים) השפיע באופן ממשי על קידום חקיקה מגדרית ועל יצירת שינוי מוסדי משמעותי. המחקר מראה כי שילוב משמעותי של חברות פרלמנט, לצד קולן וניסיוןן של נשים מהשטח - בהן שורדות אלימות ופעילות אזרחיות - תרם לקידום חוק האלימות במשפחה (2018) ולעיגון נורמות של שוויון מגדרי במדיניות הציבורית. עוד נמצא כי השילוב בין שיטת הבחירות היחסית לבין מדיניות של איזון מגדרי ברשימות המועמדים איפשר את עליית הייצוג הנשי ואת הרחבת השפעתן על סדר היום הפרלמנטרי והחברתי (Kenny & Mackay, 2020).

חסמים לייצוג נשים בזירה המקומית בישראל

במקרה הישראלי, בהשוואה לדמוקרטיות מערביות אחרות, מתווספים שסעים חברתיים ותרבותיים ייחודיים המעמיקים את האתגרים הניצבים בפני ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית. שילוב של

¹⁶ הדבר נובע מהסדרים הרכיבים הקשורים במבני הכוח החברתי פוליטי, מידת האוטונומיה של השלטון המקומי בכל מדינה, הצלחה בגודל שטחי השיפוט. בכפרים, נשים מצליחות יותר מבערים. מחקרים נוספים ונגדיים סותרים את הצלחת הנשים בזירה המקומית, לבסוף נמצא כי הן מצליחות יותר בחברות מועצה ולא כמנהיגות.

השפעות שמרניות, דתיות וביטחוניות לצד מבנה חברתי-פוליטי ייחודי, מעצב הקשר שבו נשים מתמודדות עם חסמים מורכבים. השסע הדתי בין החברה החרדית לחברה החילונית, והמתחים המתמשכים סביב יחסי דת ומדינה, מובילים במקרים רבים להדרה של נשים מהמרחב הציבורי ומהשתתפות פוליטית פורמלית. במקביל, השסע הביטחוני-צבאי, הנובע מהקונפליקט המתמשך באזור, מחזק תפיסות מגדר מסורתיות על פיהן נשים נתפסות כמי שתפקידן להישאר בעורף לשאת בנטל המשפחה, בעוד הגברים ממלאים תפקידים ציבוריים וביטחוניים. בנוסף לשסעים, יש להדגיש את קיומן של קהילות שמרניות ודתיות בהן השתתפות נשים בפוליטיקה המקומית והארצית מוגבלת או נמנעת כליל. כך, נשים חרדיות אינן יכולות להתמודד במסגרת רשימות המפלגות החרדיות למועצות המקומיות או לכנסת. גם בחברה הערבית בישראל, המאופיינת במבנים חברתיים מסורתיים ובנורמות שמרניות, שיעורי ההתמודדות והייצוג של נשים בבחירות המקומיות נמוכים במיוחד, ורק מיעוטן מצליחות להיבחר כחברות מועצה. בבחירות המקומיות 2024 נבחרו כ-2 אחוזים לחברות מועצה, ולראשות המועצה מעולם לא נבחרה אישה (יקיר ואח' 2024). הרשויות הבדואיות והחרדיות, שבהן מתגוררות הקהילות השמרניות ביותר בישראל, מציגות את שיעורי הייצוג הנמוכים ביותר של נשים בבחירות לרשויות המקומיות בשנים 2018 ו-2024. גם ברשויות מוסלמיות, דרוזיות וערביות נוצריות נרשמו שיעורי ייצוג נמוכים במיוחד. נתונים אלה משקפים את עומקם של החסמים החברתיים והתרבותיים המגבילים את השתתפותן של נשים בזירה הציבורית.

לצד זאת, סדר היום הבטחוני והתרבות הצבאית השלטת בישראל - מזוהים עם תפיסה פטריארכלית של הנהגה וכוח. תפיסה זו מחלחלת לפוליטיקה הארצית והמקומית ומשפיעה על ייצוגן של נשים במוקדי קבלת ההחלטות. בחברות פטריארכליות רווחת ההשקפה הדיכוטומית של חלוקת תפקידים בין גברים לנשים ובעייתות מלחמה גוברת החלוקה המגדרית בין גברים הנמצאים בחזית ונשים הפעילות בתחזוקת הבית והמשפחה (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; איצקוביץ-מלכה ושמירא, 2020; הרצוג, 1999; יקיר ואח', 2024; סטקלוב וריינגוורץ, 2015).

בישראל כאמור, היקפם של המחקרים העוסקים בייצוגן של נשים בפוליטיקה המקומית ובסיבות לתת ייצוג זה, מצומצם בהשוואה לעולם. מרבית המחקרים העוסקים בייצוג הפוליטי של נשים בישראל, מתבססים על איסוף נתונים אודות נשים המתמודדות לפוליטיקה ארצית ומקומית באמצעות שאלונים ומתמקדים בחסמים בשתי הזירות יחד (הרצוג 1994, 1999; הרצוג ואח', 2001, 2002; שקד, 1994). ככלל, הספרות המחקרית הקיימת אינה עוסקת בתהליך גיוס הנשים לפוליטיקה המקומית על כל שלביו, במעברים בין השלבים, בייצוגן הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בכלל ובייצוגן הדל בישראל, בפרט. בנוסף, המחקרים אינם מתייחסים דיים לסוגיית החסמים הייחודיים שניצבים בפני

נשים ובחוויות של נשים מנקודת מבטן, כמועמדות פעילות בזירה המקומית. יוצא דופן הוא מחקרן של עקירב ובן חורין נאות (2015) העוסק בהגדלת ייצוג הנשים ברשויות המקומיות. המחקר משלב ראיונות ושאלונים במסגרת הקורס "מנהיגות את המחר" מטעם עמותת כ"ן וסוקר מדגם מייצג של נשים הנמצאות בהכשרת העמותה לפוליטיקה מקומית. למרות זאת המחקר אינו סוקר נשים מחוץ להכשרות אלו. בנוסף לכך, המחקר אינו עוסק בתחושת החוללות (Efficacy), מסוגלות והתפיסה העצמית של נשים, בהתלבטותן טרם כניסתן לפוליטיקה ובבחירתן להשתלב במערכת הפוליטית.

שני מחקרים חדשים שנערכו בשנים 2015 ובשנת 2024 בישראל, עוסקים בנושא סטריאוטיפים מגדריים לגבי יכולתן וכשירותן של נשים בישראל לשמש כמנהיגות. מחקרם של ירקוני-סורק וגבע (Yarkoni-Sorek & Geva, 2023), שנערך בקרב 564 מבוגרים צעירים בישראל ביוני-יולי 2015, מצביע על כך כי צעירים ישראלים מוטים נגד נשים כמנהיגות פוליטיות. מחקרה של איצקוביץ מלכה (Itzkovitch-Malka, 2024) העוסק בסטריאוטיפים מגדריים כלפי נשים מנהיגות, מראה כי תקופות משבר מחזקות את התפיסה המגדרית המסורתית שמעדיפה גברים כמנהיגים, גם בתחומים שנחשבים לנשיים. שני המחקרים מצביעים על מרכזיותו של הצבא והמצב הבטחוני הקיים בישראל, כגורם משפיע על תפיסת הבוחרים כלפי יכולתן של נשים להיות מנהיגות.

מחקר נוסף שהתמקד בישראל, עסק בחסמים הייחודיים איתן מתמודדות נשים ממעמד כלכלי נמוך ובינוני במעבר מפוליטיקה קהילתית בהתנדבות ובשכר, לפוליטיקה מקומית (ראובני, 2020).¹⁷ המחקר הצביע על המעבר לפוליטיקה המקומית שהיתה עבורן מקום כוחני, תובעני וחסר יוקרה, ללא תגמול בשכר ומשאבים. לצד זאת, נדרשו להמשיך לטפל במשפחותיהן אותן גם רתמו במהלך הקמפיין לתמיכה במרוץ שלהן לפוליטיקה. המחקר מציין גם את ההתעלמות מתרומתן של נשים שעסקו בעבודה הלא מתוגמלת של טיפוח בני משפחותיהן, אך אינו ממסגר את העבודות השקופות שנשים עושות במרחבים נוספים- המרחב הביתי, שוק העבודה, המרחב הקהילתי בהתנדבות ובשכר. כמו כן, המחקר אינו מצביע על כך שבשראל תפקיד חברת מועצה הינו ללא שכר ולכן מהווה נטל כלכלי נוסף שעשוי להוות חסם להתמודדותן של נשים בפוליטיקה המקומית.¹⁸ מחקרה של חנה הרצוג (1994), "נשים ריאליות", הינו המחקר המקיף ביותר המתייחס לפוליטיקה המקומית בין השנים 1950-1989. המחקר הראה כיצד מנגנונים חברתיים-תרבותיים מדירים נשים מהפוליטיקה ובחן כיצד נשים חצו את הגבולות והתגברו על חסמים ומנגנוני הכוח, על מנת להצליח להשתלב בפוליטיקה המקומית. ממצא בולט במחקר היה התהליך המוסדי אשר התבטא בהפרדה וביזור הסמכויות בין הפוליטיקה

¹⁷ הראיונות למחקר נערכו בשנת 2008 והמחקר פורסם בשנת 2020.

¹⁸ עבודות שקופות הן עבודות שאינן מוגדרות באופן פורמלי כעבודה, אינן זוכות להכרה או לתגמול כספי. הן נחלקות לתחזוקות בית

ולטיפול רגשי ועבודה התנדבותית בקהילה (פולברה, 1996; Kaplan-Daniels, 1987).

הארצית לפוליטיקה המקומית ואפשר למועמדים להתמודד ברשימות עצמאיות לבחירות המקומיות. רשימות אלו מעניקות מחד ייצוג וגיוון לנשים וקבוצות אחרות, אך מאידך, במבחן התוצאה, ייצוגן של נשים בבחירות המקומיות בשנת 2018 נותר נמוך במיוחד (הרצוג, 2001; שפירא וקניג, 2018). בבחירות 2024, עלה ייצוגן של חברות מועצה ברשויות ובמועצות המקומיות בהשוואה לייצוגן בעמדות הנהגה. מאז בחירות 2018 נוספה ראש עיר אחת לרשימת הנשים בראשות הערים. כך שייצוגן, נותר נמוך כשהיה (יקיר ואח', 2024).

מודל תיאורטי

כפי שעולה מהספרות שהוצגה לעיל, מחקרים רבים עוסקים בזיהוי החסמים המונעים מנשים להתמודד ולהיבחר בזירה המקומית. אחד המחקרים הבולטים בתחום, שקידם את הספרות בנושא חסמים הוא מודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) שנבנה בעקבות מחקר רחב היקף על הפרלמנט הבריטי במשך 25 שנים.¹⁹ המודל ממקם את החסמים העומדים בפני נשים בתוך מסגרת כלכלית של היצע וביקוש, ובכך מבהיר כיצד מבני כוח פוליטיים משפיעים על אפשרויות הכניסה של נשים לפוליטיקה. במחקרן חשפו נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) את המחסור בייצוג של נשים, שחורים, קבוצות אתניות ומעמד הפועלים בפרלמנט הבריטי. והראו כי תהליך הגיוס נשלט בעיקר על ידי כללים מפלגתיים פנימיים, שאינם מעוגנים בחוק. המחקר חשף כי, בישראל וברוב המדינות תהליך הגיוס אינו מנוסח בחוק, נשלט בעיקר על ידי כללי מפלגה פנימיים ולרוב, ללא פיקוח המחייב ייצוג ומגוון.

על פי המודל, ייצוג של קבוצות רחבות בחברה ובהן נשים, וקבוצות אתניות נוספות, מחייב הן היצע של מועמדים מקבוצות מגוונות והן ביקוש מצד המפלגות והמוסדות הפוליטיים למועמדות נשים. עם זאת, תהליך הגיוס הפוליטי רצוף חסמים, ולכן לא כל הקבוצות זוכות לייצוג במבנה הפוליטי של מדינה דמוקרטית. המודל מציע מסגרת אנליטית המבחינה בין גורמים המשפיעים על היצע הנשים המוכנות ומתאימות להתמודד לתפקידים פוליטיים, לבין הגורמים המשפיעים על הביקוש לנשים מצד המפלגות ומקבלי ההחלטות. מודל הגיוס מציג ארבעה שלבים ובהם ארבע קבוצות של נשים. המודל מורכב מצד ההיצע, המונה נשים המתאימות/מעוניינות להיבחר למשרה פוליטית ומצד הביקוש, המייצג את הרצון או הצורך של השדה הפוליטי במועמדות נשים למשרות פוליטיות. בנוסף, מציגות החוקרות את החסמים העומדים בפני מועמדות מצד ההיצע ומצד הביקוש.²⁰

¹⁹ ראו נספח מס' 1 מודל הגיוס המקורי של נוריס ולבנדוסקי מייצג גברים ונשים אך במחקר זה המודל יותאם לנשים בלבד.

²⁰ מודל הגיוס המקורי של נוריס ולבנדוסקי מייצג גברים ונשים אך בעבודה זו המודל יותאם לנשים בלבד.

צד ההיצע מורכב ממאגר נשים שמתאימות להציג מועמדות לתפקידים פוליטיים. הצד הזה מורכב משתי קבוצות של נשים: המתאימות (Eligible) לרוץ לפוליטיקה, השלב הרחב והפתוח להשתתפות רוב הציבור מגיל 21, ללא עבר פסיכיאטרי ו/או פלילי.²¹ הקבוצה השנייה הן "השואפות" (Aspirant). אלו הן נשים שעברו מהשלב הראשון, לשלב השני במודל כלומר, נשים השואפות להיות מועמדות ברשימות.²²

בצד הביקוש נמצאות קבוצת המועמדות (Candidate) לבית המחוקקים או למועצה, בה נמצאות אלו שצלחו את המעבר משלב השואפות לשלב המועמדות. מדובר במעבר המשמעותי ביותר הנמצא בצד הביקוש, היות ובשלב זה, נערכות ההחלטות ע"י שומרי הסף מי תקודם להיות מועמדת ומי לא. בקבוצה הרביעית נמצאות המחוקקות- הנבחרות (Legislators) שלב זה מגלם את המעבר ממועמדות (Candidates) למחוקקות-חברות מועצה (Legislators) ובו נמצאות המועמדות שצלחו את המרוץ ונכנסו לבית הנבחרים או לרשות ולמועצה המקומית.

מטרת מודל הגיוס היא לבחון את החוויה של נשים בכל קבוצה ואת החסמים המצויים במעברים שבין הקבוצות: ממתאימות לשואפות, משואפות למועמדות וממועמדות למחוקקות (נבחרות). החוקרות מציגות את החסמים העומדים בפני מועמדות מצד ההיצע ומצד הביקוש. בצד ההיצע נמנים חסמים פנימיים סובייקטיביים הקשורים בנשים עצמן: מוטיבציה, משאבים, תחושת חוללות, מסוגלות ונסיון פוליטי (הרצוג, 1994, 1999, 2001; Fox & Lawless 2010, 2011; Norris & Lovenduski, 1995). בצד הביקוש קיימים חסמים חיצוניים הקשורים בשומרי הסף: מפלגות או ראשי רשימות, אידיאולוגיה, שיטת בחירות, הבטחות ייצוג וסטריאוטיפים מגדריים (הרצוג, 1994, 1999, 2010; Fox & Lawless, 2010, 1999, 2011; Norris & Lovenduski, 1995).

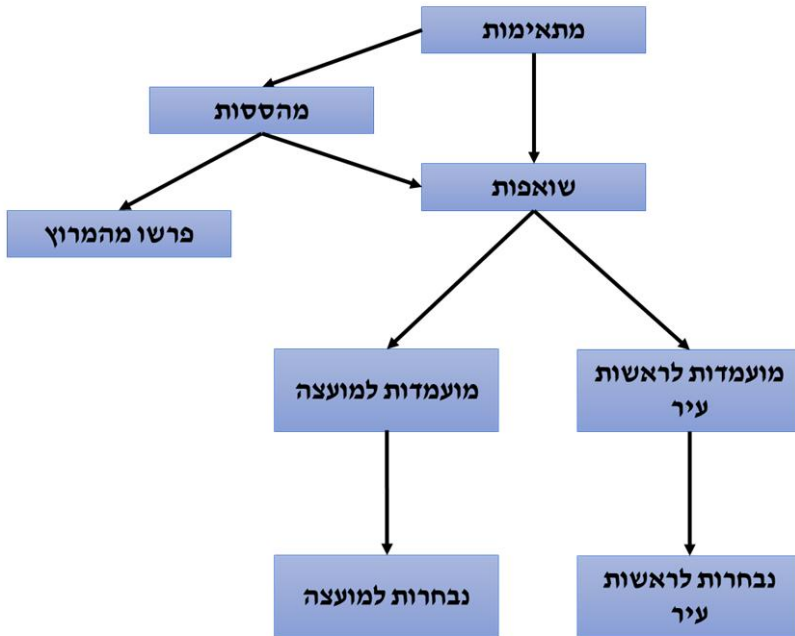
כך, מודל ההיצע והביקוש, של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995), מבדיל בין גורמים המשפיעים על היצע הנשים המעוניינות והמוכנות להתמודד, לבין גורמים המשפיעים על החלטות בוחרי המפלגה ושומרי הסף המשפיעים על הביקוש לנשים בזירה הפוליטית. אציין כי שימוש במודל זה במחקרי, יאפשר למפות את החסמים הפנימיים והחיצוניים של נשים המשתתפות במרוץ למשרות בפוליטיקה המקומית, בכל שלבי הגיוס לשני תפקידים: חברות מועצה וראש רשות מקומית.

²¹ לדוגמה בבריטניה, ישראל.

²² נשים נמצאות פחות בשלב המעבר שבין "מתאימות" ל"שואפות" מתוך מחשבה מראש כי סיכוייהן להתמודד נמוכים יותר. דבר המעיד על קושי בשלב טרום הגיוס לפוליטיקה.

מודל הגיוס

תהליך הגיוס

חסמים

- משאבים - זמן, כסף ושכר, רשת קשרים
- מוטיבציה - מניע, אמביציה, תחושת מסוגלות
- קונפליקט - בית, משפחה, ילדים

- שומרי.ות סף
- קבוצות לחץ, ראשי רשימות
- תקשורת, תורמים
- מכסות והבטחות ייצוג

- שומרי סף, אידיאולוגיה,
- הרכבת רשימה- שיבוץ במקום ריאלי
- מכסות והבטחות ייצוג
- מצביעים וסטריאוטיפים לגבי נשים במועצה

- שומרי סף – תמיכת מפלגה ותמיכת רשימות במועצה.
- סטריאוטיפים של מצביעים כלפי נשים בעמדות הנהגה.
- ניסיון בקמפיין פוליטי לראשות, גיוס כספים ותורמים. תקשורת.
- מצביעים

מועצה

ראשות עיר

השערות המחקר

השערה מספר 1: חסמים פנימיים-סובייקטיביים

הספרות המחקרית מצביעה על כך כי חסמים פנימיים סובייקטיביים יימנעו מנשים להתמודד לתפקידים פוליטיים בזירה המקומית. על פי נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) חסמים אלה ממוקמים בצד ההיצע של מודל הגיוס, וכוללים שני ממדים מרכזיים: מוטיבציה ומשאבים. עם זאת קיימת הבחנה חשובה ברמת הסובייקטיביות של שני סוגי החסמים. חסם המוטיבציה הוא חסם פנימי מובהק, הכולל רכיבים כמו אמביציה פוליטית, מניעים אישיים, תחושת מסוגלות, אמונה עצמית ותפיסתן של נשים את תהליך הגיוס ואת יכולתן להשתלב, להתאים ולהצליח בזירה הפוליטית. לעומת זאת, חסם המשאבים הכולל זמן, הון כלכלי ורשתות קשרים חברתיות-משלב מרכיבים פנימיים וחיצוניים גם יחד. חסם זה אינו תלוי רק במצבן האישי של הנשים, אלא מושפע מתנאים חברתיים ומבניים רחבים יותר, כגון נגישות לתורמים ולמשקיעים, השתייכות למפלגה המספקת תשתית ארגונית ומשאבים וגישה לרשתות נטוורקינג פוליטיות.²³

מחקרים מראים כי למרות נתוני רקע זהים שיש למועמדים ולמועמדות, נשים נוטות יותר מגברים להטיל ספק בהתאמתן לפוליטיקה. פערים בתחושת המסוגלות ובאמביציה הפוליטית משפיעים על נכונותן להתמודד לתפקידים ציבוריים, בין היתר בשל תהליך הסוציאליזציה של נשים והפנמת תפקידי מגדר במשפחה ובקהילה, נשים נוטות להאמין פחות מגברים שהן עומדות בקריטריונים המתאימים לעסוק בפוליטיקה ביכולתן לנהל קמפיין ולהתמודד על תפקידים ציבוריים (הרצוג 1999, 2010, 2011; עקירב ובן חורין, 2015; Anzia & Berry, 2011; Fox & Lawless, MacIvor 2019; Norris & Lovenduski, 1995; 2010, 2011;). לכך נוספים חסמים מבניים הנובעים מיחסי מגדר וחלוקת עבודה מגדרית, שבמסגרתם נשים נוטות להתאים את בחירותיהן המקצועיות, לעבודות במשרות חלקיות או זמניות-לצרכי טיפול בילדים ותחזוקת הבית, באופן המגביל את זמינותן והיתכנות כניסתן לפוליטיקה (עקירב ובן חורין-נאות, 2015; Maguire, Fox & Lawless, 2005; 2018).

בהיבט המשאבים בולטים במיוחד חסמי ההון הפיננסי, הזמן הפנוי ורשתות הקשרים החברתיות העומדות לרשות נשים. מחקרים על שוק העבודה בישראל ובעולם מראים כי נשים מרוויחות פחות מגברים ומאיישות פחות תפקידי ניהול והשתתפות בדירקטוריונים.²⁴ כתוצאה מכך, נגישותן לגיוס

²³ נגישות לתורמים ומשאבים-תנאי אשר אינו עומד ונשען על כתפי ויכולת המועמדת בלבד.

²⁴ מדד המגדר 2022 הוא מדד אי השוויון המגדרי, המהווה כלי מדידה אשר בוחן שינויים לאורך זמן במצבם של נשים וגברים בישראל. המדד מתפרסם מדי שנה, והוא עוקב אחר התפתחות אי-השוויון המגדרי בישראל משנת 2004, במגוון תחומי חיים. וביניהם

כספים ולמימון פוליטי מוגבלת יותר, ומשאביהן למימון קמפיינים מצומצמים. נוסף על כך, הסיכון הכלכלי הגבוה הכרוך בהתמודדות פוליטית מהווה חסם משמעותי נוסף בפני נשים. (הרצוג, 1994, 1999 Fox & Lawless, 2010, 2011; MacIvor, 2019; Norris & Lovenduski, 1995). נשים נכללות פחות במקצועות החופשיים הנחשבים כמעניקי סטטוס חברתי גבוה מאפשרים רשת קשרים והרחבת ההון החברתי (גידנס, 2013).²⁵ חלוקת העבודה המגדרית והסטריאוטיפית עדיין נוכחת במרבית החברות ומשפיעה על חוסר הנוחות שנשים חוות כשהן שוקלות להשתלב בזירה הפוליטית (Fox & Lawless, 2011). בנוסף, היכולת שלהן להצטרף למפגשים לא פורמליים בשוק העבודה מוגבלת בשל עבודות נוספות הנמצאות בתחום אחריותן-הטיפול במשפחה ובבית (הרצוג, 1999 Fox & Lawless, 2010, 2011; MacIvor, 2019).

מאידך, גברים נהנים במידה רבה יותר מהון חברתי הנצבר בסביבת העבודה, ובישראל הם נהנים מהרשת החברתית הנוצרת במסגרת השירות הצבאי (גולן, 2004; MacIvor, 2019). חסמים הקשורים בהעדר ידע ומידע הם קריטיים במיוחד, שכן הם משפיעים על היכולת לבנות רשתות קשרים ולגייס משאבים כספיים. נשים וקבוצות אחרות המיוצגות בחסר מתקשות בגישה למקורות מידע החיוניים לפיתוח קריירה פוליטית. המפלגות והרשימות המקומיות, הנשלטות ברובן על ידי גברים, פועלות לעיתים קרובות באמצעות רשתות בלתי פורמליות ונהלים שאינם שקופים, ובכך מגבילות את שילובן של נשים. היעדר מידע נגיש וברור לגבי תפקיד חברת מועצה, מהווה חסם נוסף לכניסתן של נשים לפוליטיקה (Maguire, 2018).

מחקר שנערך בשנים 2000-2004 ובחן 19 ראשות רשות בקווינסלנד, אוסטרליה, חשף כי גברים ממגדרים את הזירה של הממשל המקומי באמצעות הדרת נשים ממידע, החפצן והפעלת אסטרטגיות התנגדות המצמצמות את מרחב פעולתן. פרקטיקות אלו, דוחקות נשים ממרכז הזירה לשוליים, במרוץ לראשות הרשות המקומית. לפיכך, חרף העלייה במספר הנשים המתמודדות, הזירה המקומית נותרת ממוגדרת ומוסיפה להיתפס כלגיטימית בעיקר עבור גברים (Pini & Macdonalds, 2011).

לאור הספרות הרחבה המצביעה על חסמים פנימיים - סובייקטיביים כחסמים מרכזיים, שיערתי כי גם במחקר זה אמצא כי חסמים אלה נוכחים ומקשים על כניסתן של נשים לפוליטיקה המקומית.

מוקדי הכוח והשליטה הפוליטיים והכלכליים בישראל. בהקשר זה המדד מתמקד בזירה הפוליטית, שיעור המנכ"ליות במשק ושיעור נשים בדירקטוריונים. עומק האישוויון בשוק העבודה בישראל עומד על 39 אחוזים ומצביע על הפער בשוק העבודה בין נשים לגברים. ככל שהנתון קרוב יותר ל-100 אחוזים, כך גדול יותר אי השוויון.

²⁵ המושג "הון חברתי" נטבע לראשונה על ידי הסוציולוג פייר בורדייה ונועד לתאר את רשתות הידידות והקשרים החברתיים שיש לאנשים כמשאב המאפשר טיפוס בסולם האליטה החברתית על מנת לרכוש סטטוס וכוח חברתי פוליטי (בורדייה, 2005).

בנוסף, חסמים-תרבותיים הקשורים בחברה הישראלית כגון מפלגות המדירות נשים מהמרחב הציבורי על רקע אמונה דתית, מסורת ושמרנות; תפיסות פטריארכליות המתבטאות בצבא ובשוק העבודה (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; הרצוג 1999; עקירב ובן חורין-נאות, 2015) יגבירו חסמים אלו בישראל. אני משערת כי חסמים אלו יהיו נוכחים במיוחד בשלב הראשון של מודל הגיוס, קרי המעבר מ"מתאימות לשואפות" במודל של נוריס ולבנדוסקי - צד ההיצע. כלומר, חסמים אלו יקשו על נשים לעשות את הצעד הראשון ולהחליט על רצון להיכנס לעולם הפוליטי - לראות את עצמן כשואפות למשרה פוליטית.

השערה מספר 2: השפעת העבודות השקופות

נשים רבות מתמודדות עם הקושי לאזן בין העבודה לצרכי המשפחה. הן מחזיקות במספר עבודות רב יותר מגברים, הן עבודות פורמליות בשכר והן עבודות בלתי פורמליות שאינן בשכר. מקורן של עבודות אלו הינה בחלוקה לספירות הביתית-פרטית המזוהה עם נשים והספירה הציבורית פוליטית המזוהה עם גברים. קפלן דניאלס (Kaplan-Daniels, 1987) הצביעה על שלושה מרכיבים ביחס למושג עבודה בעידן המודרני: ההבחנה בין הספירה הציבורית לפרטית, חשיבות התשלום בעד הפעילות, וההטיות המגדריות המשפיעות על הערך המיוחס לעבודה. למרות פתיחת שוק העבודה זירת הפוליטיקה לנשים, ולמרות השינויים שחלו במעמדן, החלוקה המסורתית בין הספירה הביתית לספירה הציבורית עדיין משפיעה על נשים במידה רבה יותר מאשר על גברים. ההטיות התרבותיות המפחיתות בערך פעולותיהן של נשים, הובילו לכך שעבודות הטיפול והבית "השייכות" לנשים הוגדרו כחסרות ערך כלכלי. נשים נדרשות להיות אחראיות על עבודות הבית, המשפחה וכך גם עבודתן ההתנדבותית בקהילה דוגמת ועד הבית, ועד השכונה, ועד כיתה, הנהגת ההורים וכדומה אינה בשכר ואינה נראית או נזקפת לטובתן. כל אלו מכונות גם עבודות שקופות שאינן מתוגמלות בשכר ומבטאות את חוויתן של נשים בעת ביצוע עבודות אלו (הרצוג 1994, 1999; מדד המגדר 2022; נגר-רון 2022; Walby, 1996).²⁶ לעבודות השקופות השייכות לספירה הביתית השלכות על מידת חופש הבחירה של נשים בנוגע לחיי העבודה, פיתוח קריירה והשקעה בבית ובמשפחה. בנוסף, הן משמשות כמנגנון לשימור אי השוויון המגדרי והדרת נשים (בריר-גארב, 2020; הרצוג, 2009; פולברה, 1996; Kaplan-Daniels, 1987). כך גם עבודה התנדבותית בקהילה המשמשת כמנגנון לשימור אי השוויון המגדרי והדרת נשים (הרצוג, 2009). כאמור, עבודה וולונטרית מאפשרת את כניסתן של נשים לתחום הציבורי אך בה בעת אינה מזכה אותן

²⁶ עבודות שקופות הן עבודות שאינן מוגדרות באופן פורמלי כעבודה, אינן זוכות להכרה או לתגמול כספי. הן נחלקות לתחזוקת בית ולטיפול רגשי ועבודה התנדבותית בקהילה (פולברה, 1996; Kaplan-Daniels, 1987).

בהכרה פוליטית (הרצוג, 1994). לנטל ההולך וגדל על נשים בחיי היום יום, מתווספת גם העובדה כי בישראל אין שכר לחברי וחברות מועצה. מכאן ניתן לומר כי החברות במועצה הינה תפקיד ציבורי-פוליטי, שלצידה אי הכרה כלכלית. החלוקה האי שוויונית והממוגדרת של עבודות שקופות, המבוצעות בחלקן הגדול על ידי נשים בבית ובמקומות העבודה, מהווה גורם מעכב בכניסתן למרחב הציבורי הממוגדר שהינו שוק העבודה והפוליטיקה.²⁷ על פי מדד המגדר (2022) נשים בישראל מבצעות 59 אחוזים מעבודות הבית ו-62 אחוזים מהטיפול במשפחה ובילדים.²⁸ על פי מדד זה עבודות אלו מרחיקות נשים מהתמודדות שוויונית בשוק העבודה. מכאן, נשים מודרות דה פקטו מהזירה הפוליטית בשל הצורך במילוי המטלות המשפחתיות המקשות עליהן לשלב בין פעילות פוליטית, עבודה בשכר והמשפחה (בריי-גארב, 2020; הרצוג 1999, 1994; חסון 2016; כרכבי-סבאח וקפלן, 2017; פרייזר, 2017; Herzog, 1999). אי תשלום שכר לחברות מועצה יכול להוות חסם נוסף שטרם נבדק, הפוגע ביכולתן של נשים להתמודד באופן שווה אל מול גברים בזירה המקומית. בעיה זו מחריפה כאשר מדובר בנשים ממיקומים חברתיים וכלכליים שונים. לדוגמא: תושבות עיר ממעמד חברתי כלכלי נמוך המעוניינות להתמודד ותושבות ברשויות מוחלשות חברתית-כלכלית. חסם זה מתגבר בישראל נוכח מבנה חברתי התורם לחיזוק התפקידים המסורתיים של נשים (יחיא יונס, 2013; יקיר ואח' 2024; סטקלוב וריינגוורץ, 2015). על כן, אני משערת שחסם זה יהיה משמעותי בישראל, בה אי השוויון המגדרי בחלוקת העבודות השקופות במרחב הביתי, גבוה ביחס למדינות האיחוד האירופי בהן קיים שכר לחברי וחברות מועצה או לחילופין תשלום עבור נסיעות והשתתפות בישיבות מועצה. חסם זה יופיע במודל הגיוס, במעבר מ-"מתאימות לשואפות" ובמעבר מ-"שואפות למועמדות" לכהן כחברות מועצה. חשוב לציין כי הנטל והאחריות על עבודות הבית, הטיפול בילדים ובמשפחה מתוקף היותו שייך לתחום אחריותן של נשים, ממשיך להוות חסם קבוע כמעט בכל שלבי המודל למעט מקרים בהם חלוקת התפקידים בבית הינה שוויונית.

²⁷ למרות שינויים במעמדן של נשים הספירה הציבורית הממוגדרת עדיין שייכת ברובה לגברים מבחינת חלוקת המשאבים הציבוריים, הכוח הפוליטי וההון הכספי (מדד המגדר 2021).

²⁸ ראו נספח מס' 2 מתוך מדד אי השוויון המגדרי 2022 (עמ' 9) ובו טבלה המפרטת את העבודות השקופות שמבצעות נשים בישראל.

השערה מספר 3: סטריאוטיפים מגדריים

ממחקרן של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) עולה כי סטריאוטיפים מגדריים כלפי נשים בזירה הפוליטית מופעלים בעיקר על ידי שומרי סף, מצביעים והמדיה. תכונות המיוחסות לנשים, כגון יושר, אכפתיות ונגישות, עשויות לפעול כחבר פיפיות עבורן בזירה הפוליטית, כיון שהן נתפסות כפחות חזקות, נחרצות ובעלות ידע בנושאי חוץ ובטחון. אף שהן נתפסות כחיוביות, הן ממוסגרות כתכונות שאינן תואמות את דימוי ההנהגה הפוליטית ההגמונית, הנתפסת כחזקה ונחרצת. כתוצאה מכך, נשים נשפטות לעיתים קבוצה מגדרית בעלת מאפיינים סטריאוטיפיים, ולא על בסיס כישריהן ויכולותיהן האישיות (Norris & Lovenduski, 1995).

מחקרים מצביעים כי מעבר לחסמים מוסדיים ולוגיסטיים, סטריאוטיפים מגדריים ממשיכים לעצב את האופן בו נתפסות נשים בזירה הפוליטית ואת סיכוייהן להיבחר (Dahlerup, 2013; Fox & Lawless, 2010; Crowder-Meyer, et al, 2015). סטריאוטיפים אלה פועלים הן ברמת עמדות המצביעים והן ברמת שומרי הסף, ובכך משפיעים על תהליכי הגיוס והבחירה כבר בשלבים מוקדמים של ההתמודדות הפוליטית. מחקר שנערך לאורך עשור ברשויות מקומיות בקליפורניה מצא כי סטריאוטיפים מגדריים מפחיתים את סיכויי בחירתן של נשים, בבחירות מקומיות, הן באמצעות השפעתם הישירה על העדפות הבוחרים והן באמצעות עיצוב תהליכי גיוס המועמדות מצד שומרי הסף (Crowder-Meyer, et al 2015). גם כאשר לבוחרים אין התנגדות עקרונית לייצוג נשים בפוליטיקה, נמצא כי במצבי אי ודאות ולחץ או צורך בקבלת החלטות מהירה, הם נוטים להעדיף מועמדים גברים (Crowder-Meyer, et al, 2015; Fox & Lawless, 2010). מחקרים עדכניים מראים כי דפוס זה מתחדד במיוחד במצבי משבר. כך, נמצא כי בוחרים נוטים להעדיף גברים לתפקידי הנהגה הנתפסים כקריטיים, כגון שר ביטחון או שר חינוך בעת חירום, בעוד שבימים כתיקונם הם יעדיפו לתמוך באישה כשרת החינוך. העדפות אלו מחזקות תפיסות מסורתיות בדבר התאמתם של גברים להנהגה במצבי משבר (Itzkovitch-Malka, 2024).

לצד עמדות המצביעים, הספרות מצביעה גם על השפעתם של סטריאוטיפים מגדריים על תפיסותיהן של נשים עצמן ביחס להתמודדות פוליטית. מחקריהם של פוקס ולואלס (Fox & Lawless, 2010) חושף כי נשים מעריכות את סיכוייהן והאווירה הפוליטית כמוטים נגדן בהשוואה לגברים, ונוטות להסס יותר בהצגת מועמדות. החוקרות מציעות כי עמדות סטריאוטיפיות מהוות גורם משמעותי בהסבר לפערי ההתמודדות בין נשים לגברים (Fox & Lawless 2005, 2010).

בהקשר זה, מחקרה של סנבונמטסו (Sanbonmatsu, 2002), בנושא סטריאוטיפים מגדריים, מצביע על קיומה של "העדפת מגדר בסיסית" (Baseline Gender Preference) בקרב מצביעים, המתבטאת בנטייה מוקדמת להעדיף ייצוג עלידי אישה או גבר. העדפה זו מושפעת, בין היתר, מסטריאוטיפים מגדריים, ומשתלבת עם עמדות בנושאי מדיניות, כך שנושאים הנתפסים כ"גבריים" כגון: יחסי חוץ, ביטחון, ניהול תקציבים וטיפול בפשיעה, מחזקים נטייה להעדיף מועמדים גברים בעוד נשים נתפסות כמתאימות יותר לנושאים חברתיים, רווחה וזכויות אדם. בהתאם למודל הסכימה המגדרית, מצביעים עשויים לבחור במועמד או מועמדת גם על בסיס הזיקה בין מגדר לנושא הנתפס כמרכזי עבורם (Sanbonmatsu, 2002). עוד נמצא כי נשים מחזיקות בהעדפת מגדר בסיסית חזקה יותר מגברים, ונוטות לתמוך במועמדות נשים.

מחקרה של דולן (Dolan, 2004) מראה כי מצביעים ממשיכים להחזיק בסטריאוטיפים מגדריים ביחס לנשים ולגברים, הן בתכונות אישיות והן במדיניות. עם זאת, סטריאוטיפים הקשורים למדיניות, ובפרט לגבי סוגיות הנתפסות "גבריות" - משפיעים יותר על התמיכה במועמדות נשים מאשר סטריאוטיפים הקשורים לאופי או לתכונות אישיות. במחקר מאוחר יותר מצאו דולן ולינץ (Dolan & Linch, 2013), כי אף שסטריאוטיפים מגדריים אכן קיימים בתודעת המצביעים, **השפעתם על ההצבעה נמוכה יחסית להשפעת ההזדהות המפלגתית**. לפיכך, הומלץ להמשיך לבחון את השפעתם של סטריאוטיפים מגדריים על היבטים נוספים בתהליכי הבחירות.

לצד עמדות המצביעים, הספרות מצביעה על תפקידם המרכזי של שומרי הסף, בהם מנהיגי מפלגות גורמים פוליטיים ומצביעים, בשעתוק סטריאוטיפים מגדריים. מחקרים מראים כי שומרי סף נוטים לגייס גברים באופן פעיל יותר למשרות פוליטיות, בין היתר בשל ספקות בנוגע למחויבותן וזמינותן של נשים, הנתפסות כמחויבות במקביל למשפחה ילדים ותחזוקת הבית. נשים נדרשות לפיכך להוכיח את רצינותן וכשירותן הפוליטית, תוך עמידה בציפיות מגדריות כדי ש"פעילותן לא תגרום להזנחת המשפחה ולא תיפגע במה שהחברה מגדירה "נשיות" (הרצוג, 2002; Norris, 2002; Fox & Lawless, 2010; Lovenduski, 1995).²⁹ לסיכום, סטריאוטיפים מגדריים של מצביעים ושומרי סף פועלים כמנגנון משולב, המשפיע הן על דפוסי הגיוס והן על דפוסי ההצבעה, וממשיך להגביל את השתתפותן ואת ייצוגן של נשים בזירה הפוליטית המקומית.

מתוך הספרות המחקרית עולה כי, הזירה הכי נוקשה והכי פחות חדירה עבור נשים בספירה הציבורית היא מנהיגות פוליטית של אישה בראש רשימה במועצה מקומית או מפלגה. הרצוג (1994) מבחינה בין שני סוגי תפקידים אשר מיועדים לנשים בפוליטיקה המקומית: חברות מועצה ומנהיגות. ממחקרה

²⁹ הרצוג, ח. (1998). נשים הכוח העולה: קידום הנשים בעבודה - ניפוץ תקרת הזכוכית, ספריית פועלים, עמ' 153.

עולה כי התמודדות בתפקיד פוליטי מנהיגותי דורשת מנשים המעוניינות להתמודד לתפקידי מנהיגות לעסוק בשאלת הזהות המגדרית כנשים ובדילמה האם להבליט את הנושא המגדרי הנשי או לאמץ פרקטיקות גבריות באופן הנהגתן. בנוסף, ככל שנשים מנסות להגיע לתפקיד פוליטי בכיר יותר, הן עשויות להיתקל בסטריאוטיפים חברתיים-מגדריים מטעם מצביעים, דעת הקהל והתקשורת (הרצוג, 1999, 1994; Meeks, 2012). מנהיגות פוליטית מוגדרת באופן היסטורי כתכונה גברית. נשים שבחרו להשמיע את קולן מחוץ לספירה הביתית נתקלו בחסמים שלא ניצבים בפני גברים. הבולט מבניהם הוא ההנחה התרבותית כי היכולת לנאום ולשאת דברים בפומבי נתפסה כבלעדית לגברים (Campbell, 1989; Wilson, 2004). מחקרים של דיטונטו (Ditonto, 2017) ואחרים מראים כי בוחרים בוחנים מועמדות נשים בקפידה רבה יותר בנוגע לרמזים של כשירות מקצועית, מה שמסקף סטריאוטיפ מתמשך לפיו הנהגה היא תחום "גברי".

לאור הספרות בנושא, ניתן לשער כי נשים בישראל יחוו עליה בסטריאוטיפיזציה במהלך גיוסן ובהשתלבותן בפוליטיקה המקומית, בעיקר ביחס ליכולת ולהתאמה שלהן לשמש כמנהיגות. בישראל, מתווספות לחסמים המבניים גם תפיסות חברתיות-תרבותיות המאפיינות חברה בעלת בתפוסות פטריארכליות, המדגישה ערכים של דת, מסורת וצבאיות. הקשר זה מעמיק ומחריף את החסמים העומדים בפני נשים המבקשות להתמודד על תפקידי הנהגה (בניטה מזרחי סימון, 2018; הרצוג, 1999; שנהב, 2016; Carroll & Fox, 2006; MacIvor, 2019).

מחקרים מצביעים על כך שההיררכיות הכוחניות, הנורמות הבלתיפורמליות והציפיות המופנות כלפי נשים מוסיפות להיות ממוגדרות, וממשיכות להעדיף גברים ודפוסי התנהגות המזוהים עם גבריות (Itzkovitch-Malka, 2024). **בהקשר הישראלי, בולט במיוחד תפקידם של מוסדות מרכזיים שבהם מתקיימים תהליכים המשמרים פערים מגדריים.** מצב זה מאפיין חברות מיליטריסטיות, אשר לא רק מדירות נשים מן הזירה הציבורית והפוליטית, אלא גם מחזקות סטריאוטיפים מגדריים מזיקים. בנוסף, במצבי לחימה ניכרת חזרה לדפוסי מסורתיים, שבהם גברים ממוקמים בחזית הלחימה, בעוד נשים מגויסות לעבודות הבית, טיפול בילדים והתנדבות במסגרות אזרחיות וקהילתיות. תהליך המלווה בהתחזקות של שיח שמרני, המעמיק את חלוקת התפקידים המגדרית (אחיטוב, 2025; בן אליהו ואח', 2024; Erikson & Josefsson 2019; Lovenduski, 2005).

לאור כל זאת, השערתי היא כי: סטריאוטיפים מצד בוחרים, שומרי סף ומדיה מצמצמים את סיכויי הנשים להיבחר לחברות מועצה ולעמדות מנהיגות ברשויות המקומיות. אבקש לבחון, אם כן, האם עמדות סטריאוטיפיות כלפי נשים הן חלק מהסיבות בעטיין פחות נשים מתמודדות לתפקיד. במילים

אחרות, אבדוק האם האופן שבו מועמדות תופסות את קיומן של עמדות סטריאוטיפיות מהווה חסם עבורן להשתלבות בעולם הפוליטי או האם זהו חסם המקשה עליהן להפוך למועמדות.

השערה מספר 4: העדר הבטחות ייצוג מספקות

הבטחות ייצוג לנשים הן אחת הרפורמות החשובות ביותר בתחום הייצוג הפוליטי של נשים. הן נהוגות במעל ל 100 מדינות בעולם החל משנות התשעים של המאה העשרים. חוקרים מסויימים מתייחסים לרפורמה זו כאל הרפורמה האלקטורלית המרכזית ביותר שהתחוללה בשנים האחרונות (Krook & Zatterberg, 2014). בדמוקרטיה ליברליות מבוססות קיימים שני סוגים עיקריים של הבטחות ייצוג: מכסות על פי חוק ומכסות מפלגתיות וולונטריות.

בישראל קיימות הבטחות ייצוג וולונטריות בקרב חלק מהמפלגות (למעט, המפלגות החרדיות, בהן אין ייצוג לנשים). אך חסרים מנגנונים פורמליים כגון הבטחות ייצוג על פי חוק בזירה הארצית. בזירת הבחירות המוניציפליות בישראל קיימת כיום הבטחת ייצוג חוקית אחת לנשים: תמריץ כספי עבור שיבוץ נשים ברשימה. ככלל, בדמוקרטיה מבוססות בעולם, נהוגות הבטחות ייצוג לנשים בשיעורים משתנים, הנעים לרוב בין 20 ל-50 אחוזים (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; עקירבובן חורין-נאות, 2015; איצקוביץ-מלכה ושפירא, 2020). מחקרים שנערכו בעולם מראים כי מנגנוני הבטחות ייצוג מסייעים להעלות ייצוג נשים בפוליטיקה הארצית והמקומית. חשוב לציין כי שיעורי ייצוג נמוכים של נשים פוגעים גם באיכות המשטר הדמוקרטי, אשר מעצם הגדרתו אמור לשקף באופן שוויוני ייצוג של כלל שכבות האוכלוסייה (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; בניטה ומזרחי-סימון, 2018; טהון-אשכנזי ושפירא, 2023).

במטרה להגדיל את ייצוג הנשים ברשויות המקומיות בישראל, התקבל בשנת 2014 תיקון לחוק הרשויות המקומיות שנועד לעודד שילוב נשים ברשימות המועמדים. על פי התיקון, רשימה שלפחות שליש מחבריה הן נשים, זכאית לתוספת מימון בשיעור של 15 אחוזים (איצקוביץ-מלכה ושפירא, 2020; שנהב, 2016). תיקון זה יושם לראשונה בבחירות לרשויות המקומיות 2018, במסגרתן נרשמה עלייה מתונה בייצוג נשים: שיעור המתמודדות לראשות הרשות עלה מ-6 אחוזים ל-8 אחוזים, ושיעור המועמדות לחברות מועצה עלה מ-20 אחוזים לכ-23 אחוזים (שפירא וקניג, 2018). עם זאת, חשוב לציין כי התיקון מבוסס על תמריץ כלכלי בלבד ואינו מחייב שיבוץ נשים ברשימות המועמדים למועצה. קיים ויכוח מתמשך בספרות המחקרית ובשיח הציבורי בעד ונגד הבטחות ייצוג לנשים. התומכים במדיניות זו רואים בה כלי להתמודדות עם אפליה מבנית והטיות היסטוריות, אשר מונעות מנשים להשתלב באופן שוויוני בעמדות כוח והשפעה. הבטחות ייצוג נתפסות גם כאמצעי לקידום שוויון

מגדרי, הוגנות, גיוון ונראות של נשים במוקדי קבלת החלטות. מנגד, מתנגדי הבטחות הייצוג ומדיניות המכסות מזהירים מפגיעה בעקרון המריטוקרטיה, מעלים חשש לפגיעה באיכות הנבחרות וליצירת סטיגמה שלפיה נשים נבחרות בזכות מכסה ולא בזכות כישוריהן. נוסף על כך, יש הטוענים כי התמקדות בהבטחות ייצוג בלבד אינה מספקת, וכי יש לטפל בגורמי השורש לאי-השוויון. כגון חינוך, חלוקת עבודה מגדרית ומבנה שוק העבודה, במקום להתמקד רק בייצוג תיאורי המבוסס על נתונים כמותיים בלבד (Dahlerup & Freidenvall, 2010; Fraser, 2013; Krook & Zatterberg, 2014). חסרון מנגנון הבטחת ייצוג לנשים בבחירות לרשויות המקומיות בולט בהעדרו בישראל נוכח מודל ההצלחה של נשים בפוליטיקה המקומית באירופה ובעיקר בארצות הנורדיות.³⁰ מדינות אלו הן הראשונות בהן ננקטה מדיניות של העדפה מתקנת ומכסות ייצוג וולונטרי מטעם המפלגות. הצלחתן של מדינות אלו קשורה בחקיקת חוקי שוויון וביכולת לחולל שינוי מבני ותרבותי במעמדן של נשים. ככל שמעמדן של נשים בחברה גבוה יותר, פוחת הצורך בהבטחות ייצוג לצורך היבחרות לפרלמנט. עם זאת, מחקרים מראים כי אף שהבטחות ייצוג תרמו להגדלת מספר הנשים במועצות המקומיות, השפעתן על שיעור ראשי הערים נשים נותרה מוגבלת (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013; בניטה ומזרחי-סימון, 2018; Sara, 2018; Lassébie, 2020; Spaziani 2023). מתוך מחקר מקיף שנערך אודות הבטחות ייצוג לנשים בישראל עולה כי בישראל כשלו הניסיונות לממש רפורמת הבטחת ייצוג נשים בכנסת. כשלון זה נובע מחסמים של מבנה חברתי רב שסעים. מסורת פוליטית ופוליטיקה קואליציונית (איצקוביץ-מלכה ושפירא 2020). השערתי היא כי העדר הבטחות ייצוג חוקיות הכוללות אכיפה של שיבוץ נשים במקום ריאלי ברשימה, פוגע בפועל בייצוגן של נשים המבקשות להיכנס לפוליטיקה המקומית בישראל. העדר זה משפיע בשלב המעבר מ"שואפות" ל"מועמדות", ובנוסף גם משפיע על המוטיבציה של נשים המתלבטות האם להתמודד ונמצאות בשלב המעבר מ"מתאימות" ל"שואפות" (Fox & Lawless, 1995; Norris & Lovenduski, 2004). במחקרי, אבקש לבחון כיצד הן תופסות חסם זה.

³⁰ כך הוא המקרה באיסלנד, שבדיה, פינלנד ונורבגיה.

מחקר זה, מבקש להשיב על שאלת המחקר: כיצד תופסות נשים המתמודדות למשרה פוליטית ברשויות המקומיות בישראל את חסמי הכניסה עימם הן מתמודדות. המחקר איכותני ומטרתו להעמיק את ההבנה של סוגיית החסמים מנקודת מבטן של נשים המעוניינות להתמודד לפוליטיקה המקומית. בהתאם להנחות המחקר האיכותני, בחינת תופעות חברתיות נעשית באמצעות ראיונות עומק, המאפשרים להבין את משמעות החוויה דרך עיניהן של המראיינות (צבר-בן יהושע, 1990). ראיונות אלו מספקים נקודת מבט אישית של המראיינת ומאפשרים לבחון את התייחסותה הייחודית לחסמים העומדים בפני נשים בפוליטיקה המקומית. שיטת המחקר נבחרה בהתאם לעקרונות המחקר הפמיניסטי, השואף לתת קול לניסיוןן של נשים ולשלב את נקודת מבטן כחלק מעולם הידע המחקרי תוך הכללת נקודת הראות של נשים (הרצוג 2009). שילוב קולותיהן של המראיינות מאפשר להפיק תובנות אמפיריות המבוססות על עדויות מן השטח ולהאיר היבטים של חסמים שלעיתים נותרים סמויים במחקרים כמותניים. בחרתי להתמקד בחוויותיהן ובתפיסותיהן של המועמדות בלבד, מתוך אפיסטמולוגיה של נקודת מבט שפותחה על ידי חוקרות פמיניסטיות. גישה זו מניחה כי "הפעולות היומיומיות נטועות במבני כוח של הזדמנויות, אילוצים מטריאליים ותפיסות של בני אדם מעוצבות בהתאם למיקומם בהיררכיה של מבני הכוח" (קרומר-נבו, 1999 עמ' 10). מנקודת מבט אפיסטמולוגית זו, הבנת המציאות דרך החוויות של הפועלות בתוכה היא תנאי לניתוח של מבני הכוח ולנקיטת פעולה להיחלצות מהכבלים בהם נתונות נשים.³¹ בנוסף, התמקדות בחוויות ובהתנסויות של נשים מביאה לראייה מורכבת של עולמן החברתי והפוליטי (קרומר-נבו, 1999). הגישה הפרשנית שנבחרה לצורך מחקר זה, מכוונת לחקור פרשנויות שונות של אותה מציאות באמצעות הבניית זכרון חוויתי המסייע בתיאור והסבר של התופעה הנחקרת. גישה זו הינה חלק בלתי נפרד ממחקר התרבות ומרכיביה, הקשורים בזמן, מקום ומגדר אותם מבקשים חוקרי גישה זו לפענח. תוצרי המחקר אמורים לתאר תהליכים של עולם הנחקרות כפי שהן חוות אותם אך גם כמשהו שהוא מעבר לאירועים חולפים בלבד, אלא תלוי הקשר של עמדה חברתית תרבותית, מקום וזמן. בגישה הפרשנית ידע נחשב תמיד כ"ידע ממוקם" (Situated Knowledges). הידע של הנחקרות מתבסס על חוויותיהן, ניסיוןן ותפיסתן בניגוד למחקר האמפירי בו הידע הוא אובייקטיבי המציג כביכול אמת אחת, הידע של הנחקרות הינו

³¹ בהמשך לכך, המחקר בוחן כיצד יחסים אלו מתעצבים בזירה הפוליטית המקומית.

סובייקטיבי אבל מייצג אובייקטיביות שכוחה הוא במיקום נקודת המבט. הידע הוא רב גוני ומרובד, ותפקיד החוקרת הוא לפרש כך שהחוקרת עצמה מהווה חלק מן התהליך הפרשני ומודעת למיקומה בתוך מערך הידע (ינאי, 2007; אלפרט-שלסקי, 2007; Haraway, 2013).

כלי המחקר מבוסס על סוג ראיון עומק חצי מובנה, בשילוב שאלות פתוחות.³² הראיון ככלי, הינו מקור מידע ראשוני שמטרתו לקבל כל מידע אישי ומדויק לגבי התחושות, המחשבות, הלך הרוח, עמדות, אמונות, נסיון ההתמודדות, הערכים והמניעים של המראיינות ועל כן נותן לחוקרים דרך להבין את המשמעויות של התנהגות הנחקרות (גסקל, 2011; הרצוג 2014; שקדי, 2003). כל הראיונות נערכו בהסכמת המשתתפות, תוך הבטחת אנונימיות מלאה וטשטוש פרטים מזהים.

באשר לניתוח הראיונות, כל ראיון הוקלט ותומלל באופן מלא ובנפרד. אחר כך סימנתי מה כל מרואיינת אמרה בנוגע לארבע ההשערות המרכזיות, ולמה שנאמר בשאלות החופשיות בראיון החצי מובנה. לעיתים חזרתי למרואיינות עם בקשה לראיון השלמה נוסף על מנת לחדד, להבהיר או לענות על שאלות אליהן הן לא התייחסו בעת הראיון. הניתוח התמקד בתימות חוזרות, לצד נושאים שעלו בחלק מן הראיונות ומהווים חידוש למחקר הישראלי. לאחר תימלול הראיונות זוהו 12 נושאים, שצומצמו לארבע קטגוריות מהן נגזרו ארבע תימות מרכזיות, שכל אחת כוללת שלושה תתי נושאים. הממצאים שנגזרו מתוך הראיונות איפשרו את איתורם, מיפויים ואיפיונם של חסמים ומגמות נוספות במחקר. לאורך התהליך הקפדתי להיצמד לדברי הנחקרות, לשוב ולהאזין לראיונות ולדייק את הפרשנות, תוך הימנעות מהוספת דעותי הסובייקטיביות. לצורך כך, ניהלתי יומן מחשבות לאחר כל ראיון, במטרה להבחין בין דברי המרואיינת לבין פרשנותי (גיוסלסון, 2013). בסיום כל ראיון שנערך, הוצג שאלון דמוגרפי, אשר סייע בניתוח אוכלוסיית המחקר אודותיה אספר בחלק הבא.³³

אוכלוסיית המחקר

למחקר זה נבחרו 16 מרואיינות בטווח הגילאים 61-38. אוכלוסיית המחקר מגוונת מאוד מבחינת אזורי מגורים, מוצא אתני, רקע תרבותי, מצב כלכלי ועוד. כל המרואיינות נולדו בישראל למעט אחת. מעט יותר ממחצית המרואיינות ממוצא אשכנזי (9) והיתר ממוצא מזרחי או מזרחי מעורב. בנושא המוצא ניתן לראות מוביליות חברתית של נשים מזרחיות ביחס למחקרים קודמים העוסקים בזירה המקומית.³⁴ משתתפות המחקר הן אקדמאיות בעלות תואר ראשון ושני, למעט אחת מהן שהינה בעלת

³² ראו נספח מס' 3 שאלונים על פי שלבי המודל של נוריס ולבנדוסקי.

³³ ראו נספח מס' 4 שאלון דמוגרפי.

³⁴ הרצוג 1998, שקד 1999, ראובני 2020 שמחקרה נערך בשנת 2008.

השכלה תיכונית. רוב משתתפות המחקר חילוניות למעט שליש מתוכן שהינן שלוש דתיות ושלוש מסורתיות. פחות ממחצית מהמראיינות הן ממרכז הארץ, תשע מהן רחוקות מהמרכז. המראיינות מתגוררות בערים ליברליות חילוניות וכן בערים בעלות אוכלוסיה מעורבת חילונית, דתית וחרדית. רובן ממעמד כלכלי מעל הממוצע, שליש מתוכן במצב כלכלי ממוצע ומתגוררות בערים בעלות אשכול כלכלי גבוה וחלקן בערים מאשכול כלכלי נמוך עד בינוני. לעיתים, מראיינות המחקר הן תושבות של ערים חזקות חברתית-כלכלית, אך מתגוררות במיקום מוחלש בעיר. לעיתים, גם בקרב מראיינות המתגוררות באיזורים המוחלשים, מעידות חלקן על מצב כלכלי ממוצע, או אף מעל הממוצע. למרות זאת, עולים מן הראיונות חסמים משמעותיים המעידים על חסם כלכלי ניכר, הנובע בין היתר מהיעדר תקציב לקמפיין פוליטי - במיוחד בערים המאופיינות ברוב דתי שמרני, בייצוג נשי נמוך במועצה ובהיעדר רשתות חברתיות וקהילתיות תומכות. **אף שהמראיינות אינן ממקמות את עצמן בהכרח בתחתית הסולם הכלכלי, הן מדגישות כי החסם הכלכלי הוא המשאב הנחוץ ביותר להתמודדות ברמה המקומית, וחסרונן פוגע בעיקר בנשים ממעמד בינוני-נמוך. לצד זאת, היעדר רשתות תמיכה מקומיות הבולט במיוחד בערים מוחלשות, מהווה גורם מרתיע נוסף מפני כניסה למירוץ הפוליטי.**

בספטמבר 2022, כשנה לפני הבחירות המקומיות התגבשה קבוצה בשם "רשת המשפיעות" שהוקמה ע"י עמותת כ"ן. הקבוצה נועדה להכין נשים לקראת ההתמודדות ובחירות לרשויות המקומיות. לאחר כחודשיים הוקם מיזם "5050" הפועל לייצוג שוויוני ברשימות למועצה. לטובת הגילוי הנאות אציין כי הצטרפתי להכשרות של "רשת המשפיעות" ולמיזם "5050" הארצי והמקומי. היכרות זו עם השדה אפשרה לי חשיפה למאגר רחב ומגוון של נשים המצויות בשלבים שונים של תהליך הגיוס הפוליטי: נשים המתלבטות לגבי התמודדות, נשים השואפות להיבחר, ונשים המכהנות כחברות מועצה או מתמודדות לראשות הרשות. חשיפה זו אפשרה מיפוי מדויק וממוקד של החסמים לאורך שלבי הגיוס, וכן השוואה בין נשים שצלחו חסמים מסוימים לבין נשים שהחסמים עצרו את התקדמותן. בנוסף, נבחנה השונויות באופן שבו תיארו המראיינות את החסמים, והאופן שבו חסמים שונים הכריעו את תהליך קבלת ההחלטות שלהן. **גישה זו אפשרה לזהות קבוצה רחבה של נשים המעוניינות להשתלב בזירה הפוליטית, אך נושרות בשלבים מוקדמים של התהליך - קבוצה שאינה מקבלת ביטוי מלא**

במודל הגיוס המקורי של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995).

בנוסף, הפצתי את דבר קיומו של המחקר בשיטת "מפה לאוזן" באמצעות עמותות אזוריות נוספות, ופניתי באופן יזום למשתתפות מתוך הקבוצות במטרה לאתר נשים השוקלות להתמודד לפוליטיקה המקומית אך טרם קיבלו החלטה בנושא. 16 המראיינות נבחרו בהתאם לשלושת הקבוצות הראשונות במודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995), "מתאימות", "שואפות"

ו"מועמדות".³⁵ שתי מהססות שטרם החליטו האם להתמודד ; חמש שואפות המתמודדות לראשונה למועצה חלקן מקימות רשימה ; ארבע חברות מועצה המתמודדות שוב ; שלוש חברות מועצה השואפות לרוץ לראשונה לראשות העיריה ושתי ראשות עיריה המתמודדות שוב לראשות. מבין "המהססות" שרואינו למחקר : אחת בחרה שלא להתמודד עקב חסמים בשלב הראשוני של המודל, והשנייה התמודדה ואף הובילה רשימה, אך פרשה ערב סגירת הרשימות בעקבות קונפליקט על הובלתה. מאחר שהשתיים ממוקמות בשלב הביניים שבין "מתאימות לשואפות", בחרתי להגדירן כ"מהססות", על מנת לתאר ולהדגיש תופעה שטרם נחקרה.³⁶

במחקר ניתחתי את החסמים העומדים בפני נשים במירוץ למשרות פוליטיות ברשות המקומית, בשני תפקידים : חברות מועצה וראש רשות מקומית. הראיונות התמקדו בחסמים במעברים בין הקבוצות : "מתאימות לשואפות", "משואפות למועמדות" ו"מועמדות לנבחרות", ובכך אפשרו מיפוי מדויק וממוקד של החסמים. בנוסף, השווייתי בין נשים שצלחו את החסמים לבין אלו שהחסמים מנעו את התקדמותן בשלבי הגיוס, ובחנתי את השונות באופן שבו תיארו המראיינות את החסמים. הראיונות נערכו בין אוגוסט 2023 ליוני 2024, בתקופה שהתאפיינה בדחיית הבחירות בעקבות מתקפת השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל".³⁷ מה שאיפשר לבחון את חוויות ההתמודדות גם בהקשר פוליטי-ביטחוני חריג. הראיונות לוו במעקב אחר תוצאות הבחירות, הן לגבי כניסה והן לגבי אי-כניסה למועצה ולראשות העיר.

החידושים המתודולוגיים במחקר : לראשונה נערכו ראיונות בשלב בו נשים הנמצאות במאגר ה"מתאימות" לפוליטיקה, מהססות ומתלבטות לגבי השתלבותן בזירה הפוליטית המקומית. על מנת לחקור לעומק את החסם הקשור בתגמול כספי, השווייתי גם בין החסמים שניצבים בפני נשים המתמודדות על תפקיד ללא שכר כמו חברת מועצה, לבין החסמים העומדים בפני המתמודדות על תפקיד עם שכר וגמול כמו : ראש הרשות וסגנית ראש רשות עם שכר, וזאת על מנת, להציג את הקולות באופן מגוון ולהמנע מהכללה או האחדה (הרצוג, 2014).

מגבלות המחקר

להטיות ופרשנות סובייקטיבית של המראיינות והמראיינת כחוקרת, עשויה להיות השפעה על האופן בו נחקרות עונות על השאלות, היכרות מוקדמת עם חלק מהמראיינות והיותי חלק מקבוצת נשים השוקלות להתמודד לתפקיד חברת מועצה או לראשות העיריה, עשויות להשפיע על האופן שבו הן

³⁵ הקבוצה הרביעית במודל היא קבוצת "הנבחרות" אשר התגברו על החסמים ועל כן אין צורך לראיין.

³⁶ המודל הותאם במחקר זה להקשר של הרשויות המקומיות בישראל.

³⁷ הבחירות נקבעו ליום שלישי, ב 31.10.23 ונדחו 3 פעמים לבסוף נערכו בתאריך 27.02.2024.

עונות על השאלות, ועל פרשנותי כחוקרת. השתתפותי בקבוצה יכולה להיות פעילה או לעיתים סבילה כאשר היתרון הוא לחוות את המציאות כפי שמשתתפות המחקר חוות. הימצאות מעורבת בשדה המחקר יכולה להקנות יתרון של היכרות אותנטית המאפשרת גישה לתחושות, לרגשות, לחשיבה ולעשייה של נשים ממספר רב של נקודות מבט (שקדי, 2003). היתרון שבקרבה למרואיינות הוא שהן מרגישות בטוחות יותר להביע את דעתן. עם זאת, היכרות מוקדמת וחווית השדה שלי כחוקרת-משתתפת עלולות להשפיע על תגובותיהן על פרשנותי. חלק מהמרואיינות שמרו את הקלפים קרוב יותר לעצמן ונותרו סגורות יותר במידע שמסרו, במיוחד מתמודדות לראשות העיר, בעוד שאחרות נפתחו יותר בשל הקשר האישי. על פי הגישה הפרשנית, השקפת עולמה של החוקרת, המושפעת מתרבותה, מיקומה החברתי ואדיאולוגיה, יכולה להשפיע על הפרשנות. עם זאת חשוב לציין כי גם במחקר כמותי יש ויכולה להיות הטייה פרשנית של החוקרת, אולם חשיבה רפלקסיבית ומודעת מסייעת לצמצם הטייות אלו.

מגבלה נוספת של המחקר נוגעת ליכולת ההכללה שלו. המחקר מתמקד בעיריות וברשויות מקומיות בלבד, בשל הבדלים מהותיים בשיטת הבחירות במועצות אזוריות, ואינו כולל רשויות ערביות וחרדיות, בהן ייצוג נשים נמוך או חסר. ברשויות הערביות מאופיינת הזירה הפוליטית המקומית בדפוסי בחירה חמולתיים, ובשיעור נמוך במיוחד של נשים המתמודדות, לרוב למועצה בלבד; וברשויות חרדיות מובהקות נשים אינן משתלבות ברשימות למועצה. עם זאת, כיון שמדובר במחקר איכותני, המטרה אינה שאיפה להכללה גורפת, אלא לבחינה מעמיקה ותיאור גדוש של חוויות המרואיינות.

ממצאי המחקר

חסמים פנימיים סובייקטיביים

מתוך מחקרן של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995), עולה כי, חלק מהשאלות הבסיסיות המעסיקות את המתלבטות והמועמדות לפוליטיקה בתחילת דרכן הן: "האם אני מספיק טובה", "האם יש לי את הניסיון הדרוש", "האם אני יכולה לבד", "האם יש ברשותי מספיק כסף, זמן וקשרים- "נטוורקינג" על מנת לעמוד עצמאית במרוץ הפוליטי ללא תמיכה מפלגתית?" מחקרים מצביעים על כך כי בשל תהליך החיברות ונסיבות חייהן האישיות, נשים נוטות לפקפק יותר מגברים ביכולתן לעמוד בקריטריונים המתאימים לעסוק בפוליטיקה, לנהל קמפיין ולהתמודד על תפקידים ציבוריים. בנוסף, השוני בין נשים וגברים בתחושת המסוגלות הנמוכה שהן חשות ובאמביציה הפוליטית המצומצמת שבה הן מחזיקות המושפעות מהרקע והמיקום החברתי, מקשות עליהן לפתח

מוטיבציה דומה לזו של גברים להשתלב בזירה הפוליטית (הרצוג 1999, 2010, 2011; עקירב ובן-חורין 2015, 2011, Fox & Lawless 2010, Norris & Lovenduski, 1995; MacIvor, 2019).

דוגמא לכך עולה מדבריה של אחת ממרואיינות המחקר, המכהנת כסגנית ראש עיר ללא שכר, אשר הביעה ספק באשר ליכולתה לשחזר את הישגיה בבחירות (2018). המרואיינת התלבטה האם להתמודד שוב ובאיזו מתכונת, האם לעמוד בראש רשימה או לבחור במסלול אחר. בראיון עימה, תיארה תחושות של חוסר אמון ביכולותיה להתמודד לראשות העיר, והצביעה על מאפייני הרכב האוכלוסיה בעיר כחסם מרכזי.³⁸ יתרה מזו, אף שהיתה בפניה אפשרות להתמודד לראשות העיר, היא הביעה ספק ביכולתה להיבחר מחדש אף כחברת מועצה מן השורה.

"אז לא חשבתי שזה בכלל בקלפים שאישה חילונית שעומדת בראש הרשימה הליברלית יכולה להיות ראש הרשות, היום אני יודעת שהיה סיכוי... ואני יודעת את זה רק היום, לא ידעתי את זה אז".
"הסטייט אוף מיינד שלי הוא לא של פוליטיקאית. כאילו, אני רוצה לשנות למען הציבור וגם... אני אגיד את האמת... לא הערכתי את עצמי ברמה הזו. אמרתי שאני עדיין בוסר, אני לא בשלה לזה, לא הייתי שם בכלל, הייתי עדיין בהעדר חוסן נפשי להתמודד אפילו, עם הביקורת. ז"א הביקורת הזאת גמרה אותי, גמרה אותי, לא רק שלא הערכתי את הכוח שלי.. זה גם זה. זה בעיקר שאני לא חושבת שהיה לי את החוסן אז... באמת, כאילו הקמפיין פיתח חוסן מסויים ויכולת התמודדות יותר נכונה גם עם ביקורת וגם עם בכלל, איזשהו חיבור עמוק לאמת שלי, גם את הנכונות להפסיד". (ש. 24/03/2024)

בהמשך הראיון מציינת ש' גם את הקושי לגייס מקורות מימון לקמפיין הבחירות.

בנוסף, הכסף והפחד להיכשל הם היו החסם העיקרי שלי והפחד מהתמודדות. המזל הוא שלא העמקתי בכסף כי אם הייתי מעמיקה ויודעת שזה רבע מיליון שקל לא הייתי עושה את זה. (ש. 24.03.24)

דבריה של המרואיינת ש' ממחישים את קיומם של חסמים פנימיים, ובראשם חשש מהתמודדות ופחד מכשלון בבחירות לראשות העיר, לצד חסמים כלכליים שהשפיעו על החלטתה שלא להתמודד לתפקיד הבכיר ביותר. עם זאת, סיפורה מדגים כי עבור נשים בזירה המקומית, ההתמודדות הפוליטית היא לעיתים תהליך הדרגתי של **בניית מסוגלות פוליטית**. בהתאם לכך, ש' בחרה להתמודד מחדש לתפקיד חברת מועצה בראש רשימה עצמאית, ונבחרה לכהונה שנייה כסגנית ראש עירייה, אך הפעם בשכר. מ' מספרת כי שקלה להתמודד לתפקיד חברת מועצה בבחירות לרשויות המקומיות לפני חמש שנים, אך דחתה את מועמדותה בשל גידול ילדיה והיותה בהריון. היא מתארת את מוכנותה להתמודד בבחירות הנוכחיות, את הקמת הרשימה והובלתה, וכן את הקשיים המלווים את הקמפיין, ובהם קושי בהופעה מול קהל.

"תראי, לפני 5 שנים, נפשית לא הייתי מוכנה, היו לי ילדים קטנים, הייתי בהריון וזה היה ממש לא בכיוון. וגם לא היתה לי יכולת נפשית לעשות את זה, לא הייתי מספיק חזקה עם עצמי... זה משהו עם עצמי הכל... הבית דווקא מאוד דוחף לזה, תומך בזה ודחף אותי לזה והם רק חיכו לרגע הזה שאני אגיד, בסדר. המשפחה תומכת והמשפחה המורחבת גם."

³⁸ 50 אחוזים מתושביה דתיים-לאומיים וחרדים ו-50 אחוזים חילונים ומסורתיים.

יש לי פחד במה, קשה לי לדבר מול קהל והקושי היחיד שהיה לי מול הדבר הזה זה לעמוד ולהתמודד בחוגי בית. אני לא רוצה שתצחקי עלי אבל זה ממש היווה מכשול עבורי להופיע בחוגי בית. עדיין קשה לי לראות את עצמי בשלטים בעיר. החשיפה הזו, לחשוף את המשפחה שלי, הפוסטים האלה (בפייסבוק) אני עדיין לא עשיתי סרטונים נגיד, עדיין לא עשיתי משהו כזה אני אעשה, בסוף גם לעשות את זה". (מ. 22.10.23)

בדבריה מדגימה מ' את חלוקת העבודה המגדרית והסטריאוטיפית שעדיין רווחת בחברה, ואת השפעתה על תחושת חוסר הנוחות שחוות נשים כאשר הן שוקלות כניסה לזירה הפוליטית. נשים המתמודדות לתפקידים פוליטיים נדרשות להוכיח כי מעורבותן הציבורית לא תגרום להזנחת המשפחה ולא תערער על נורמות מגדריות ובמה שהחברה מגדירה "נשיות". אי השוויון המתמשך במרחב הציבורי, בשוק העבודה ובמערכת הפוליטית קשור, בין היתר, להמשך הטלת עול הטיפול במשפחה ובמשק הבית על נשים (הרצוג, 1995, 2001, 2002; Walby; Fox & Lawless 2010, 2011; Norris & Lovenduski, 1994).

ל. המכהנת כעשר שנים כראש העיר, מתארת את הקושי שחוותה בנשיאת נאומים עם הצגת מועמדותה לראשות העיר לראשונה בשנת (2013), עת כיהנה כחברת מועצה וסגנית ראש העיר. בראיון היא מתארת את חווית אובדן האנונימיות והחשיפה הציבורית המתמשכת הכרוכה בהתמודדות לתפקיד.

"בהתחלה חשבתי שזה תפקיד הכי נורא שיכול להיות, לא בא לי היה, לא אהבתי לנאום, וכל מיני דברים... ככה שראיתי אצל ראש העיר, ראש המועצה דאז ככה, הלחיצו אותי. ובסוף החלטתי שחשוב לי מדי המקום הזה, ואני קופצת למים, והתמודדתי. כן, היו לבטים, בגלל שידעתי שצריך עור של פיל, ולא כל כך היה לי. זה קצת מתפתח עם הזמן, אבל לא היה לי בכלל. וידעתי שתהיה פגיעה בזמן הפרטי שלי, בתוך המרחב הציבורי, שהוא יותר ממתנדבת בעיר והמשפחה. אז עשיתי ככה סבב, גם דיברתי עם הבנות שלי ועם בעלי, והתייעצתי, וגם בדקתי חברות שלי, וכל אחת ענתה לי לפי האופי שלה, ולא באמת לפי האופי שלי. אבל שאלתי את כולן, מה הן אומרות. ואחרי שהרבה אמרו לי שלא כדאי לי, כי אני אפגע, וזה לא תפקיד שאני אוכל לעשות אותו, ואני רגישה מדי, ומה אני צריכה את זה? אז החלטתי שאני צריכה את זה, וזה כבר חיידק, והלכתי על זה.... ידעתי שחלק מהסיפור יהיה גם קצת ללכלך עליי, ולדבר בצורה מבישה, או כאילו, כל החבילה, מה שנקרא". (ל. ראיון 15.04.24)

במערכת הבחירות הנוכחית (2024), ל. המתמודדת בפעם השלישית לראשות העיר מתארת את האתגרים השונים והחוויה של "להיות אישה" בקמפיין בחירות לראשות העיר.

"למשל, קמפיין בחירות זה משהו שלא כל בן אדם יכול לעבור. לא כל אישה, לא כל גבר, ובטח לא כל אישה. כי זה קשוח מאוד. ויש נשים ש... וגם גברים, הכל, אבל אני אומרת, נשים עוד יותר, הן יותר ענייניות ופחות אוהבות מלחמות. וזו תקופה מאוד קשה בחייה של מועמד או מועמדת. ונשים חושבות הרבה יותר פעמים מגבר, אם הן צריכות להיכנס למקום הזה. ומה המחיר? המשכורת היא לא משכורת... לא תהיי מיליונרית. אז את... זה לא שיקול כלכלי. אז זה עולה הרבה כסף גם הרבה פעמים למועמד. אתה חוטף המון. אז הן אומרות, מה הן צריכות את זה בכלל? (ל. ראיון 15.04.24)

מחקרים מצביעים על כך שנשים הנמצאות במאגר המועמדים הפוטנציאליים לתפקידים פוליטיים, הן בעלות סיכויים נמוכים יותר מעמיתיהן הגברים להשתלב בתהליך גיוס פוליטיים מתמשכים. הסבירות שנשים יוותרו על ההתמודדות או יתיאשו במהלכה גבוהה יותר. בין היתר בשל מבנה ההליך הפוליטי עצמו, אשר מדיר ומחליש את שילובן והכללתן של נשים בפוליטיקה. היעדר גיוס

יזום של נשים חדשות לפוליטיקה פוגע גם ברמת האמביציה והמוטיבציה של נשים אחרות להצטרף לזירה הציבורית. בנוסף, נקודת הזינוק של נשים נחותה מזו של גברים, בשל שיעורם הגבוה של גברים בעלי ניסיון פוליטי קודם או כהונה בתפקידים ציבוריים בכירים, המקנה להם יתרון מובנה בתהליך הבחירה. בנוסף, נמצא כי נשים שנבחרות למועצות מקומיות נוטות לפרוש לאחר כהונה אחת בלבד, תופעה המעידה על אתגרים מתמשכים בשימור נוכחות נשית בזירה הפוליטית המקומית (גולן, 2004; Fox & Lawless 2010; Norris & Lovenduski, 1995; Milyo & Schosberg, 2000; Maguire, 2018).

בהקשר זה, מרחיב מודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) את מחקרי הגיוס לפוליטיקה באמצעות הבחנה בין שלבי הגיוס השונים. המודל בוחן את החוויה של נשים בכל קבוצה ואת החסמים המצויים במעברים שבין הקבוצות: מ-"מתאימות לשואפות", מ-"שואפות למועמדות" ומ-"מועמדות לנבחרות".³⁹ בעוד שרוב המחקרים מתמקדים בחוויות של נשים המעוניינות להיכנס לפוליטיקה לאחר שהחליטו להתמודד. מחקר זה פותח צוהר למאגר "המתאימות" לפוליטיקה, נשים המתלבטות האם וכיצד להיכנס למרוץ הפוליטי.

ע' מהווה דוגמא למרואיינת שהתלבטה אם להתמודד לתפקיד חברת מועצה. לבטיה נבעו בעיקר ממחסור במשאבים ורשת קשרים. מתוך רצון להתגבר על חסמים אלו, פנתה ע' למפלגה בה התנדבה במשך שנים וביקשה את תמיכתה כמועמדת מטעמה למועצה המקומית. משנענתה בשלילה, החליטה לוותר על ההתמודדות-החלטה המשקפת את השפעתם המצטברת של חסמים פרסונליים וסובייקטיביים, בהם תחושת חוסר בטחון והעדר לגיטימציה פוליטית. מתוך השתתפותי בישיבות זום של "רשת המשפיעות" עמותת "כך" ומיזם "5050", בחרתי להביא לראשונה את קולן של נשים המתלבטות ומהססות להתמודד. מטרת הכללתן היא לתעד ולחשוף את השלב הראשוני בתהליך הכניסה לפוליטיקה המקומית, שלב שבו ניכרים החסמים הפנימיים ולמקם את הנשים במודל הגיוס באופן שלא נעשה במודל הגיוס המקורי. נשים אלו שלא הצליחו להתגבר על החסמים הראשונים במודל, כשלו להיות שואפות ונקראות על פי שלבי המודל "המתאימות המהססות".

"אז אחד הדברים הגדולים שעלו זה הנושא הכלכלי, הפיננסי. ויש להם (לגברים) יותר כסף ומשאבים מאשר לי יש. ואני, את המשאבים שלי, הכלכליים, מנסה להוביל לזה שיהיה לי כסף לחיות בפנסיה. ואת יודעת, זה קצת בעייתי. ואני באתי ממקום מאוד מאוד נמוך מבחינה כלכלית הפעם אמרתי אני הולכת לבחירות, וממש הייתי, אמרתי אני הולכת לזה, וישבתי וחשבתי, ואמרתי רגע רגע, לא מסתדר לי. לא מסתדר לי כי ראיתי, מה...מלא שועלים מסביב, ואנשים שיש להם כוח, עם את... קשרים. את צריכה לבוא עם איזשהו... משהו מאחורייך. זה... את לא יכולה לבוא לבד. ניסיתי לחבור, לפנות

³⁹ מתאימות – לקבוצה זו משתייכות מרבית הנשים הפוטנציאליות לתפקיד פוליטי; שואפות – אלו השואפות להיות מועמדות לתפקיד פוליטי; מועמדות – אלו הצליחו להשתלב ברשימת המועמדות; מחוקקות (נבחרות) – נבחרו להשתלב בפרלמנט או במועצה.

למפלגה...לא היה שם עם מי לדבר וראיתי שאני עומדת לבד, אמרתי אוקיי, מה לעשות? זה הרבה עבודה, ואם את לבד ואין לך תמיכה, את לא עומדת בזה, את לא יכולה לעמוד בזה".
"גברים שומרים לעצמם כל יוצאי הטייסת והיחידות המובחרות והם לוקחים את כל החברים שלהם איתם ממקום ומתפקיד לתפקיד ומקדמים עצמם. אני רוצה שתראי לי מישהי מהצבא בתפקיד בכיר שקידמה נשים רק". (ע. 28.05.24)

בדומה לע' גם ח' תיארה בראיון את לבטיה טרם הצטרפותה לפוליטיקה המקומית. ח' שיתפה כיצד נקלעה ערב סגירת הרשימות (21.09.23), למחלוקת פנימית שגרמה לה לסגת מהובלת הרשימה.

"היו פחדים, אה...שבאמת אולי הם יותר קולות פנימיים כאלה, שאנחנו תמיד אומרות, אה...לא יודעת, יש בנו משהו שהולך להיות מספר שתיים, שאומר תמיד, אה...אה...אה, זה יהיה לי קשה מדי. אני חד הורית, אני מגדלת ילד לבד, 12 שנים. זאת אומרת, תמיד היו לי אתגרים, כל הזמן בדקתי כמה זה ייקח ממני. אז כאילו הפחד יותר היה ברמה הלוגיסטית, ברמה של לחשוב איך אני הולכת לעשות את זה, אבל אני לא חושבת שהערכתי, עד כמה, זה מלוכלך ומכוער, כמה שסיפרו לי ואמרו לי והזהירו אותי, וכאילו, חשתי שאני נכנסת בעיניים פקוחות ועדיין בדיעבד זה היה פי כמה וכמה יותר. ההבנה שפתאום כולם יכולים לרגע לסובב את המציאות ולהגיד... אה בה וכו'".
"גם היו לי שיקולים, דרך אגב, בדקתי מאוד בריצנות, ממש להציג מועמדות לראשות עיר. בסוף זה פונקציה של זמן ותקציבים. ועוד דבר, אני עמדת מול אנשים שמעבר לזה שהם גברים לבנים, בסופו של דבר זה גם פונקציה של זמן, משאבים, את לא יכולה לרכוב רק על זה שאני אהה.. אהה.. מוכרת ומדהימה ומאוד מוכשרת, ובסוף זה עבודת שטח". (ח. 23.05.24)

עבור ח' היתה זו טבילת האש הראשונה בשדה הפוליטי, בה נתקלה בנוסף לחסם הכספי, במאבקי כוח פוליטיים והעדר ניסיון פוליטי הולם, להתמודד עימם. היא מתארת כיצד נזנחה ברגע האמת על ידי אותה עמותת נשים שגייסה אותה לעמוד בראש רשימה. עמותת שיזמה קמפיין ציבורי בו הכריזה על הקמת רשימות לבחירות המקומיות, שבמסגרתן ישובצו נשים במקומות ריאליים, ויוקמו רשימות שבראשן יעמדו נשים. ח' חוותה אכזבה כפולה ועל כן פרשה מהמרוץ. במונחי מודל הגיוס היא לא הצליחה לממש את המעבר מ-"שואפת" ל-"מועמדת" וכשלה בהתמודדותה. ח' הסיקה כי על מנת להצליח במרוץ, מוטב היה לו היתה נתמכת על ידי מפלגה או על ידי גיוס תרומות. כך הוסיפה לתאר את החוויה הקשה שעברה:

"לקבל סטירה ממי שאת חושבת ותופסת אותו, שהוא בצד שלך, וגם שאתם שניכם מקדמים ערכים של חיים טובים, של משהו חדש ונקי בפוליטיקה ואת רואה את הדבר הזה מסתובב עלייך, אני יכולה להגיד לך שזה היה אחד המשברים שעברתי" (ח. 23.05.24)

מדבריה של ח' ובהתאם לספרות המחקרית, ניתן לזהות את העדר הניסיון בניהול קמפיין פוליטי, לצד מחסור במשאבים ובמימון, המהווים חסמים מרכזיים בפני נשים המבקשות להתמודד למועצה או לעמוד בראש רשימה (Fox & Lawless, 2010, 2011). סוגיות אלו, עמדו גם בבסיס חוות דעת שהוגשה לקראת הבחירות לרשויות המקומיות בשנת 2024, שעסקה בדרכי המימון לנשים המתמודדות לתפקידים פוליטיים בזירה המקומית. על פיה יש להגדיל את התמריץ הכספי הניתן במסגרת הבטחת הייצוג לרשימות העומדות בתנאי הסף- מ-15 אחוזים בלבד, לתוספת משמעותית יותר של כ-30 אחוזים, על מנת לעודד שילוב רחב ומשמעותי יותר של נשים ברשימות המקומיות. בנוסף, מומלץ על פי חוות הדעת, לתמרץ הצבת נשים במקומות הראשונים ברשימת המועמדים. כך למשל, אפשר

להעניק תוספת כספית מוגדלת לרשימה שבאחד משני המקומות הראשונים בה עומדת אישה. או, לרשימות בהן יש שוויון מוחלט בין המינים. על פי חוות דעת זו חשוב לעודד נשים להתמודד לתפקידי הנהגה בכירה ברשות המקומית, במיוחד נוכח האחוזים הנמוכים של נשים מנהיגות ועוצמתו הפוליטית הרבה של ראש הרשות, המתפקד כ"שריף" מקומי בעל השפעה נרחבת על סדר היום העירוני, קיימת חשיבות אסטרטגית לקידום נשים לעמדות אלו (טהון-אשכנזי ושרירא, 2023). בהקשר לכך, חושף מחקרם של הרצוג ואחרים (2002) את מצבן הכלכלי המורכב של חברות מועצה רבות, שנאלצו לעיתים לוותר על משרתן או על חלק ממנה בשל קשיים כלכליים הנובעים מהפעילות הציבורית. מהממצאים עולה כי 88 אחוזים מהנבחרות מממנות לפחות חלק מפעילותן הפוליטית - ולעיתים את כולה מכספן האישי. עוד נמצא כי נשים שכיחנו כחברות קואליציה נשאו בנטל כלכלי כבד יותר, שהתבטא בירידה ניכרת בהכנסותיהן בשל מסירותן לתפקיד ציבורי. חלקן אף נאלצו לעזוב את מקום עבודתן לחלוטין. לפני כניסתן לפוליטיקה 78 אחוזים מהנבחרות עבדו במשרה מלאה, אך שלוש שנים לאחר מכן, שיעור זה ירד ל-65 אחוזים כאשר 26 אחוזים מהן אינן עובדות כלל בשכר. עוד נמצא כי אימהות מגבילות את שאיפותיהן הפוליטיות לרמה המקומית של הפוליטיקה (הרצוג ואח', 2002; Lovenduski & Hills, 1981; Carrol & Sanbonmatsu, 2013; MacIvor, 2019).

ה', מהווה דוגמא לחברת מועצה ותיקה, המכהנת זה 15 שנה, התמודדה לראשות עיר גדולה והעריכה כי המרוץ דורש מימון של שניים עד שלושה מיליון שקלים. אף שהיו בידיה משאבים, לא נבחרה בשל קואליציה דתית-חרדית ושמרנית שתמכה בראש העיר המכהן. לדבריה, ניסיון זה המחיש לה באופן אישי עד כמה **חסם המשאבים** ממשיך להיות גורם מרכזי המונע מנשים להצליח ולהתקדם בזירה הפוליטית המקומית.

יש כאן עניין של, את יודעת, מימון. אנחנו (הנשים) פחות צברנו הון, אני אחרת, אבל בואי נאמר הנורמה. הגברים צוברים הון, לגברים יש משכורות גבוהות לגברים יש יכולות ומה שהם עושים עד היום. ולנשים? פחות. אז אני תודה לאל יש לי, ולנשים אין. הן לא יכולות להרשות לעצמן. הרבה מהן בחרו להיות עקרות בית לעבוד חצי משרה להיות מורה". (ה.ג' 24.03.24)

חברת המועצה ע', המתמודדת לראשונה לראשות עיר באזור השרון, מדגישה בדבריה עד כמה **חסם המשאבים** מהווה גורם מרכזי ומשפיע בתהליך ההתמודדות הפוליטית.

"הנושא הכספי הוא עקב אכילס של כל המועמדות הנושא הזה, מעסיק את כולנו. מי שעשירות אז זה לא עומד בעוכריה, רובינו לא נתמכות ע"י מפלגות ולא ע"י עסקנים פוליטיים ולא ע"י קבלנים כאלה ואחרים וכו' ואז הקטע הכספי הוא מאוד מאוד בעייתי. דבר ראשון כסף - חד משמעית דבר שני: ריבוי תפקידים מסורתי של נשים וזה גם אצלי.

אני עשיתי פאוזת מהעבודה בתקופת הקמפיין, וזה מכה כלכלית אנושה, לי ולכל מועמדת אחרת זה החסם הגבוה ביותר, הוא ועוד חסם של הפוליטיקה המלוכלכת, אבל הקטע הכספי הוא חסם אדיר, הוא לא ימנע ממני באופן אישי לא להיות חברת מועצה, אבל היא ימנע מרבות וטובות לעשות עבודה כמו שצריך ולהשקיע כמו שצריך, או שהוא ישאיר נשים בקדנציה אחת ואז הן יגמרו את הסוס אחרי קדנציה. לא יהיה להם כוח להמשיך, כי זה דורש המון השקעה, והציבור לא מעריך את ההשקעה הזו, הוא לא יודע להעריך אותה, והוא לא מעריך את זה ורבים מהציבור בכלל חושבים שזה תפקיד בשכר. אני חושבת, ששיטת העלויות והמימון היא

שיטה מאוד בעייתית. כל נושא המימון הוא סופר בעייתי והוא חייב לעבור שינוי אני מסתכלת גם על כל החברות שלי בפרט 31, או שהן בעלות ממון, או שהם הפסיקו לעבוד, ונכנסו לצרות כלכליות מפה ועד להודעה חדשה". (ע. 02.08.24)

חשוב לציין כי חסם המשאבים ורשת הקשרים המצומצמת העומד לרשותן של נשים מדגיש את תמיכתן של מפלגות וארגונים חברתיים, שהופכת לעיתים קריתית להשתלבותן של נשים בזירה הפוליטית. זאת משום שמידע, משאבים ונכסים פוליטיים מצויים ברובם בידי ארגונים ממוסדים ומפלגות (אלוביץ, 2024; הרצוג, 1999; עקירב ובן חורין-נאות, 2015; MacIvor, 2015). מרואיינות נוספות במחקר זה תיארו כיצד הצליחו להתגבר על ההיסוסים שעמדו בפניהן עקב חסמים אלו, ובחרו להתמודד למרות העדר משאבים כספיים, רשת נטוורקינג מוגבלת ומחסור בזמן פנוי. עבור חלקן, קבלת תמיכה פוליטית וכלכלית ממפלגה היוותה תנאי מרכזי להמשך התמודדותן. חלקן זכו ל"בית פוליטי" שסיפק עבורן רוח גבית, גיבוי פיננסי, סיוע בקמפיין הבחירות וייעוץ משפטי מטעם ראש הרשימה, שסייע להן לצמצם את פערי הכניסה לזירה הפוליטית המקומית.

כ' היא דוגמא לחברת מועצה המכהנת שלוש שנים, שהתמודדה בבחירות האחרונות בראש רשימה בעיר ובה רוב חברי המועצה הם גברים ודתיים. בראיון היא מציגת כי התמודדה עם **חסמים כלכליים והעדר רשת קשרים פוליטית**, אך הצליחה להתגבר עליהם בזכות **תמיכה שקיבלה ממפלגה** שליוותה אותה והעניקה לה גיבוי ומשאבים לאורך הקמפיין.

"הלבטים שלי הם ככה: קודם כל, עניין כספי. אם לא היתה לי הצעה מטעם המפלגה לא הייתי מצטרפת. 100,000 שקל זה המינימום על מנת להתמודד לעמוד בראש רשימה. אין לי את הכסף אני לבד. אני כמו התושבים... למען התושבים, אין לי נכסים. "התמודדתי לפני 5 שנים למועצה מטעם מפלגה חברתית הוצבתי במקום רביעי, לא היה לנו כסף אני זוכרת את עצמי משוטטת...דפקנו על דלתות כדי לבקש כסף". "אבל גם, יש סיכון שאני לא מחוברת לחמולות אם לא הייתי מתחברת למפלגה, לא יודעת אם הייתי רצה... אין לי חמולה, אני כמו שאני, זה לא פשוט אני גם לא קבלנית, כי כמה אנשים שיש לי, לא יודעת אם זה מספיק. דבר שני העניין הכספי וזה שאני לא עם חמולה. אצלינו בעיר זה הרבה חמולות. אנשים שם הם בחמולות...ואין לי את זה ... אבל "זה מה יש לי ועם זה אסתדר". (כ. 21.08.23)

ג' היא דוגמא נוספת למרואיינות שקיבלה תמיכה משמעותית מהמפלגה, וציינה כי בלעדיה סיכוייה להתמודד ולהיבחר היו נמוכים בהרבה. לדבריה, התמיכה המפלגתית סייעה לה במגוון תחומים – החל מייעוץ משפטי ומימון קמפיין הבחירות, דרך גיוס מצביעים ושיבוץ במקום ריאלי ברשימה, ועד הבטחה לתפקיד משמעותי לאחר הבחירות. הודות לגיבוי זה, הצליחה ג' להתגבר על החסמים שבין השלבים מ"שואפת למועמדת" ואחר כך, מ"מועמדת לנבחרת", במודל של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995).

"לגבי כסף... אני באופן אישי לא משקיעה כסף בקמפיין. ראש הרשימה כן משקיע. זה שיש מאחורינו מפלגה זה מאוד עוזר ולא רק מבחינה כספית. המפלגה משקיעה בייעוץ משפטי וכל מה שמסביב. אני לא הייתי מתמודדת באופן עצמאי". (ג. 25.12.23)

מ' היא דוגמה למועמדת שהקימה רשימה עצמאית למועצה ומימנה את קמפיין הבחירות מכספה הפרטי. לקראת מועד סגירת הרשימות, 21 בספטמבר 2023, חברה למפלגה גדולה ובכך מינפה את כוחה הפוליטי והרחיבה את בסיס התמיכה הציבורית שלה. מ' הצליחה להתגבר על כל שלבי המודל – משלב "השואפת" ועד לשלב "הנבחרת" – והתברגה כחברת מועצה מכהנת.

"הפקדתי מעל 150,000 על מנת לרוץ לקמפיין. אפשר גם לקחת תרומות...אני הפקדתי מכספי, למי שאין את הכסף הזה הוא לא יכול להתמודד...ואם הייתי מתמודדת מטעם מפלגה לפני כן, הם היו שמים את הכסף. הם תומכים בי כספית אני כבר לא רצה בראש רשימה שהקמתי וכל הקמפיין שלי נגזר עם ההוצאות הכספיות, הארוע הזה נגמר! הקמפיין, הכל נגזר". (מ. 22.10.23)

בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות (2024) התמודדו 1,186 רשימות למועצה, מהן 383 רשימות מטעם מפלגות ו"סיעות בת".⁴⁰ מתוכן 17 נשים בלבד קיבלו את תמיכת המפלגה לעמוד בראש רשימה למועצה- חלקן עמדו בראש רשימה יחד עם מועמד נוסף גבר. לתפקיד ראש העיר התמודדו כ-86 נשים, אך תמיכת המפלגות הוענקה רק ל-10 מהן, מתוכן זכו בראשות העיר ארבע נשים בלבד. כל המועמדות הנוספות התמודדו במסגרת רשימות עצמאיות, ללא תמיכה מפלגתית-מוסדית (אלוביץ, 2024).

במחקר המובא בפניכם השתתפו נשים מקבוצות חברתיות מגוונות. חלקן מתמודדות עם שוליות מרובה הנובעת מזוהיות כפולות ומגבלות סוציאל-קונומיות. מיקומן החברתי-כלכלי של נשים אלו מציב בפניהן חסמים מצטברים לכניסה לזירה הפוליטית. היעדר הון כלכלי, מגבלות תעסוקתיות, השתייכות לקהילות מסורתיות או פריפריאליות מצמצמים את משאביהן הפוליטיים ומגבילים את נגישותן למוקדי כוח, לרשתות תמיכה ולמסלולי קידום. מחקרים מראים כי מיעוטן של נשים בעמדות הנהגה מקומית אינו תוצר של היעדר כישורים או מוטיבציה, אלא של מבנים חברתיים-פוליטיים המיטיבים בעיקר עם נשים הנהגות מיתרונות כלכליים, חברתיים ותרבותיים (Begum & Sobolewska, 2024; Crenshaw, 2013).

דוגמא לכך היא חברת מועצה ותיקה, המכהנת מספר שנים בתפקיד מתגוררת בדרום העיר, והתמודדה בשנית לתפקיד חברת מועצה. חרף הישגיה הפוליטיים בכהונתה הראשונה, לא עלה בידה להתמודד בראש רשימה, בעיקר בשל מחסור במשאבים פיננסיים, היעדר זמן פנוי-נוכח החזקתה בשתי משרות וכן בשל העדפת יו"ר התנועה לתמוך במועמד גבר על פניה.

"אני ידעתי שהזמן מאוד קצר ואני לא מתכוונת עכשיו לאסוף כספים אני לא איזו אישה עשירה מצפון העיר שיש לי זמן פנוי ואני יכולה עכשיו ללכת ולגייס כספים להתמודד, להקים רשימה משלי, זה לא מתאים בכלל ואגב זו באמת אבן נגף בפני נשים מקהילות עניות או מקהילות תחת דיכוי. ואז.. זה ההבדל". (ש. 18.03.24)

⁴⁰ סיעת בת-רשימה שנקראת מפלגה מקומית או סיעה מקומית מוגשת ע"י קבוצת בוחרים המבקשת להתמודד ויכולה להיות מוגשת על ידי מפלגה ארצית ובלבד שהמפלגה מיוצגת בכנסת על ידי מנדט אחד לפחות (אלוביץ, 2024).

מרואינת נוספת המתגוררת במרכז של אותה עיר, מתמודדת לראשונה למועצה אך בניגוד לשי' היא מקבלת רוח גבית מתנועה ארצית שהוקמה בעקבות המחאה נגד הרפורמה המשפטית ומייצגת 26 רשימות בכל הארץ. תמיכת תנועה זו, מחזקת את דבריה של שי' בעניין הצורך במשאבים הדרושים עבור ריצה למועצה.

"אין ספק שלרוץ למועצת העיר, זה לוקסוס. זה לוקסוס שאת לא רואה נשים מוחלשות רצות" צריך להיות אדם שיש לו כסף, או עבודה בשכר כדי לעמוד באירוע הזה, אז בהכרח מועצת העיר מורכבת מאנשים שיש להם כסף". (ה.ד.28.03.24)

ממצאי מדד המגדר בישראל מצביעים על פערים מגדריים בנגישות למשאבים כלכליים ופוליטיים הנובעים מאי שוויון מתמשך במדד העוצמה הכלכלית והפוליטית ומשתקפים גם בפערי השכר בשוק העבודה (מדד המגדר 2023, 2024).⁴¹

לסיכום העדר משאבים פיננסיים ורשתות קשרים פוליטיים מהווה חסם מרכזי בפני נשים המבקשות להתמודד על ראשות העיר. בפועל, תפקידי הנהגה בכירים בזירה המקומית נגישים בעיקר לנשים בעלות הון חברתי-כלכלי. עוד נמצא כי לנשים הזוכות לתמיכה מפלגתית ולגיבוי כספי מוסדי, בעוד שהקמת רשימה עצמאית מחייבת משאבים - לרבות העמדת ערבויות לראש הרשימה ולחבריה. מתוך ראיונות של מועמדות נוספות לראשות הרשות בתקשורת, נמצא כי למרות שמפלגות חורטות על דגלן שוויון וקידום של נשים, ראשי מפלגות נוטים פחות ופחות לתמוך בנשים לראשות הערים. בפועל, הם נאמנים לראשי ערים מכהנים (Ynet, 2024).

בהתאם למודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995), חסם המשאבים הופיע בשלב הראשוני של המודל במעבר מ-"מתאימות" ל-"שואפות", בצד ההיצע של המודל. החסמים המשיכו ללוות את חלקן גם בשלב שבין "שואפות" ל-"מועמדות" מצד הביקוש של המודל, עד לשלב בו שובצו במקום ריאלי ברשימה. הקושי התגבר אל מול נשים שהתמודדו לראשות רשימה שם, עולה הצורך במימון, ברשת קשרים פוליטית ובמפלגה שתהווה גב משמעותי ויציב עבורן.

השפעת העבודה השקופה

שוויון מגדרי בנטל העבודות השקופות

בחלק זה של הממצאים, חשוב להבחין בין נטל "העבודות השקופות" המוטלות על נשים- עבודות הבית והטיפול במשפחה- לבין השפעתו על היכולת להתמודד לתפקידים ציבוריים, במיוחד אלו שאינם מתוגמלים בשכר. החלק השני של הממצאים עוסק בסוגיית השכר ובביקורת מצד המרואיינות ביחס

⁴¹ עומק אי השוויון בממד העוצמה הכלכלית פוליטית עומד על 61 אחוזים ככל שהוא קרוב יותר ל100 הפער גדול יותר.

להיעדר שכר לחברות מועצה. נשים תיארו כיצד העדר תגמול כספי מחייב אותן להמשיך ולהחזיק בעבודתן העיקרית במקביל לפעילות הציבורית, ולעיתים אף לוותר על הכנסה, דבר המעצים את העומס ואת תחושת חוסר ההוגנות. חלק מהמרוויחות מדגישות את **המאמץ וההקרבה האישית** הנדרשים לשם שילוב זה, ואף מביעות חשש מההשפעה השלילית של פעילותן הפוליטית על התא המשפחתי, בעיקר בכל הנוגע לזמן המוקדש לילדים ולבן הזוג. אחרות מתארות את **המחיר האישי והרגשי** שהן משלמות, לרבות מתחים בזוגיות או תחושת אשמה כלפי המשפחה. עם זאת, רבות ציינו כי **תמיכה משפחתית משמעותית** מאפשרת להן להמשיך ולהחזיק את "החלום הפוליטי", תוך קיום שיחות פתוחות עם בני הזוג על חלוקת הנטל בבית ובגידול הילדים, טרם קבלת ההחלטה להתמודד. ק' המתמודדת לראשונה למועצה בראש רשימה, מתארת את לבטיה בנוגע לתפקידה בעבודה, ניהול הבית וגידול הילדים. ק' שחששה מהעדר פנאי לטיפול בבנותיה, ניהלה בנושא זה, שיחה עם בן זוגה. אחר כך, בחרה למרות הקשיים שבהתמודדות, להקים רשימה ולרוץ למועצה. היא מתייחסת בראיון גם לתפקיד חברת מועצה ללא שכר.

"החלטתי שאני עושה את הצעד הזה למרות האי נוחות שבו, שזה יגזול ממני המון זמן, מהמשפחה, מהבנות שלי ויהיה צריך יותר עזרה של סבים סבתות וכו'." החלטתי שאם אני רוצה שלהן יהיה טוב אני צריכה לעשות את הצעד הזה. כן, היו לי לבטים והאם "בעלי" יוכל להתמודד עם זה? עכשיו...אני גם יודעת את המוגבלות ואת העובדה שהסבלנות של הבעל שלי פחותה...ואז אמרתי לו: תשמע...אני לא אלך על זה כי אני יודעת שיהיה לך קשה כל הזמן להיות עם הבנות. אבל כשהמשכתי לראות ושראיתי מה קורה בעיר אמרתי לו תשמע אני חייבת לעשות את זה. זו גם הזדמנות מצויינת עם כל מה שקורה בארץ, כל מה שקורה עם הליברליזם. מה שאנחנו גם לא רואים בממשלה, וזה בעצם מה שדחף אותי ונתן לי את האמביציה לעשות את זה". אני מאמינה שאני כן אצטרך להמשיך לעבוד במשרה מלאה, אבל אני אדע איך למצוא את הזמן גם. אני לא באה בשביל לחמם כיסא. אני רואה נשים שמנהלות מנכ"ליות של חברות ענק ועדיין מוצאות את הזמן להתנדב ולעשות דברים, צריך לראות איך מנתבים את זה. (ק. 31.07.23)

ק' הצליחה להתגבר על השלבים הקריטיים במודל הגיוס מ-"מתאימה" ל-"שואפת" ומ-"שואפת" ל-"מועמדת", אך לא נבחרה לבסוף למועצה.

בדומה לק', ש' סגנית ראש רשות תיארה את הקושי שנלווה להתמודדות הראשונה שלה, ובעיקר את האתגר שבניהול משק הבית במקביל לניהול קמפיין בחירות. לדבריה השיחה עם בן זוגה על חלוקת הנטל היתה נקודת מפנה שאפשרה לה להתמודד בשנית:

"אני הייתי כאילו כבר בקטע של אולי לעזוב עכשיו." והוא (בן זוגי) ממש לא יכול היה לשמוע את זה. הוא ממש סירב בתוקף ולקח על עצמו מלא משימות של הקמפיין ובבית. אנחנו לא בית שוויוני במובן הזה שהוא עובד.... וזה המשכורת שלו והיא המשכורת המשמעותית מבין השתיים... אז הוא עובד והוא האחראי בעיקר על ההכנסה של הבית. ומהרגע הראשון הוא יודע כשהוא הציע לי להתחתן איתו. אני אמרתי לו שאני רק רוצה רגע ליישר קו שאני לא אהיה אמא שלו ואני לא אהיה מהאמהות שמחכות בבית לצהריים עם הארוחה לילדים, כאילו זה לא הלו"ז זה לא מה שיהיה והוא ענה אני יודע". **"הלנהל לו"ז בית, זה אירוע קשה מאוד ובאיזשהו שלב פתחתי את זה איתו ואמרתי, אני יכולה לנהל לו"ז קמפיין, אבל אם אני מנהלת לו"ז קמפיין אני לא יכולה לנהל לו"ז בית. אין מצב, אני לא מסוגלת."**

"את מבינה, אז הוא גם מביא את המשכורת הביתה הוא גם מנהל לו"ז בית, אחראי על הילדים, דואג להוציא אותם בבוקר לבית ספר. כל זה נפל עליו! בזמן שאני בהתנדבות מלאה מנהלת קמפיין בחירות". (ש. 13.03.2024)

כ', היא אם לשמונה ילדים, היא שואפת לשוויון מגדרי בחלוקת הנטל בבית. היא מודעת היטב לתפקידן המסורתי של נשים ומתארת את חלוקת התפקידים בינה לבין בן זוגה בבית. חלוקה זו אפשרה לה למלא את תפקידה כחברת מועצה ולהתמודד כעת בראש רשימה. כ' התגברה על השלבים מ-"שואפת" ועד ל-"נבחרת".

"אני אחראית על הבית בואי לא נתעלם מזה. הוא לא יבשל ולא יעשה כביסה. זה לא בא לו בטבעי...אם הבית מלוכלך הוא לא ישים לב. הוא עושה שיעורים עם הילדים ואני מארגנת תיקים, מקלחת את הילדים". יש לנו 8 ילדים זה פרויקט...אם הוא מקלח תינוקת אז אני מכינה ארוחת ערב..ברמה הזו...אני לא אומרת שתפקיד הנשים להוציא ילדים מהגן, אבל אני רוצה להוציא את הילדים מהגן, חייבת גם להוציא אותם כי בעלי לא שם". אמשיך לעבוד בודאי.... יש לי ברירה? יש לי משכנתא על הראש. חברת מועצה זה בהתנדבות ואני חייבת לעבוד. אם את עושה את התפקיד שלך כמו שצריך זה לגמרי עבודה". (כ. 21.08.23)

נשים סובלות באופן לא פרופורציונלי מנטל של "עבודות שקופות" בביתן, המכונה ע"י מקייבור (MacIvor, 2019), "Work Department". חשוב לציין כי אילוצי התפקידים שיש לנשים, הזמן והאנרגיה המושקעת בגידול ילדים, משפיע עליהן באופן שאינו משפיע על גברים. מאידך, נשים ללא ילדים זמן פנוי כמעט כמו גברים שהם אבות לילדים או ללא ילדים (MacIvor, 2019). מחקרים בתחום זה מראים כי, נשים נוטות להיכנס לפוליטיקה רק לאחר שילדיהם בגרו. חלקן, ללא ילדים או מעט ילדים, לעומת עמיתיהם הגברים. עוד נמצא כי נשים מעדיפות את זירת ההתנדבות בקהילה על פני המחויבות הנדרשת בזירה הפוליטית (הרצוג ואח', 2002; MacIvor, 2019; Carrol & Herzog, 2013). ניתן לומר כי, העבודות השקופות והעומסים המוטלים על נשים בבית, בקהילה, ובעבודה פוגעים ביכולתן להתמודד עם "משרה שלישית" ללא שכר. על כן, רק בעלות התנאים הנוחים ביותר, מסוגלות להתמודד לתפקיד חברת מועצה. בעוד שנשים מערים מוחלשות או מאוכלוסיות מוחלשות בערים חזקות, מתקשות לעשות זאת. חלק מהמרוויחות במחקר, בהן גרושות ואימהות יחידניות, מדגישות את החשיבות בתמיכה משפחתית וקהילתית כדי להתגבר על אתגרים, תוך קושי לשנות דינמיקות ביתיות מסורתיות וציפיות חברתיות. אי השוויון המגדרי, והעומס הנובע מעבודות שקופות, ממשיכים להוות מכשול משמעותי להשתתפותן המלאה של נשים בפוליטיקה המקומית.

נ' מנהלת זוגיות בשני בתים נפרדים. מתגוררת אצל הוריה, נמצאת בחופשת לידה בעת התמודדותה למועצה. היא מגדלת שני ילדים קטנים בגילאי שנה + ותינוק בן חודש וחצי, מתפקדת הלכה למעשה כאם יחידנית, מדברת בראיון על מוסד האימהות והעדר שכר לחברות מועצה. נ' הצליחה להתגבר על שני שלבי המודל מ-"מתאימה לשואפת" ומ-"שואפת למועמדת" אך כשלה להיבחר לתפקיד חברת מועצה.

"אגב אני לא חושבת שגברים מבינים מה זה באמת להיות אמא במשרה מלאה. לא מבינים כמה הדבר הזה מורכב. גם החברה לא מבינה מה זה נשים שמגדלות ילדים ומה זה עבודות בבית גם בלי להיות אם יחידנית, כל אמא יודעת את זה וגם יש לי חברות ואני רואה את זה. לגבי שכר זה שיקול אבל שיקול שלא ישפיע להתמודד אני יודעת שזה בלי כסף." עכשיו שאת אומרת את זה, זה עוד יותר מעצבן אותי. הייתי פחות או יותר בתחושה של יכול להיות איזשהו ניצול, כפיות טובה, הרגשה של... המחשבות האלו של... האם זה שווה את זה? אנחנו נדרשות באמת להיות הכל. ואני רואה זאת על חברות שלי שהן חברות מועצה מדהימות. אבל הן כל הזמן בתחושה של המשימות לעולם לא נגמרות ובאמת... אין נחת, אין, הן מחויבות מאוד. אז אנחנו, מוצאות את הקשר בין התמודדות נמוכה ובין פחות נשים. יש כאן שיקולים של עלות מול תועלת, וכשהשאלה הזאת עולה, אז ברור שכאילו יש כאן איזשהו מחסום, איזשהו קושי, איזשהו נקודה של: "אה, רגע, לא משלמים לי, אולי אני לא אעשה את זה כי את יודעת מה, כאילו באקדמיה, בכל מקום קשה להם. אז עוד להיות חברת מועצה?" (ג. 17.06.24, השלמת ראיון)

ל', נשואה ואם לשניים, התמודדה לראשונה בראש רשימה בעיר שמרנית, מתארת את המשא ומתן שניהלה עם בן זוגה סביב חלוקת עבודות הבית. תיאורה ממחיש כיצד האחריות הביתית והמגדרית מוסיפה להשפיע על נשים הפועלות בזירה הציבורית. במהלך המרוץ הצטרפה ל' לחבר מועצה מכהן ווהשתבצה במקום השני ברשימתו, אך לבסוף לא נבחרה למועצה. סיפורה ממחיש את הקושי של נשים החסרות רשת תמיכה קהילתית ופוליטית מבוססת, הנאלצות לעיתים לוותר על עצמאות פוליטית לטובת השתלבות ברשימות קיימות, תוך התמודדות עם עומס כפול של חיי משפחה ופעילות פוליטית.

"אני לא זוכרת כזה דבר... לי ולבעלי יש הרבה שיחות. אגב זה מזעזע שלא משלמים לחברות וחברי מועצה אבל הבעיה שלנו היא... כי אני כמעט לא נמצאת בבית. מגיעה הביתה לרבע שעה ויוצאת לפעילויות הקשורות או למחאה או בפוליטיקה עירונית. זה כאילו. מאוד קשה. זה לא מה יהיה עם משכורת שניה כמו מה יהיה עם עוד בנאדם שמתייחס לילדים בבית? כן, נוצר כזה מצב כן. הוא עובד מהבית נמצא עם הילדים אחר הצהריים לא כזה פשוט כן? הוא עוד במשרה מלאה ולא משרה שיכול לוותר עליה. גם על המשרה שלי לא ממש אפשר וניתן לוותר. ויש לו משכורת יותר גבוהה ממני. אני יותר כמו גבר של שנות ה-80, אני לא בבית אני כמו אבא שלי. כן! זה ייסורי מצפון לא כל כך קל, זה גם תהליך שעברנו גם בבית. בהתחלה בעלי זרם עם זה ממש אמר לי כל הזמן אני תומך בך, אני תומך בך אבל, העיר לי ומתלונן על כך שאין לו תחומים מכובסים, כי החלק שלי בבית זה הכביסה. זה יותר חיכוכים ועכשיו יש יותר הבנה שאני עושה משהו שהוא יותר גדול ממני עכשיו הוא תומך בתהליך הזה גם ברמה של להבין שאני לא עושה את זה עכשיו למרות שזה קשה, הוא תומך בי ומבין יותר". (ל. 26.07.23)

לסיכום, הראיונות העוסקים בשוויון מגדרי בנטל "העבודות השקופות" ממחישים את ההסדרים הזוגיים סביבי חלוקת העבודה הביתית ומבליטים את אופייה הבלתי שוויוני והממוגדר, המוטל ברובו על נשים. חרף שינויים במעמדן של נשים לאורך השנים, רבות מהן ממשיכות לשאת בעומס משמעותי של מטלות משפחתיות, המקשה על שילוב אפקטיבי בין עבודה בשכר, חיי משפחה ופעילות פוליטית. נוסף על כך, ריכוזם של משאבים ציבוריים, הון כלכלי וכוח פוליטי בידי גברים, מעכב את כניסתן של נשים למרחב הציבורי ולמערכת הפוליטית המקומית, ומוביל להדרתן דה-פקטו מן הזירה הפוליטית (בריר-גארב, 2020; הרצוג 1999, 1994; חסון 2016; כרכבי-סבאח וקפלן, 2017; מדד המגדר 2021, 2022; פרייזר, 2017; Herzog, 1999).

סוגיית השכר לחברות מועצה

בחלק זה של המימצאים, מתארות המרואיינות להטוטנות מתמשכת בין עבודה וקריירה לניהול משק הבית, התנדבות בקהילה ומעורבות בפוליטיקה המקומית, כל זאת לצד עבודה שאינה מתוגמלת בשכר. חשוב לציין כי תפקיד חברת המועצה בישראל המבוצע כיום ללא שכר, מגלם באופן מובהק את ההיבט המגדרי של העבודה השקופה: עבודה ציבורית הנתפסת כשליחות או תרומה לקהילה, אך בפועל נשענת על משאבי הזמן והאנרגיה של נשים. עדות המרואיינות משקפת תפיסה מורכבת של תפקיד זה. מחד, הכרה בחשיבותו הציבורית והחברתית; ומאידך, ביקורת כלפי היעדר ההכרה המוסדית והכלכלית במעמדן ובתרומתן. ממצאים אלה מצביעים על כך שהעבודות השקופות והיעדר השכר אינם רק אתגר פרטי, אלא חסם מבני הפועל באופן שיטתי נגד השתתפותן הפוליטית של נשים בזירה המקומית. ק' מתארת כיצד לצד עבודה במשרה מלאה ונטל הבית והמשפחה, היא נדרשת למלא תפקיד חברת מועצה ללא שכר. עדותה חושפת מנגנון פוליטי מקומי הנשען על עבודה שקופה של נשים, תוך העדר תנאים מוסדיים מינימליים המאפשרים מילוי אפקטיבי של התפקיד.

"זה היווה שיקול, אבל... דיברתי עם חברי מועצה ו... בגדול, זה לא מה שאני הולכת לעשות, אבל, הם אמרו לי שאת יכולה לעשות את זה. מה שאת מחליטה לעשות את זה. אני מאמינה שאני כן אצטרך להמשיך לעבוד במשרה מלאה, אבל אני אדע איך למצוא את הזמן גם. כדי לענות על מה שהבטחתי כשהייתי בבחירות. זה נראה לי מאוד מוזר, נראה לי מאוד מוזר ולא בסדר, שלא נותנים כלום, כאילו אפילו לא משרד, אבל אוקיי, זה משמעותי. אצלינו בעיר אין משרד, אין מזכירה, אם מישהו אמר שיש, בירו לי את הדברים האלה, אמרו לי אין, אין את הדברים האלה". (ק. 31.07.23)

חברי מועצה זכאים על פי חוק לחדר עבודה משותף הכולל מחשב, פקס וטלפון, אך בפועל רובם אינם נהנים מתנאים בסיסיים אלה. בנוסף, הם אינם מקבלים שירותי מזכירות, ייעוץ משפטי או סיוע מקצועי אחר. היקף פעילותם הציבורית תלוי אפוא במידת זמנם הפנוי, משאב המצוי במחסור, בפרט בקרב נשים הנושאות בעומס עבודה כפול. העדר השכר והיעדר המשאבים פוגע לא רק ביכולתן של חברות המועצה למלא את תפקידן, אלא גם באופייה של המועצה כגוף מקצועי ודמוקרטי, המאפשר לנהל ישיבות בעלות נוכחות מלאה. בהקשר זה, מתן שכר או החזרי הוצאות לתפקיד חברת מועצה עשוי לחזק את עקרון הייצוג הדמוקרטי ולאפשר השתתפות של קבוצות אוכלוסייה מגוונות בזירה המקומית. כיום, בהיעדר תנאים אלו, נשלטת הזירה המקומית ברובה על ידי ראש העיר ובעלי תפקידים מקצועיים, בעוד תפקידם של חברי וחברות המועצה נותר שולי ומוגבל. (פינקלשטיין-פרידמן, 2021; טאובר, 2025).

ש' שהתמודדה בבחירות אלו בראש רשימה למועצה לכהונה שנייה, כיהנה בקדנציה הראשונה כסגנית ראש העיר ללא שכר. בראיון עימה היא מזהירה כי, הפעם לא תעמוד לצידה האפשרות למלא תפקיד מורכב ועמוס זה, ללא שכר.

"חשבתי על כך לגבי מערכת הבחירות הנוכחית וזה היה ידוע שאם זה לא נגמר בסגנית בשכר, רוב הסיכויים שאני אהיה שנה, שנה וחצי בתפקיד ואני אעזוב. זה היה על השולחן מההתחלה...כן, זאת הפוליטיקה, שהייתי מוותרת עליה. שאם הייתי רק אני, הייתי מוותרת. והנה היתרונות של גברים אל מול נשים שחבר סיעה שלי פשוט אמר: לא אכפת לי, נכנס לחדר המו"מ ואמר לראש העיר, אני מבין אותך, אני מזדהה איתך אבל, לא מעניין אותי, לא אכפת לי, חתחתח אני רוצה את הסגנות בשכר. וזה לא ייגמר בשנתיים וחצי זה ייגמר ב-5 שנים". וכן, זו עוולה שמתבצעת כלפי כל חברי המועצה. קח את הכסף הזה, קח את הכסף הזה, סליחה לא בקטע רע. קח את הכסף הזה, שאתה נותן לסגנים, חלק אותו, 5000 שקל לכל חבר מועצה, תודה, שלום, נגמר. 10,000 שקל, לא משנה. זה לא הגיוני, פשוט לא הגיוני, שאנשים שנמצאים בשירות הציבור לא יכולים לעבוד בעבורו. זה טמטמת שלא מהעולם הזה.. זה בכלל לא קשור למגדר עכשיו" (ש. 13.03.2024).

ה', המתמודדת לראשונה כחברת מועצה בעיר מרכזית, מספרת על התמודדותה עם תפקידה הציבורי ללא שכר ומביעה ביקורת על היעדר תגמול לנשים בתפקיד זה. היא התגברה על החסמים בשלבי המודל מ"שואפת" ל"נבחרת", חרף האתגרים המוסדיים והאישיים המלווים נשים בתהליך הכניסה לפוליטיקה המקומית.

"תחשבי שאני קיבלתי על עצמי כמה וכמה תפקידים בתוך הקואליציה, והם ללא שכר. והמשמעות של זה באמת, באמת, אם אני בן אדם, אני חושבת ללא שום ספק שצריך לשלם שכר לחברי מועצה. יכול להיות שהוא לא צריך להיות שכר גבוה. אבל ברור לי שאני אעשה הרבה יותר מאשר אם הייתי, הייתי עושה אותו דבר אם הייתי מקבלת שכר ולא מקבלת שכר. אתה צריך להיות אדם שיש לו כסף, או עבודה בשכר כדי לעמוד באירוע הזה, אז בהכרח מועצת העיר מורכבת מאנשים שיש להם כסף. ולכן היכולת שלהם לראות את האוכלוסיות המוחלשות הוא יותר קטן. זה בוודאות נכון. זה לא שוויוני, אם היו בוחרים שחברי מועצת עיר גדולה יקבלו שכר, ואלה שייכים למועצה הקטנה לא יקבלו שכר. אבל יכול להיות שכן צריך לעשות איזו דיפרנציאציה בין אנשים שעובדים עבור עיר כל כך גדולה לבין אנשים שעובדים עבור עיר קטנה, כאילו". (ה. 28.03.2024)

בניגוד למרבית המרואיינות שמלינות על כך שעבודת חברת המועצה היא ללא שכר, ישנן גם מרואיינות שזכאיות לשכר בגין תפקידן אך בוחרות לוותר עליו. ג', חברת מועצה מזה שלוש שנים התמודדה כמספר שתיים ברשימת המועמד לראשות העיר, מכריזה כי אם תיבחר להיות סגנית ראש עיר היא תוותר על שכרה תמורת יצירת שותפויות קואליציה ושינוי בעיר וגם משום שהיא מנהלת קריירה כעצמאית ומוכנה לוותר על שכרה.

"אני מניחה שאת יודעת שהמשרה במועצת העיר היא ללא תשלום וזו סיבה שהרבה אנשים מוותרים על התענוג הזה...אנחנו מפסידות הרבה מתמודדות. טובים. לא מובן מאליו שאנשים עובדים ללא שכר. מטרתי בפוליטיקה היא שינוי אני לא פוליטיקאית. על כן, מוותרת על שכר. בגלל שאני עצמאית אני ככל הנראה לא אהיה סגנית בשכר. אני מראש אמרתי שאני אוותר על שכר מראש. על מנת לייצר שותפויות. גם אם אהיה בתפקיד ואני מתכוונת להיות בתפקיד משמעותי, אז המפתח הוא כרגע שינוי של ראש העיר ושינוי בעיר. זו המטרה שלי. על כן אני מוכנה לוותר על השכר. אני בפוליטיקה לא בשביל קריירה ולא בשביל כסף. אין לנו תקציב אין לנו שכר. יותר גרוע מזה שאין לנו שכר זה שאין לנו ייעוץ משפטי, אין לנו ייעוץ כלכלי וחלק מהעבודה של חברי מועצה זה לעבור על דברים שהם כלכליים, משפטיים, תכנוניים. מישהי שהיא מורה היא לא יכולה לעשות את זה, זה בהחלט נכון, זה בהחלט חסם". (ג' 25.12.2023)

הרצוג (1994), מתארת במחקרה המקיף ביותר "נשים ריאליות", שנערך בין השנים 1950-1989, ומתייחס לפוליטיקה המקומית בישראל, כי נשים רבות תופסות את תפקידן בפוליטיקה, כתרומה לקהילה. כמו כן, הן אינן מציינות בדרך כלל מניע של כוח והשפעה להתמודדותן. במחקר שנערך בבריטניה באותן שנים, נמצא כי למעלה ממחצית הנשים המתמודדות, גילו מידה של תכליתיות במטרותיהן, ומושגים כגון: עוצמה, שליטה והרצון להשפיע על אי השוויון עלו במחקר (Hills, 1983).

במחקר קנדי נמצא כי נשים העוסקות בפוליטיקה בוחרות בדרך כלל בפוליטיקה קהילתית או בתנועות אקטיביסטיות למען שלום וסביבה. לעומת גברים המעדיפים ארגונים ומפלגות פוליטיות. נשים מרגישות נוח יותר בארגונים לא פורמליים ביחס למבנים מוסדיים כמו איגודים מקצועיים ומפלגות פוליטיות. בנוסף, הן לא מקבלות שכר על פעילויות למען השכונה או ארגונים מסויימים ורואים בפעילותן למען הקהילה, מעין הרחבה שלהן (MacIvor, 2019). רוב הנבחרות בישראל עסקו בפעילות התנדבותית טרם כניסתן לפוליטיקה ומשנכנסו לפוליטיקה לא היתה תפנית באופן תפיסתן את תפקיד הפוליטיקאית, שירותיות ותרומה. אך כל זה השתנה החל מאמצע שנות ה-80, למרות שנשים עדיין מעדיפות להסתיר כוונות או מניעים של כוח ושליטה.

במחקרים מאוחרים יותר של הרצוג (2002) בהשוואה למחקרים קודמים (הרצוג, 1994) בהם נבחנו מניעיהן של נשים ברשויות המקומיות, נמצאו שלושה גורמים המניעים נשים לפוליטיקה: מניעים אזרחיים-כלליים, מניעים מגדריים ומניעים אישיים. 63 אחוזים מהמרואינות אמרו שהן מרגישות מחויבות לנושאים פמיניסטיים-לנשים.⁴² התביעה להשתתפות פוליטית מוסברת מתוך עמדה פמיניסטית שיש לנשים תרומה ייחודית בפוליטיקה (הרצוג, 2002).

כ' היא חברת מועצה מזה 3 שנים מתמודדת לראשות רשימה, עובדת כמורה ולה שמונה ילדים. ות מתארת בפתיחות את חסם היעדר השכר לחברות מועצה.

"חברת מועצה זה בהתנדבות ואני חייבת לעבוד. אם את עושה את התפקיד שלך כמו שצריך זה לגמרי עבודה. האמת ממש לא בסדר.... כי אני הולכת לישיבות לוקחת בייבי סיטר משלמת כסף. אני יושבת לומדת את החומר לפני ואף נעזרת באנשים מקצועיים בנושאי כלכלה ותקציב על מנת לא להצביע סתם. זה עולה כסף וזמן. אני משקיעה בזה הרבה מאמץ. אז לשאלתך... אי התשלום בהחלט מהווה חסם לנשים. כי השעה שאני לא בבית שווה יותר לנקות לסדר להכין להלביש אני יצאתי לפני שבוע לחתימה על ה.... זה עלה לי כסף. ממילא גברים בזמן הזה בעבודה שלהם. זה גוזל ממני הרבה זמן הרבה עשייה". (כ. 21.08.2023)

ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם חוות דעת שהוגשה לקראת הבחירות האחרונות, ולפיה היעדר תגמול כספי בסיסי-ובכלל זה החזר הוצאות נסיעה או מימון שירותי שמרטפות-פוגע ביכולתן של חברות וחברי מועצה למלא את תפקידם כראוי. עוד מצוין כי היעדר התגמול מדיר בפועל נשים, צעירים ואוכלוסיות ממעמד כלכלי נמוך מהשתתפות בפוליטיקה המקומית, וכי הפגיעה הכלכלית חריפה במיוחד עבור חברות אופוזיציה (טהון-אשכנזי ופירא, 2023). בהקשר זה מדגישות המרואינות כי היעדר שכר ותשתיות מקצועיות מוביל לכך שמתמודדות רבות מוותרות מראש על הכניסה לפוליטיקה המקומית: מעבר לאובדן ההכנסה, חברות מועצה נדרשות לעיסוק בנושאים משפטיים, כלכליים ותכנוניים ללא ליווי מקצועי, דבר המעמיק את החסם ומצמצם את מעגל המתמודדות.

ש' חברת מועצה מזה 5 שנים ומתמודדת שוב למועצה בעיר גדולה.

⁴² חברה, רווחה, חינוך, התנדבות ואיכות הסביבה.

"קודם כל יש חסם אחד שהוא חסם של כל מי שהוא חברי חברות מועצה שזה בהתנדבות שהוא מגוון ואבסורדי שלא יעלה על הדעת שככה מתייחסים לנבחרי ונבחרות ציבור שבסופו של דבר הרשות המקומית המשפיעה על חיי כולנו ואנחנו צריכים צריכות חברות וחברי מועצה שייתפנו לעבודה הציבורית. זה שהתפקיד הוא לא בשכר זה מכעיס אותי כי זה לא שוויוני אני עבדתי ב-2 משרות בהתנדבות וזה פשוט מערכת חולה, חולה כאילו כולם מקבלים שכר, הסגנים ההנהלה הצוות המקצועי כמובן ומי שלא מקבלים שכר זה חברי וחברות מועצה". (ש. 18.03.2024)

בשנת 2017 הוגשה לכנסת הצעת חוק החזר גמול השתתפות לחברי וחברות מועצה עבור השתתפות בישיבות מועצה והחזר הוצאות, אך עד כה טרם אושרה.⁴³ ביולי 2025 אישרה ועדת הפנים של הכנסת תיקון לחוק הרשויות המקומיות לקראת קריאה ראשונה, לפיו חבר מועצה שאינו מקבל שכר מהמועצה יוכל לקבל תגמול חודשי מקופת הרשות המקומית בשיעור שיקבע שר הפנים (שקוף, 2025). כיון שעלו חששות לגבי נטל מימון התגמולים על תקציבי הרשויות ופגיעה במהות ההתנדבות של חברי וחברות המועצה, הדרך עדיין ארוכה.

מדינת ישראל עומדת בחזית היוצאות מן הכלל בבחינת תגמול לחברי מועצות, כאשר נבחריה עובדים ללא תמורה כלכלי וממנים את הוצאותיהם מכיסם הפרטי, בניגוד לחברי כנסת, חברי המועצה חברי וחברות המועצה משתתפים בישיבות מועצה על חשבון שעות עבודתם או זמנם הפנוי, ובהעדר החזר הוצאות מהרשות המקומית, הזכות להיבחר הופכת להיות פריבילגיה, הנגישה בעיקר לבעלי יכולת כלכלית גבוהה, כך עולה ממחקר שנערך ב-39 מדינות (פינקלשטיין ופרידמן, 2021). זאת ועוד, בעת שמדובר בנשים המחזיקות תפקידים נוספים ללא שכר - "עבודה שקופה" גידול ילדים, תחזוקת הבית. הנטל הכלכלי - חברתי גובר עוד יותר בקרב נשים כאשר ישיבות המועצה נערכות אחר הצהריים ובשעות הערב המוקדשות בדדך כלל לילדים.

סקר שנערך בשנת 2017 העריך כי החסם המרכזי העומד בפני נשים המתמודדות למועצה המקומית הוא היעדר שכר ותגמול, מה שמגביל את השתתפותן ומחריף את הפער המגדרי בייצוג. חסם זה אף מונע מנשים להתמודד שוב לכהונה שנייה כחברת מועצה (הרצוג, 2002 ; טהון-אשכנזי ואח' 2024). גורמים נוספים שמכבידים על הרחבת הייצוג כוללים את האתגר בהשגת איזון בין עבודה לחיים פרטיים, תמיכה של בן הזוג וגיל הילדים בשל הדרישות לעבודה ממושכת ובלתי סדירה, היעדר זכויות חוקתיות לחברי פרלמנט וחברי מועצות מקומיות, כמו זכויות להורות וגמישות בעבודה; החשיפה הציבורית התמידית, ולוח הזמנים הפרלמנטרי. עדויות מצביעות על כך שגורמים אלו משפיעים לרעה על קבלת ההחלטות של נשים הן בכניסתן והן בהישארותן בחיים הפוליטיים (הרצוג ואח' 2002 ; (Maguire, 2018 ; Carrol & Sanbonmatsu, 2013).

⁴³ הכנסת (2017). הצעת חוק לתיקון פקודת העיריות (מס' 142) (גמול בעד השתתפות בישיבות והחזר הוצאות), התשע"ז-2017

על אף כל האמור לעיל באופן מפתיע, רוב מרואיינות המחקר המתמודדות לראשות העיר, מתנגדות לתשלום שכר לחברי וחברות מועצה. דוגמא לכך היא ד' שהתמודדה בבחירות אלו לאחר כהונה של 15 שנים במועצה, למשרת ראש הרשות ונבחרה לראשונה למשרה זו:

"תראי, אני חושבת שזה נכון לא לשלם לחברי.ות מועצה. אני חושבת שחברי מועצה זה כמו דירקטוריון. הוא צריך להגיע בהתנדבות מלאה ולדעת שהוא לא מנהל את המועצה. ולא, זה לא מה (שמונע מנשים לרוץ למועצה) גברים אותו דבר, ונשים אותו דבר, למה שזה יהיה שונה? **לדעתי אין הבדל בהיבט הזה בין אישה לגבר.** גם גבר, יש לו זה, ויש לו זה, ולפרנס וקצת התנדבות. אין פה... השאלה האחרונה היא לא רלבנטית אין הבדל בין נשים או גברים. זו הכוונה. גם אם אני מסכימה במאה אחוז, מה זה קשור לכסף? זאת אומרת, אם עכשיו את תקבלי תשלום על זה שאת חברת מועצה, אז פתאום לא יהיו ילדים בית עבודה, לא הבנתי." (ד. 03.06.2024)

ל' המכהנת כראש הרשות מזה שתי קדנציות, התמודדה בבחירות אלו שוב לראשות העיר, ומנמקת מדוע אין צורך בתשלום שכר לחברי וחברות מועצה. קודם לכן, כיהנה 15 שנים כחברת מועצה ואף שימשה כסגנית ראש הרשות ללא שכר.

"אני חושבת שחברי וחברות מועצה מתווים את המדיניות של העירייה, והם לא מנהלים את העירייה, והם לא עובדים בעירייה. אלא אם כן הם סגנים, או סגנים בשכר. וזה צריך להיות משהו, כל אחד לוקח איזה משהו שהוא אוהב לעשות. ונוכחות בשיבות מועצה, זה עשר פעמים בשנה, ועוד ועודת אין יותר מפעם בשבוע התנדבות. ואני חושבת שזה צריך להיות אנשים מהקהילה שאכפת להם, והם באים להתנדב, כי אם זה מקצוע, זה סיפור אחר. תפקיד של חברת מועצה לרוב הוא תפקיד בהתנדבות והוא גם לא משרה התנדבות. זה דומה לועד הורים או משהו כזה. זה לא מעבר... כל אחד לוקח את זה לאן שהוא רוצה אבל אני עבדתי. תמיד עבדתי וזו היתה התרומה שלי לקהילה ולנשמה שלי." (ל. 15.04.2024)

ה.ט' התמודדה בשנית בבחירות אלו לראשות הרשות ולא נבחרה, מכהנת לאחר הבחירות כיו"ר האופוזיציה. בראיון עימה, היא מותחת ביקורת על מודל עבודתם של חברי וחברות המועצה ללא שכר, ומדגישה את הפער בין בעלי ובעלות המשאבים (זמן וכסף) לבין המתקשות לשלב השתתפות הפוליטית עם אילוצים כלכליים ונסיבות חיים אישיות.

"האמת, לא. אני רואה שלא צריך לשלם כסף. אני חושבת שאם בן אדם רוצה להתעסק בפעילות ציבורית, אז שלא יהיו תנאים של, שלא יבוא מאינטרסים כלכליים. **אני בדעה שצריך להשאיר פעילות התנדבותית.** כי אנחנו חייבות... חברי מועצה את יודעת, בהצעת חוק אמרנו אולי ישיבות, אבל גם לא. כי הרבה פעמים, יותר שהם לא מגיעים לישיבות, אז אולי זה יחייב אותם להגיע לישיבות, אבל אם בן אדם לא רוצה לתת, אז הוא לא ייתן. **אני מאוד אוהבת את זה שאנחנו מתנדבים. אני מאוד חושבת שזה נכון.** אבל לא הרבה מסכימים, אז יש הרבה אנשים טובים שלא מוכנים לבוא, אולי גם בגלל הדעות הן לכאן ולכאן". אני כבר... בוא נאמר... גידלתי כבר את הילדים שלי, אני די עצמאית בפעולות שלי יש לי המון פעילים שעוזרים לי, אבל חברי מועצה רגילים, קשה להם. אני לא דוגמה, כיוון שלי יש את היכולת הכלכלית. אני אומרת לך הם לא יכולים, קשה להם לפי מה שאני רואה כבר, אני 15-16 שנה, אני רואה את חברי המועצה, לא משקיעים יותר משעה, שעתיים, או הרבה פופוליסטיות". (ה.ג. 25.12.2024)

לדעת ה.ט., חברות המועצה צריכות להמשיך לכהן ללא שכר, אך היא מציעה להגדיל את המימון עבור נשים המתמודדות לפוליטיקה המקומית, וזאת עקב ריבוי ה"עבודות השקופות" שהן מבצעות ועל מנת להגביר ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית.

אישה שמפנה את עצמה מהבית, היא באה למען הציבור. **אז צריך לעזור לה להיבחר, כי יש לנו בעיה בכמויות (הנשים).** ולעזור לה לפעול, כחברת מועצה. אז אם את רוצה לעזור לציבור, אז היא תעזור לאו דווקא, שוב, אני בדעה, אבל בוודאי שאם את רוצה לקדם יותר, אז זה יכול להיות שנשים, שיקבלו קצת כסף, אולי יעזור להם". (ה.ט. 25.12.2024)

מ' שהתמודדה לראשונה בראש רשימה למועצה, מגדירה את פעילותה ההתנדבותית בקהילה כעבודה לכל דבר, אף שאינה מכנה אותה "עבודה שקופה" ולמרות שאין שכר לצידה. מ' פעילה במשך שנים רבות בתחום החינוך הקהילתי, ובשל הונה הפרטי והמשפחתי, היא תופסת פעילות זו כשליחות ומנסחת עבורה פתרון אינדבדואלי המאפשר את המשך מעורבותה הציבורית.

"אני מתנדבת כבר הרבה שנים ולא עושה זאת עבור כסף. וגבר גם יכול להרשות לעצמו לעבוד בהתנדבות כשהוא אמור להיות זה שמפרנס את המשפחה? אני מתנדבת כבר הרבה זמן בעלי מכיר אותי כבר הרבה זמן ויודע שאני מתנדבת, הוא מבין שזה העבודה שלי גם הילדים אומרים אמא עובדת קשה היא מאוד עסוקה. הם יודעים שזו העבודה שלי שזה מה שאני עושה. אני מציינת שזו עבודה מאוד קשה, אינטנסיבית עבודה לא מתגמלת, עבודה שאין בה הכרת תודה... כולם באים בדרישות. אלו ששומעים שזה בהתנדבות אמרו לי, למה את רוצה את זה? כן, אבל אני חושבת שזה גם מביא אליו אנשים עם אופי מאוד מיוחד... אני רואה את זה כשליחות, אני לא יודעת אם צריך לשלם שכר, כי בסוף זה גם יוצא מכספי ציבור, מבינה? אבל אולי החזר הוצאות, נגיד, או כל מיני דברים כאלה. אולי צריך למצוא את העמק השווה".
(מ.22.10.2023)

מדברי חלק מהמראיינות עולה נטייה להשוות את תנאי עבודתן לאלו של עמיתיהן הגברים, ובכך למסגר את היעדר השכר עבור תפקיד חברת מועצה כמצב טבעי או נורמטיבי. לכאורה, תפיסה זו מבטאת שאיפה לשוויון פורמלי בתנאי השירות הציבורי בחברה שבה קיימים פערים מגדריים מתמשכים (מדד המגדר, 2022, 2023). אולם בפועל, היעדר נקודת מבט מגדרית מטשטש את המציאות החברתית המגובה במחקרים, לפיה "היקף העבודה השקופה והחלוקה האי שוויונית שלה במשק הבית מגבילים את מידת הזמינות של נשים בעבודה בשכר והן את סוגי העבודות הזמינות להן" (חסון, 2022 עמ' 43). נשים נושאות בנטל העבודות השקופות- בבית, בשוק העבודה ובפוליטיקה המקומית- בהיקף משמעותי יותר מגברים. עמדות אלו משקפות תהליך של הפנמה ושעתוק של אי-השוויון המגדרי, במסגרתו נשללים מנשים משאבים פוליטיים-כלכליים הנחוצים למימוש מלא של השתתפותן בזירה הדמוקרטית המקומית.

מניתוח הראיונות על פי מודל הגיוס, עולה כי חסמים הקשורים לעבודות השקופות של נשים והיעדר שוויון מגדרי בניהול משק הבית, הופיעו כבר בשלבים הראשוניים של תהליך הגיוס לפוליטיקה המקומית, אך לא רק בהם. החסם הופיע לראשונה בשלב ההתלבטות האם להתמודד לפוליטיקה המקומית, וכן בשלב המעבר מ-"מתאימות" ל-"שואפות". חסמים אלו, הממוקמים בצד ההיצע של המודל, המשיכו ללוות חלק מהמראיינות גם בשלב המעבר שבין "שואפות" ל-"מועמדות" בצד הביקוש של המודל, ולמעשה עד לשלב בו שובצו ברשימה במקום ריאלי, שלב בו חשו בטוחות יותר. ניתן לומר כי חסמים אלו מתגברים כאשר מועמדות מבקשות לעמוד בראש רשימה.

סטריאוטיפים מגדריים

ממצאי המחקר חושפים סוגים שונים של סטריאוטיפים מגדריים המשפיעים על השתתפות נשים בזירה הפוליטית המקומית סטריאוטיפים אלו באים לידי ביטוי בעמדות שומרי הסף והמצביעים, בשיח פוגעני ואלים המופנה כלפי נשים ברשתות החברתיות, ובמתח הקיים בין הדימוי של "האישה הראויה" לבין התפיסה של "האישה בחזית". מן הראיונות עלו סטריאוטיפים כלפי נשים המבקשות להתמודד ולכהן בתפקידי הנהגה פוליטית, לרבות בהקשרים של משבר ומלחמה. כמו כן, עלו סטריאוטיפים סמויים שנשים מבטאות כלפי עצמן וכלפי נשים אחרות בזירה הפוליטית. הדיון בסוגי הסטריאוטיפים מתייחס גם למקרה הישראלי הייחודי המייצג חברה מילטרסטית הנשלטת לעיתים קרובות, על ידי סדר יום ביטחוני-צבאי, המדיר נשים מנושאים הקשורים בצבא ובבטחון ומחליש את מעמדן של נשים בזירה האזרחית והפוליטית (ג'רבי, 1996 ; Sasson-Levi, 2011).

סטריאוטיפים מצד שומרי הסף ומצד בוחרים ובוחרות

לשומרי הסף ולבוחרים דעות ותפיסות מגדריות מקובעות לעיתים, ביחס לנשים ובאשר ליכולתן להשתתף באופן מלא בפוליטיקה. במחקר שעסק בבחירות המקומיות במחוז קליפורניה, נמצא כי בחירות מקומיות מקבלות בדרך כלל סיקור תקשורתי נמוך. בנוסף, למצביעים יש פחות מידע מהותי על המועמדים ועל כן בבואם לבחור, הם משקיעים פחות זמן בלימוד המועמדים, מה שמגביר את הסתמכותם על סטריאוטיפים. עוד נמצא כי בהיעדר שיוך מפלגתי ממועמד או רשימה, אין לבוחרים רמז חשוב שיכול להנחות את אופן הצבעתם. בהיעדר מידע הבוחרים נוטים להסתמך יותר על סטריאוטיפים מגדריים (Norris & Lovenduski, 1995; Fox & Lawless 2010 ; Crowder-Meyer ; et al 2015 MacIvor, 2019).

ח' שהתמודדה לראשונה בראש רשימה למועצה מתארת כיצד נתפסה בעיני שומרי הסף של עמותת נשים מובילה אותה ייצגה, כ"אישה" המבקשת להוביל רשימה בזירה הפוליטית. ח' התלבטה אם להתמודד ולבסוף התגברה על לבטיה והתמודדה. עם סגירת הרשימות נאלצה ח' לפרוש מהמרוץ בעקבות קונפליקט פנימי סביב השאלה מי יוביל את הרשימה. בשוך המאבק תפס את מקומה מועמד גבר.

"אני כל הזמן לאורך כל המערכת נתפסתי כמי שלא מבינה, לא יודעת מה אני רוצה, נכנסת לדברים שאני לא מבינה בהם, למרות שאני בעלת תואר שני ויש לי ניסיון... ובסוף אנחנו עומדות מול גברים שגם מבחינה תפיסתית, הם נתפסים יותר מאיתנו, בלי שום סיבה. אז איך נקרא לזה סטריאוטיפים כלפי נשים? סטריאוטיפים בהחלט, בהחלט. מעבר לזה אני לא... לא ראיתי קשיים אחרים".

(ח. 23.05.2024)

ה.ט., חברת מועצה שהתמודדה לראשות העיר בפעם השנייה מתארת בראיון עימה, מה חושבים המצביעים על אישה המתמודדת לראשות העיר. ה.ט. מתמודדת בעיר בה 30 אחוזים מהאוכלוסייה חרדית ובמועצה מכהנות ארבע נשים בלבד.

"כן, אני חושבת שישנם גברים, חבר טוב שלי אמר לי: לא לא לא אני לא בוחר בך לך לראשות העיר אני בוחר בך למועצה. מקטין אותי. אמרתי לו אל תבחר בי. שאלתי אותו אתה לא רואה בי ראש עיר? והוא ענה "לא את לא תצליחי" שאלתי אותו אתה לא רואה בי ראש עיר? כאילו לא ילך לאישה פה אישה לא יכולה להיות ראש עיר. סליחה??? אתה נורמלי? כן. בעיר שלנו אין אישה שתוכל להיות ראש עיר. הוא גם אומר את זה. אבל כשהוא צריך אותי "אני יודעת הכי טוב", כי אף אחד לא יכול עלי, אני יודעת הכל. אבל להיות ראש עיר את לא תצליחי. בעיר הזאת לא תצליח.

אבל כשהוא הבין שיכול להיות סיבוב שני, אז הוא אמר לי: "רק אם אני אעלה לסיבוב שני הוא יבחר בי". מה הוא אומר לי בעצם? אני לא מאמין שתהיי ראש עיר אבל בסיבוב שני אני מאמין שתהיי ראש עיר. אני לא יכולתי לסבול את זה. אני מבינה שהוא לא סומך על כך שנשים יכולות להיות ראש עיר, אני חושבת שהוא זה האופי שלו, הוא לא מאמין שנשים יכולות להתקדם הוא והחברים שלו והגילאים האלה ולי זה הפריע שהוא בוחר בי למועצה ולא לראשות. אמרתי לו: אבל אתה חבר. זאת אומרת יש כאן שכבת גיל מסוימת שחושבת שנשים לא יכולות להיבחר לראשות עיר, אני חושבת שזה שוביניסטי". (ה.ט. 24.03.2024)

ה.ט. הפסידה, נבחרה שוב לתפקיד חברת מועצה ומונתה לתפקיד ראש האופוזיציה. חשוב לציין כי החסמים עליהם התגברה הם חסמים פנימיים סובייקטיביים וכי החסמים עליהם לא התגברה, הם חסמים חיצוניים מוסדיים מצד שומרי סף ומצביעים הנמצאים בצד הביקוש של המודל. ה.ט. המכהנת מזה 15 שנים כחברת מועצה, מתארת סטריאוטיפים אותם חוותה במועצה: השתקה וסגירת מיקרופונים בישיבות מועצה. כאמור, בעת סגירת מיקרופונים דברי הדוברת אינם מופיעים בפרוטוקול הישיבה ועל כן, קולה לא נשמע ולא מתועד.

"הייתי צריכה להוכיח את עצמי כאישה. הייתי אישה עם מעט מאוד חברות מועצה. היינו אולי ארבע נשים. היחידה שהייתה באה עם נושאים משמעותיים ופועלת ויוצאת למלחמות ומגינה על התושב ויורדת לשטח זאת הייתי אני. ולכן, הייתי צריכה להוכיח את עצמי. אמרתי לעצמי ביום הראשון ב-2008 כשבאתי לישיבת מועצה ראשונה, וראיתי ראש עיר כזה שוביניסט שישר אמר "תלמדי להיות חברת מועצה" וזה היה היום שהוא הצטער על זה שהוא אמר את זה. פעם יחידה שהוא אמר ופעם אחרונה שאמר כי הוכחתי להם כמה הם לא יודעים לעבוד. הייתי באה עם הכנת שיעורי בית, הייתי עושה מחקרים פנימיים והשוואתיים. ז"א הייתי באה עם סדר יום הטוב ביותר שצריך להתכונן. עם שאלות שהייתי אמורה להישאל. ז"א עבודת ההכנה שלי כאישה, בתוך קבוצה של גברים, הייתה דורשת ממני הרבה יותר מאשר אחרים. אני כאישה עבדתי הרבה יותר חזק אולי גם בגלל האופי שלי. הם לא היו באים מוכנים, הם לא ידעו את החומר, הם באו יהירים כאילו אנחנו הבוסים אנחנו קובעים את סדר היום". (ה.ט. 24.03.2024)

מחקרים מראים כי בהינתן וקיימת אפליה של מצביעים כלפי נשים המועמדות לפוליטיקה, רק הנשים המוכשרות ביותר ובעלות האמביציה הגבוהה ביותר מבין המועמדות, יצליחו להיכנס לבית הנבחרים. החוקרים אנזיה וברי (Anzia & Berry, 2011) נשענים בהשערותם על אפקט ג'אקי וג'יל רובינסון, שחקן בייסבול אפרו-אמריקאי, הראשון בהיסטוריה האמריקאית אשר על מנת להתגבר על הדעות הקדומות נגדו ולהעפיל לצמרת, היה צריך להיות מוכשר יותר מכל שחקן לבן. מכאן הסיקו החוקרים, כי גם עובדים שחוו אפליה בשוק העבודה צריכים להיות בעלי ביצועים טובים יותר מעובדים אחרים על מנת להרוויח שכר זהה להם. החוקרים בחנו את התאוריה על ידי ההצלחה היחסית של גברים

ונשים בהשגת תקציב למחוזותיהם ובמימון חקיקה. ממחקרים עולה כי, נבחרות ציבור הן טובות יותר בגיוס תקציבים למחוז שלהן ומתן מימון לחקיקה, מנבחי ציבור, גברים.

בהמשך לתיאורה של ה.ט. את אופן היערכותה והכנתה לשיבות המועצה, ניתן לזהות דפוס של השקעת יתר והצבת סטנדרטים גבוהים במיוחד של מוכנות מקצועית. ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקרן של איצקוביץ-מלכה ופרוזיסקי (Itzkovitch-Malka & Porzycki, 2024) המצביע על כך שמחוקקות נוקטות באסטרטגיית התנהגות של פיצוי הכוללות שליטה בפרטים, עבודה אינטנסיבית והיערכות מוקדמת, במטרה לבסס לגיטימציה מקצועית ולהתמודד עם ספקות מגדריים בזירה הנתפסת כגברית.

ה.ד., המתמודדת לראשונה למועצת העיר במסגרת תנועה ליברלית, מתארת כיצד הנהגת הרשימות המורכבת ברובה מגברים, משפיעה בפועל על מיקומן של נשים ועל סיכוייהן להיכנס לרשימה ריאלית. היא התגברה על חסמים פנימיים -סובייקטיביים בשלב ההיצע של המודל דרך שלבי המודל מ-"שואפת למועמדות" ומ-"מועמדת לנבחרת" ונבחרה לכהונת חברת מועצה.

"כשאני מסתכלת על העיר בה אני מתמודדת... אני חושבת שזה קשור לזה שגברים מנהלים את הרשימות והם מציבים את עצמם בראש, ואז בהכרח הם, כשהם מקבלים רק מקום אחד, אז הוא הולך לגבר. ויש לך ראש עיר כמו אצלינו בעיר הגדולה, שהוא עושה רשימה, חמישה ראשונים יש לו אישה אחת, שזה הכי אולד פאשן מהסוג המיזוגיני העלוב, אבל זה מה שיש רוב החסמים לנשים כיום, למועצות הערים בעיניי, זה גברים שמונהלים את האירוע, לא העובדה שיש לא רוצות להתמודד". (ה.ד. 28.03.2024)

מחקרים מצביעים על אפליה מצד שומרי סף ומצביעים, כלפי נשים מועמדות. שומרי הסף נוטים לגייס ולתמוך בגברים בשיעור גבוה יותר, מאשר בנשים בעוד ששנים זוכות לפחות המלצות ותמיכה מצידם (Fox & Lawless, 2010). הדרתן והחפצתן של נשים הן פרקטיקות שמקטינות את סיכוייהן להתמודד, מציבות מכשול במדד הביקוש לנשים בפוליטיקה ובכך מצמצמות את מקומן במרוץ לראשות הרשות המקומית. למרות שנרשמה עלייה במספר המועמדות, הפוליטיקה המקומית נותרה ממוגדרת באופן שמקשה על נשים להיכנס לתוכה (Pini & Macdonalds, 2011). בכך פועלים דפוסי הגיוס כחסם לא רק בצד הביקוש ומשפיעים גם על צד ההיצע, שכן הם מצמצמים את היקף הנשים הרואות עצמן כמועמדות לגיטימיות להתמודדות. בנוסף, נמצא כי בעוד גברים נוטים לצבור ותק ולהתמיד בכהונה לאורך זמן, נשים נותרות חסרות ותק או פורשות לאחר כהונה אחת, תופעה המחזקת את איהשוויון המגדרי בזירה המקומית (Meyer et al, 2015; Maguire, Fox & Lawless, 2010, 2011; Crowder, 2018; MacIvor, 2019).

ש' היא סגנית ראש עיר מכהנת שהתמודדה לכהונה שניה כחברת מועצה. היא מתארת בראיון עימה כיצד התייחסו לביצועים וליכולות שלה כאישה בזירה פוליטית.

"זה שאת אישה זה נותן לך נקודות זכות מסוימות. אבל זה, בקרב ציבור מסוים שמעריך את הנושא הזה. עבור יותר הציבורים זה חסרון ואני גם ראיתי את זה במשא ומתן, ובהתנהלות של 2 המועמדים מולי, ההתייחסות... חוסר הערכה ליכולת הפוליטית שלי, חוסר הערכה, כאילו מעין זלזול כזה, כאילו... זלזול, זלזול... אין מה להגיד, כאילו... אני יכולה לקרוא לזה שוביניזם אבל הם לא מודעים לשוביניסטיותם, הם לא מודעים לעובדה שהם בעצם רואים בי פחות מהם. שאני פחות בעלת היכולת... בהיבט הפוליטי". (ש. 13.03.2024).

בתום המרוץ, הצליחה ש' להתגבר על חסמים פנימיים-סובייקטיביים, ובהם גיבוש חלוקת עבודה שוויונית בעבודות הבית, והבטחת מימון לקמפיין הבחירות. על בסיס זה פתחה בהתמודדות מול ראש העיר - במטרה לזכות בתפקיד סגנית ראש הרשות בשכר.

ק', שהתמודדה לראשונה כמובילת רשימת נשים שהקימה בעירה, מתארת בראיון עימה, התנהגות סטריאוטיפית מצד שומרי סף ומצביעים, כלפי נשים העומדות בראש רשימה בבחירות לרשויות המקומיות. לדבריה, במהלך הקמפיין פנו אליה גורמים שונים בהצעה "להתאחד" עם רשימות אחרות - הצעה שלדבריה לא הייתה ניתנת לגברים במעמד דומה. הצעה המשקפת תפיסה מגדרית מצמצמת, לפיה נשים אינן נתפסות כבעלות יכולת הנהגה עצמאית.

"תשמעי אני לא רואה, אני לא רואה בזה דבר פסול, כאילו, אם אנחנו נלך, אה... למפלגות אחרות או לרשימות שהיו פעם, לפני שדובר על 50-50, הרוב שם תמיד היו גברים. הם אף פעם לא אמרו לגברים, למה אתם לא מתאחדים ביניכם, שזה משהו שכל הזמן אומרים לאישה, כל הזמן שואלים אותי, למה את לא מתאחדת עם מובילת הרשימה הנוספת? כשאת אישה, אז, אה, רוצים שאת תתאחד אוטומטית עם אישה, ו... שואלים אותך למה את עושה... רק כי אין מפלגה נשית, כאילו, למה את עושה את האפליה הזאת? אבל כשיש רק גברים, אף אחד לא שואל למה יש את האפליה הזאת". (ק. 31.07.23).

גם ע' המתמודדת לראשות העיר, משתפת בחוויה דומה לזו של ק' ובהצעה "לאחד" רשימות עם מתמודדת נוספת לראשות הרשות בעירה.

"כן אני מניחה שהדברים האלו: (להתגבר על תפיסות תרבותיות וחברתיות שיש כלפי נשים מנהיגות) גם עולים וגם יעלו. מספיק שאומרים אתן הבנות צריכות לחבור להתאחד מבלי להתייחס לכל קבוצה בנפרד, זה מעיד על תפיסה מהיסוד של נשים וגברים ויש תפיסה בעייתית שצריך להתמודד איתה. דרך אגב, גם פיסית הציבור מתקשה להבחין בין הנשים המתמודדות כי הם רואים אישה שיער ארוך ולא מבחינים בין המתמודדות, כולנו נראות אותו הדבר. אני לא חושבת לא נראה לי שיש לי בעיה עם מנהיגות... אבל בעצם נתתי לך דוגמה לכך מדוע זה בעייתי. אם מבקשים משלוש נשים לחבור יחד... סימן שלא מעריכים כל אישה כמנהיגה בפני עצמה". (ע. 20.08.2023).

פוליטיקאיות בעין הציבור והמדיה החברתית

המרחב הפוליטי מורכב ומאתגר יותר עבור נשים מאשר עבור גברים. ניתוח מסעות פרסום פוליטיים, מעלה כי סטריאוטיפים מגדריים ממשיכים לעצב את האופן שבו המדיה וציבור המצביעים תופסים ומעריכים מועמדות נשים (Fox & Lawless, 2010; Lawless, 2004). גם בזירה הדיגיטלית, הרשתות החברתיות אינן חורגות מדפוסים אלה, אלא משקפות ולעיתים אף משתקות את הסטריאוטיפים

הקיימים בקרב מצביעים ומצביעות ביחס להתנהלותן של נשים כפוליטיקאיות. חלק לא מבוטל ממרואיינות המחקר - חברות מועצה שהתמודדו למועצה או לראשות העיר - תיארו בראיונות עימן, התנהגות אלימה ומזלזלת שחוו בזירה הציבורית, לרבות צעקות, התעמרות, "גזלייטינג", סתימת פיות והשבתת מיקרופונים בישיבות מועצה. אחרות סיפרו על אלימות מילולית ואמירות פוגעניות ברשתות החברתיות, המושתתות על סטריאוטיפים מגדריים מושרשים. תופעות אלו משקפות מבנה חברתי של יחסי כוח בלתי שוויוניים בין גברים לנשים, שבו נשים בזירה הפוליטית נדרשות להתמודד לא רק עם אלימות מילולית, פיזית או כלכלית, אלא גם עם פגיעות לשוניות וסימבוליות השזורות בשפה ובשיח הציבורי עצמו.⁴⁴ מונה לנה קרוק (Krook, 2020) טבעה את המונח "אלימות סמיוטית" (Semiotic Violence) המתאר שימוש במילים ובדימויים סקסיסטיים לצורך פגיעה, משטור והשתקה של נשים בזירה הציבורית. אלימות זו כוללת שני דפוסים עיקריים - מחיקת נשים מהמרחב הפוליטי באמצעות הדרה תקשורתית או התעלמות מנוכחותן בדיון הציבורי, והצגתן כבלתי כשירות תוך הישענות על סטריאוטיפים מגדריים הקשורים ליציבות רגשית, חוסר ידע, מיניות ונשיות. הספרות המחקרית שעוסקת באלימות מילולית ואלימות ברשת כלפי פוליטיקאיות בישראל, דלה בהשוואה לעולם. למרות זאת, מחקר משנת 2022 של הרשות למעמד האישה בישראל חושף כי, פוליטיקאיות זוכות לתגובות פוגעניות פי שניים יותר מגברים פוליטיקאים (הדר גיל-עד, 2023).⁴⁵ על מנת לבחון את היקפי השיח הפוגעני, נותחו גם תגובות גולשים בעמודים של 29 מועמדות ו-26 מועמדים לכנסת בבחירות הארציות בשנים 2018-2019. מניתוח השיח על המועמדים והמועמדות נמצאו כ-20,123 תגובות פוגעניות כלפי נשים וכ-12,557 תגובות פוגעניות כלפי גברים. שיעור השיח הפוגעני כלפי נשים כפי שנבדק, (6 אחוזים מכלל התגובות) גבוה פי שניים בהשוואה לשיעור השיח הפוגעני כלפי גברים (3 אחוזים מכלל התגובות) מרואיינות המחקר שערכתי סיפרו גם על תחושת החשיפה בעין הציבור ו"הלכלוך" ברשתות החברתיות, התייחסות המדיה לנשים, בחינתן בעין הציבורית והלחץ ברשתות החברתיות. נ', שהתמודדה במקום הרביעי ברשימה בהובלת אישה, מתארת את חוויותיה בזירת המדיה החברתית ואת המחיר האישי הכרוך בחשיפה הציבורית. נ' התגברה על השלב מ-"שואפת" ל-"מועמדת", במודל הגיוס. אך לא נבחרה.

"אני נחרדת מרמת האלימות שחוויתי ברשת. כתבתי פוסטים לא בקרב החברים אלא לקבוצות הפייסבוק המקומיות ובעיקר גברים הגיבו לי מאוד מאוד רע, **ביטלו אותי הקטינו אותי**, תגובות מאוד לא מקצועיות ולא ענייניות ומאוד אישיות... כאילו בגדול אמרו לי שאני מבלבלת את השכל ומה אני מתלוננת".

⁴⁴ אלימות וכוחניות כדרך התייחסות לנשים בפוליטיקה וברשת החברתית מהווה חסם המשפיע על נשים להיכנס לשדה הפוליטי.

בחלק זה, אתייחס לנושא זה מתוך ראיונות המחקר, בקצרה.

⁴⁵ לצערי לא ניתן היה לקבל את המחקר הנמצא ברשות למעמד האישה.

"השיח היישובי אצלנו ובהרבה יישובים הוא אלים. את חשופה לתביעות, מאיימים עלייך בתביעות. הפחידה אותי רמת האלימות בפוסטים האלו. אין פוסט שהוא לא איום בתביעה. בואי נגיד שאני ברשת הרבה שנים. אבל בגלל שזה אנשים שאני יכולה לראות בסופר, אני רואה את האנשים האלו בסופר והם יכולים להיות ההורים שעם הבן שלי בגן... וכי זה לשלם מחיר מאוד כבד". (נ. 20.12.2023)

חשוב להדגיש כי שייחים אלימים במרחב הציבורי מעבירים מסר מרתיע בנוגע למקומן של נשים בזירה הציבורית, ובכלל זה פוגעים ברצון ובנכונותן להנהיג. האלימות הסמיוטית פועלת כאלימות יומיומית, סמוייה ומנורמלת, הנתפסת כלגיטימית, ובכך היא מחזקת ומעמיקה את הפער המגדרי בדרכים שאינן תמיד גלויות לעין (Krook, 2020). אם האלימות המילולית משקפת התנגדות גלויה לנוכחות נשית בפוליטיקה, הרי שהאופן שבו נשים נתפסות, **נבחנות בעין הציבורית** מגלם צורה עדינה ומתמשכת יותר של פיקוח ושליטה מגדרית.

עם כניסתה של ה.ד. לתפקידה כחברת מועצה חדשה, היא מתארת הן את האופן שבו היא נתפסת בעיני הציבור והן את התפיסה העצמית שלה באשר לאופן שבו מצופה ממנה להיראות ולהתנהל בזירה הציבורית. דבריה משקפים את המתח המתמיד בין הציפיות החברתיות המופנות כלפי נשים בתפקידים פוליטיים לבין שאיפתה לגבש זהות מנהיגותית אותנטית, עצמאית ובלתי מתנצלת.

"ההתלבטות הזאת של להיות בעין הציבור, החודש הראשון בתוך הפוליטיקה היה מזעזע. כלומר, הביקורות, הארסיות, הוואטסאפים התובעניים, ה... כאילו, ואני לא מקבלת שכר על עבודתי במועצה, את בעין הזרקורים, הכי טיפשי, עליתי מאז המלחמה מלא במשקל, בגלל הסטרס, בגלל הלחץ הנפשי, בגלל כל הדברים האלה ביחד. בואי... רואים את זה, רואים את זה, בעין המצלמה, זה כאילו בחוץ. יש לזה את עין הציבור, יש לזה המון דברים". (ה.ר. 28.03.2024)

ייצוג סטראוטיפי של נשים בתקשורת נוטה להדגיש מאפיינים חיצוניים וסלקטיביים של נשיות, על חשבון יכולותיהן, עמדותיהן וכישוריהן המקצועיים. ייצוגים אלה אינם ניטרליים, אלא משקפים ומשעתקים יחסי כוח חברתיים, המגדירים את גבולות המעמד והמגדר בחברה ובכך תורמים לקיבוע מעמדן הנחות של נשים במרחב הציבורי. נשים מוצגות בתקשורת לעיתים קרובות, פחות כבעלות ידע, סמכות או אינטלקט, תוך מתן דגש מופרז להופעתן החיצונית. תהליך זה מתחיל כבר בילדות, כאשר נשים לומדות לתפוס את ערכן החברתי כתלוי במראה החיצוני שלהן. לכן, גם כאשר נשים מגיעות להישגים ציבוריים, פוליטיים או מנהיגותיים, נבחנים הישגים אלו מבעד לאותה פריזמה מצמצמת של דימוי חיצוני ופחות בפריזמה של יכולת מקצועית (הרצוג, 1994; למיש, 1998; קמה, 2002). מדבריה של חברת המועצה החדשה ה.ד. ניתן להסיק כי היא מפנימה סטריאוטיפים הקשורים למראה החיצוני ולמשקל של נשים. עדויות שנאספו מחברות מועצה ברחבי הארץ, מצביעות על חוויות חוזרות של הקטנה והתעמרות, ובמקרים קיצוניים אף על הטרדה, כחלק מהאופן בו נשים חוות את השתלבותן בזירה הפוליטית המקומית. חברות מועצה מהאופוזיציה שחוו אלימות, מדווחות כי לגבר לא

מתייחסים כאל מטומטם והוא גם אינו מודר מאירועים. אחת החברות מספרת כי, בקדנציה הקודמת ראש האופוזיציה היה גבר, והוא לא הודר מאירועים (חירותי-סובר, 2022). ניתן לומר כי, נשים נדרשות להתמודד עם "מלכוד כפול": עליהן להראות חזקות ומוכשרות, אך מבלי להפר את הציפיות המגדריות לחוס, נעימות וחביבות. עמידה בשני מערכי ציפיות סותרים, מהווה איזון עדין ומורכב אליו לא נדרשים רוב המועמדים הגברים באותה המידה.

ג' המכהנת כחברת מועצה מזה שלוש שנים בעיר ליברלית מתארת אמירות דומות כלפי נשים מצד ראש העיר בישיבות מועצה. לדבריה, כאשר מדובר במראה החיצוני יש נשים הסופגות נאצות בנוגע למראה שלהן מפי ראש העיר ונבחרים נוספים.

"אני יכולה לספר שראש העיר שלנו התייחס בכמה אמירות לא יפות על כל מיני נשים. אמר לאחת מחברות המועצה שהיא שמנה ועל אחרת הוא אמר נאצית". (ג' 25.12.2023)

בדומה ל ג', גם המרואיינת ח' מתארת אלימות שחוותה ברשתות החברתיות, אותה היא מזהה כחסם מרכזי העומד בפני נשים המשתתפות במרוץ הפוליטי. בתקופת מערכת הבחירות נחשפה ח' לאמירות וליחס סטריאוטיפי מצד גברים ונשים כאחד, אשר התמקדו **במאפיינים אישיים ומגדריים** ולא בעמדותיה הציבוריות או בפעילותה הפוליטית. לדבריה, מדובר באלימות מילולית המערערת את תחושת הלגיטימציה של נשים לקחת חלק בזירה הפוליטית. ח', שלא הצליחה להתגבר על המעבר משלב ה-"שואפת" לשלב ה-"מועמדת", פרשה לבסוף ערב סגירת הרשימות.

*"אבל אני לא חושבת שהערכתי, עד כמה, זה מלוכלך ומכוער, כמה שסיפרו לי ואמרו לי, ואני באה ממשפחה פוליטית, ואני יודעת והזהירו אותי, זאת אומרת היום את צריכה לדעת גם להתמודד מול קיתונות של זה **מעבר לסטריאוטיפיזציה**, וזה ממש לעמוד מול אלימות ברשת, זאת אומרת יש פה גם משהו בתקופה הזאת שזה גם קצת מסוכן להיות בפוליטיקה. אני גם חושבת שזה חסם, אני יכולה להגיד לך שבבית זה כן שית, זאת אומרת יש לי ילד בן 12 שכשאני מדברת על הפוליטיקה הוא פוחד. לא יודעת אם זה משהו מגדרי, אבל **כמוכן שנשים תמיד יותר חשופות, את יודעת. בסוף כשיתקפו אותי יתקפו אותי כנראה גם על היותי אישה**. אם יתקפו פוליטיקאים, זה יהיה על הפוליטיקה שהוא עושה". (ח. 23.05.24)*

תפיסת "האישה הראויה" אל מול ה"אישה בחזית"

בעוד נשים חוות סטריאוטיפיזציה באשר ליכולתיהן ולהתאמתן לשמש כמנהיגות מקומיות, מרואיינות מחקר זה, משתפות כיצד הן עצמן תופסות נשים המתמודדות לפוליטיקה. מתוך הראיונות עלה על ידי חלק ניכר מהמשתתפות מושג **"האישה הראויה"** להיות מנהיגה או חברת מועצה מובילה. תפיסה זו מחדדת כי מועמדות אינן נשפוטות רק על ידי מצביעים ומצביעות, אלא גם על ידי נשים הפועלות בזירה עצמה. בכך מתגלה תופעה של שעתוק והפנמת סטריאוטיפים גבריים כלפי נשים. בניגוד למתמודדות למועצה, רוב מרואיינות המחקר שהתמודדו לתפקידי הנהגה (כגון: ראשות עיר,

סגנית ראשות עיר או הובלת רשימה), נטו להמעיט בחשיבות זהותן המגדרית. הן הדגישו כי הן פועלות "עבור כולם" והעדיפו להימנע מהצגת זהותן כנשים, מחשש שהדגשת המגדר תצטייר כמכשול ותפגע בסיכוייהן. בכך נחשף פער בין הממצאים המחקריים המצביעים על ייצוג חסר של נשים בפוליטיקה לבין האסטרטגיות שמאמצות נשים מנהיגות בזירה הפוליטית המקומית ובכלל. **אסטרטגיית ההתנהגות של חלק ממרואיינות המחקר השואפות גם להיות מנהיגות, מזכירה כי נשים אינן פועלות בחלל ריק אלא במבני כוח חברתיים המשמרים את מעמדן הנמוך והסטריאוטיפ בו הן שבויים.**

מתוך ראיונות המחקר בנושא סטריאוטיפים מגדריים, זיהיתי שני סוגי תפיסות. תפיסת "האישה הראויה" כפי שהיא משתקפת אצל רבות ממרואיינות המחקר, באה לידי ביטוי גם בגישה הניאו-ליברלית על פיה נשים צריכות "להרוויח" את מקומן בפוליטיקה באמצעות כישוריהן האישיים בלבד ולהצטיין ללא מעורבות של מנגנוני עזר מטעם המדינה. "האישה הראויה" היא תוצאה של הפנמת ערכי השוק בתוך המרחב הפוליטי, הדורשת מנשים להעלים סממנים מגדריים על מנת להתאים את עצמן למערכת הפוליטית הגברית, תוך התעלמות מחסמים מבניים תרבותיים וחברתיים (Frazer, 2013; Rottenberg, 2018). התפיסה השנייה שעלתה מראיונות המחקר, אותה אני מכנה "נשים בחזית", משתקפת בדבריהן של מרואיינות המבקשות לאתגר את המבנים החברתיים הקיימים, לערער על הנחות היסוד המגדריות העומדות בבסיסם ולפעול לשינויים מוסדיים בזירה הציבורית והפוליטית- לשנותם ולהתאימם לנשים (Phillips, 1995; Dahlerup, 2013; Frazer, 2013; Young, 1980). גישה זו נשענת בין היתר על מושג שטבעה איריס מריון יאנג (Young, 1980) "לזרוק כמו בת" - "Throwing like a girl" (Young, 1980). על פי גישה זו ילדות, נערות ונשים נוטות לדכא את משאבי הכוח והתנועה שלהן במרחב הציבורי החל ממגרש המשחקים בגן ובבית הספר, על מנת שלא לבלוט. מדובר לא רק בתיאור חווייתי אלא בביקורת חברתית ממנה ניתן ללמוד כי, נורמות ומבנים חברתיים מעצבים את הצורות הגופניות שמשמרות יחסי כוח בין בנים לבנות במגרש המשחקים ובין גברים לנשים במרחב הציבורי-פוליטי. תאוריה זו היא תפיסה משוכללת יותר המדגימה כיצד כוח חברתי עובד על הפרט. כאשר נשים בוחרות "לרוץ (לפוליטיקה) כמו נשים", כוונתן היא להביא את הגוף, הזהות, הקול והנושאים הנשיים באופן גלוי ומודע. בדרך זו, הן מאתגרות את מבני הכוח במקום להתאים עצמן אליהם.

ש', סגנית ראש עיר שהתמודדה בשנית בראש רשימה למועצה במטרה להיבחר מחדש לאותו תפקיד, אך הפעם בשכר. היא מכהנת בעיר המאופיינת בשילוב של אוכלוסיות דתיות, שמרניות וליברליות, ומדגישה את רצונה להיתפס כמועמדת "נייטרלית" ועניינית, תוך הימנעות מהבלטת זהותה כאישה.

לדבריה, אסטרטגיה זו נועדה להשתחרר מסטריאוטיפים מגדריים המלווים נשים בפוליטיקה, ולבסס לגיטימציה מקצועית שאינה נשענת על קטגוריה מגדרית.

"אני כאילו רוצה להאמין שבחרים בי כי אני, אני ולא כי אני אישה. וגם אני לא אוהבת את השיח הזה שכאילו שמים את זה כמתמטיקה נורא גסה, של אוקי, אני מאוד אוהבת את המיזם של 50/50 ותומכת בו כאילו, בפה מלא. בסדר? ועדיין קשה לי עם השפה הזו של לבחור אישה כי היא אישה. כאילו, לא תיבחרו בי כי אני טובה כי אתם רוצים שאני אייצג אתכם? כי אתם מאמינים שאני אעשה טוב? בסוף צריך שגם נשים ראיות יעמידו את עצמן על הבמה ויבחרו ויעשו טוב ויבחרו בשנית נכון? וכאילו אל תעשה לי הנחה כי אני אישה, אוקי? אל תעשה לי הנחה כי אני אישה". (ש. 13.03.2024)

בהקשר לתפיסת "האישה הראויה", ש' מוכנה להתגמש בעמדותיה הליברליות בתחומים כמו חינוך, ניהול עיר ומדיניות ציבורית, מתוך רצון להימנע מסיווג בזירה הפוליטית כנושאת זהות מגדרית מצמצמת. התגמשות זו משקפת אסטרטגיה של ניהול זהות פוליטית, המבקשת לטשטש שיוך מגדרי מובהק ולהרחיב את הלגיטימציה שלה כמועמדת "כללית" שלא מזוהה בראש וראשונה כאישה. בכך, ש' מבקשת להימנע מהצבתה בתוך קטגוריה מגדרית שמגבילה את תפיסת כשירותה או סיכוייה הפוליטיים ומדגימה את האופן שבו מבני הכוח הפטריארכליים ממשיכים לעצב את גבולות הביטוי המגדרי גם בקרב נשים שכבר הגיעו לעמדות הנהגה.

"במחיר שבין, לבחור אישה לא טובה כי היא אישה לבין שלא יהיה שוויון אבל השירות הציבורי יהיה טוב יותר, אני בכלל לא בטוחה שצריך ללכת בכיוון של שוויון מגדרי.⁴⁶ אני מודה שיש לי גם קצת כזה, משיכות לאחר בקטע הזה כי.. אני שוב הייתי רוצה להאמין בעיני עצמי, שאנשים שלי רואים אותי ולא כאישה. אם כי אני יודעת שזה כן משחק אצלם תפקיד מסוים בהיבט של איך הם רוצים לראות את העולם. אמרתי לך את זה גם קודם...אבל, הנחת העבודה שלי זה שקודם כל אני בנאדם ראוי וזה שאני אישה, זו התוספת זה האקסטרה. לא הסיבה! אבל יכול להיות שזה נובע מהתפיסה האנוכית שלי, שהייתי רוצה לראות שבחרים בי כי זו אני". (ש. 13.03.2024)

בהקשר לדבריה של ש', גם ע.ג'. המכהנת בראשות עיר בעלת אופי דתי-לאומי, חרדי ומעט חילוני מתנגדת להדגשת הזהות הנשית בפוליטיקה. היא טוענת כי הבלטה מסוג זה, עלולה לפגוע בסיכויי הבחירה בנשים. למרות זאת, היא אינה נבחרת לראשות העיר בשנית.

"רגע, אז אני יודעת שיש סה"כ 14 נשים מתוך 268 (בראש רשויות), אני יכולה לתת לך הרצאה שלמה. אני חושבת שברגע שזה הנושא, זה פוגע בנשים, אני חושבת שהעובדה שהתמודדתי כאן, והובלתי תהליכים ופגשתי בהרבה פורומים, זה נתן כוח להרבה מאוד נשים להתמודד בתפקידים ציבוריים, להבין שזה אפשרי, שאישה יכולה להיות בצומת קבלת החלטות. Once הייתי מדברת על זה, (על נשים) אני חושבת שזה פוגע בעניין. אני בגדול לא שייכת לאלה שהם מנופפים בדגל הזה. אני חושבת שכשהוא נעשה באופן טבעי, הוא יותר בריא והוא יותר נכון. אני לא התעסקתי עם זה בשום שלב. לא בתפקיד שלי כראש עיר ולא במסרים שלי. אני חושבת שהעובדה שבמשמרת שלי נבחרו יותר נשים למנהלות בעירייה, דווקא בגלל שלא הפכתי את זה לנושא. אני חושבת שברגע שזה היה נושא, זה היה פוגע. אני לא עסוקה בזה בגרם. בגרם...אני רוצה שנשים תיבחרנה כי הן טובות ולא כי צריך את המשבצת, המשבצת האתיופית, הנשית, אני לא שם". (ע.ג. 22.05.2024)

⁴⁶ המרואיינת מדברת על ייצוג מהותי שחשוב יותר מייצוג תיאורי לטעמה.

כמוה גם ג', חברת מועצה המשובצת במקום השני ברשימה ליברלית של מועמד לראשות העיר, מנמקת את המחסור של נשים בהנהגת הפוליטיקה המקומית, בהעדר נשים "ראויות" או מתאימות להנהגה. ג' התגברה על כל שלבי המודל ומונתה לתפקיד משנה לראש העיר ללא שכר.

"אני מאמינה שאם הייתי רוצה וגם מקדמת את עצמי לרוץ לראשות היו מסייעים לי. המפלגה שלנו מקדמת נשים. אני חושבת שאם הייתה אישה ראווה הם היו מריצים אותה. אני אומרת שיש לנו מפלגה שמריצה נשים לבחירות המוניציפליות. לגביי זה לא רלבנטי וזה היפותטי כי אני לא רוצה. וגם לא כל אישה מתאימה זה לא מספיק שאת אישה המפלגה מריצה נשים לבחירות המוניציפליות". **לפעמים ממנים נשים שהן לא דווקא ראויות**. התכוונתי שאם נשים רוצות להתארגן כדי להגדיל את הייצוג שלהן בפוליטיקה ההתארגנות שלהן צריכה להיות מקצועית". (ג' 25.12.2023)

על פי תפיסת "האישה הראווה" נשים מנהיגות מנהלות "קרב כפול" בדרכן לצמרת. מצד אחד הן נדרשות לסוגיית ההתמודדות אל מול החסמים שיש לנשים בפוליטיקה. מאידך, הן צריכות להוכיח שהן ראויות ושוות, ממש כמו גברים המועמדים לראשות העיר. מלכוד זה, מעלה את השאלה האם הזהות המגדרית של אישה מהווה משאב או מחסום בדרך לכיבוש הפסגה להיות סגנית או ראש הרשות המקומית (הרצוג, 1994; Meeks, 2012). הרצוג (1994) מבחינה בין שני סוגי תפקידים המיועדים לנשים בפוליטיקה המקומית: חברות מועצה ומנהיגות. במחקרה נמצא כי התמודדות בתפקיד פוליטי מנהיגותי דורשת מנשים לעסוק בשאלת הזהות המגדרית כנשים ובדילמה האם להבליט את הנושא המגדרי הנשי או לאמץ פרקטיקות גבריות באופן הנהגתן. בנוסף, נמצא כי ככל שנשים מנסות להגיע לתפקיד פוליטי בכיר יותר, הן עשויות להיתקל בסטריאוטיפים חברתיים-מגדריים מטעם המצביעים, דעת הקהל והתקשורת (הרצוג, 1999, 1994; Meeks, 2012). לסיכום, הפתרון הפרדוקסלי המסתמן מן הראיונות מכתוב כי נשים המבקשות להיבחר ולהנהיג נדרשות לטשטש את זהותן המגדרית ולהתרחק מהזדהות נשית מוצהרת, כתנאי ללגיטימציה, לבחירה ולהובלה פוליטית.

למרות שמרואיינות רבות מציינות את ה"מחיר" החברתי שנאלצו לשלם כנשים המתמודדות על עמדות הנהגה בזירה המקומית, ע', חברת מועצה המכהנת מזה 5 שנים מהווה דוגמה יוצאת דופן. היא התמודדה לראשות העיר תוך שהיא מציבה במרכז קמפיין הבחירות שלה את זהותה המגדרית כאישה וכמנהיגה, ובחרה באסטרטגיה של "לרוץ כמו אישה". ע'. הדגישה כי בעיר בה התמודדה, מעולם לא כיהנה אישה בראשות העיר ובחירתה להבליט את היותה אישה משקפת התמודדות ישירה עם הסטריאוטיפ הרווח בנוגע לנשים בתפקידי מנהיגות פוליטית.

"הקמפיין שלי הוא על שוויון מגדרי. לא רק שהלכתי על הטיקט, הקמפיין שלי התחיל בזה. הוא על זה... הקמפיין שלי היה ועדיין ראשת העיר הראשונה, 120 לעיר כפר סבא ש... אפס נשים בראשות העיר... הגיע הזמן לראשת עיר בכפר סבא. זה הכי הכי בוטה שיכול להיות. אני חטפתי על זה מפה ועד להודעה חדשה... זה בכלל לא עניין אותי. ושמתי את זה על מנת לזעזע לשקשק... חד משמעית וזה הקמפיין שלי וכך הקמפיין שלי התחיל". **הקמפיין הזה מאוד הצליח!** כי אם תסתובבי היום בעיר אנשים יבואו אלייך ויגידו את זה כן כן הגיע הזמן לראשת עיר ב... אנשים מדקלמים את הקמפיין וזה ואז עברנו לשלב הבא של הקמפיין. ז"א הקמפיין הוא מדורג. אנשים כבר התרגלו לזה... זה מתחיל מזה ועובר לדמוקרטיה ואנשים מדקלמים את הקמפיין... ואומרים כן כן הגיע הזמן לראשת עיר". (ע' 20.08.2023)

מנהיגות מסוימות בוחרות לאמץ שיח מגדרי במטרה לייחד את עצמן מהמועמדים הגברים וליצור לעצמן זהות פוליטית מובחנת. מנגד, אחרות נמנעות מהתמקדות בזהותן המגדרית, מתוך חשש שמיתוגן כנשים עלול להגביל את מעמדן הציבורי ואת סיכויי ההצלחה שלהן. נשים אלו, מאמצות פרקטיקות גבריות הן בדרכי ניהול עבודתן והן בהנהגתן הפוליטית (הרצוג, 1994). תופעה זו משקפת את המתח המגדרי הקיים בזירה הפוליטית, בה נשים נדרשות לנווט בין הצורך לבנות זהות מובחנת לבין הציפייה להתאים לנורמות של סגנון הנהגה (Eagly & Karau, 2002; Fox & Lawless, 2024). בניגוד למתמודדות הדוגלות בתפיסת "האישה הראויה", המרואיינת כ' בחרה כמו ע' להדגיש את זהותה כאישה מנהיגה העומדת בראש רשימה. כ' הינה חברת מועצה מזה 3 שנים בעיר בה רוב רובה של האוכלוסייה הינה חרדית-דתית, מסורתית-שמרנית ומיעוטה חילוני, עמדה בראש רשימה והובילה קמפיין בחירות בו הדגישה את הצורך בכוח נשי במועצה. כ' התגברה על החסם בשלב המעבר מ"שואפת למועמדות" ו"מועמדת" ל"נבחרת" ונבחרה למועצה.

אני חושבת שמצביעים רואים יתרון במועמדת אישה. העניין הוא ש... גם הרבה הצביעו לי, גם אנחנו הלכנו על קמפיין שצריך כוח נשי, ואנחנו נשים, שזה מאוד משמעותי. אבל, אני עוד לא יודעת, את יודעת, זה משהו שעוד לא פענחנו אותו. אם הקמפיין הזה היה טוב או לא טוב... אני חושבת ש... זה היה טוב מאוד, למרות שאנחנו עיר חרדית כי יש פה גם קולות אחרים ולא התביישנו להציג את זה שאנחנו נשים. ויש גם נשים שהצביעו בגללי, בגלל שאני אישה. לא פענחתי את זה עד הסוף. יש גם כאלה שאומרים יכול מאוד שאם לא היינו מציגים שבעיקר יש נשים אז... ואני יודעת שאני לא התביישתי בזה שאני אישה שמובילה מפלגה של נשים. ובה שאני מובילה מפלגה של נשים. וגם הדגשתי א זה. אצלינו אין מאבקי כוח כי אין נשים. אין אין, אנחנו לא קיימות לא קיימות. (כ. ראיון השלמה, לאחר הבחירות 09.05.2024).

בראיון עימה לפני הבחירות כ' מעריכה מדוע אין מנהיגות בעירה.

"בעיר שלנו... זה אחרת יכול לצאת רב חרדי שיגיד לא ראוי שתהיה אישה ברחובות וגמרנו... בקהילות דתיות ברגע שיש רב קהילה זה נגמר... אני נפגשתי עם מפלגה דתית שהיא יותר ליברלית והם שאלו אותי איך אני רואה את הפוליטיקה והסברתי להם פה זה לא רעננה ולא אפרת. אין מנהיגות נשים אנחנו לא שם עדיין אצל הבת שלי זה בטח יהיה. אני עובדת בשבילה... אין פה מנהיגות נשיות, אין את הדבר הזה בכלל. מאוד מקווה שלא נלך אחורה אנחנו הנשים". (כ. 21.08.23)

בישראל קיימות מחלוקות בין הציבור הליברלי לבין הציבור השמרני -דתי לפיהן, נשים חרדיות מודרות מהיכולת להיבחר במפלגות חרדיות לכנסת. באשר לבחירות המוניציפליות נשים חרדיות וערביות מודרות באופן מובנה מהזירה הפוליטית בעקבות חסמים תרבותיים-חברתיים. נראה כי כ', אכן קוראת תיגר על המבנה החברתי בעירה ומאתגרת את מבנה הכוח הקיים.

בנוסף, להיבטים האוניברסליים המעצבים את מעמדן של נשים בפוליטיקה, נשים בישראל מתמודדות עם מאפיינים פרטיקולריים של פטריארכליות. השפעתה הנרחבת של הדת על מעמד האישה, לצד העוצמה הפוליטית של המפלגות הדתיות והחרדיות שהלכה והתחזקה מאז שנות ה-80 וה-90. הידיעה כי כוחות פוליטיים אלו מהווים גורם מכריע בהקמתן ובהפלתן של ממשלות תורמת להדרתן של נשים מן המרחב הפוליטי והציבורי בישראל (הורוביץ וליסק, 1991; ליפהרט, 1998; קמיר, 2014). מנתוני

הבחירות לרשויות המקומיות 2024, עולה כי ייצוגן של נשים בעמדות הנהגה נותר נמוך במיוחד ברשויות המאופיינות באשכול חברתי כלכלי נמוך, ביישובים חרדיים או ערביים. עם זאת, בולטת תופעה מעניינת בבחירות הנוכחיות (2024), חלק מהערים הגדולות שבהן נבחרו או כיהנו נשים בראש הרשות הן דווקא ערים בעלות צביון שמרני, נטייה פוליטית ימנית, ונטייה מסורתית בהן נתניה, ירוחם ובית שמש. בזו האחרונה, ראש העיר המכהנת היא אישה שהפסידה בסיבוב השני למועמד גבר, שנתמך בידי הציבור החרדי (איצקוביץ ואח', 2013; בן חורין-נאות ועקירב, 2013; יקיר ואח', 2024). ניתן לומר כי אירוע זה מדגים את השבריריות שבהישגי הנשים גם במקומות בהם הצליחו בעבר לפרוץ את תקרת הזכוכית הפוליטית.

ש.כ', המכהנת כחברת מועצה זה חמש שנים, התמודדה בבחירות האחרונות במטרה להוביל את הרשימה, אך שובצה במקום השלישי בלבד. הפער בין ניסיונה הפוליטי לבין מיקומה ברשימה ממחיש את מגבלותיה של "תקרת הזכוכית" בזירה המקומית, גם עבור נשים בעלות ותק וניסיון. בראיון עימה היא מביעה עמדה מגובשת באשר לייצוג נשים בפוליטיקה, ומדגישה כי שינוי אמיתי מחייב יצירת מנגנונים מוסדיים ותמיכה חברתית רחבה, שיאפשרו לנשים לתפוס מקום מוביל ומשפיע במרחב הפוליטי המקומי.

"זה לא מספיק להיכנס למערכת הפוליטית **אלא לאתגר אותה. לאתגר את הפטריארכיה לדרוש סדר יום שונה, ומבנה פמיניסטי ושוויוני**. ולא לבוא ולהגיד כן, אבל אלו חלק מחוקי המשחק ומה את רוצה תשתפי פעולה, חלק מחוקי המשחק זה להתפשר. זה לא מספיק להיות אישה על מנת להיכנס למערכת הזו. חשוב מאוד שתהיה גם תפיסת עולם פמיניסטית רב אתנית רב לאומית אה... ומצידי גם חשוב לי שיהיו גם גברים כאלה אחרת המערכת תישאר פטריארכלית, דורסנית ולא שוויונית כלפי כל התושבים והאזרחיות בפוליטיקה. אני, לאישה כמוני באתי לעשות תיקון עולם וזה עולם מאוד לא פשוט... זה מרחב מאוד קשה, מאוד כוחני, כמה אני לבד בעולם הזה, לחתום מאחורי גבי כשאני בשנת אבל! כמה נמוך אפשר לרדת? ולכן אני חושבת שהשינוי צריך להיות הרבה יותר רחב מאשר לומר צריך להיות יותר נשים במערכת. אבל זה גם סופר משמעותי כמוכן, ולהבין שאותה מערכת אה... צריכה להשתנות ולהיות שוויונית, ולהיות מכבדת".

(ש.כ. 18.03.2024)

בדברי ש.כ' יש הד לרעיונות של איריס מריון יאנג (Young, 1980) ממאמרה "לזרוק כמו בת". שתיהן מדגישות נקודה חשובה: לא מספיק שנשים פשוט יצטרפו למערכות הקיימות - צריך לאתגר ולשנות את יחסי הכוח שמעצבים את המערכות האלה. במילים אחרות: במקום רק להסתגל למשחק הקיים, צריך לשנות את חוקי המשחק עצמם ולהתמודד עם המבנים הפטריארכליים שמייצרים אי שוויון. תפיסה זו באה לידי ביטוי כאשר היא מתארת את הזירה הפוליטית כמרחב כוחני, תחרותי ולעיתים עויין. כך, חרף חמש שנות כהונה ניסיונה להוביל את הרשימה כשל לטענתה, בשל מוקדי כוח פטריארכליים במפלגה, שמנעו את קידומה.

"היו לי הסתייגויות כפמיניסטית שהייתי מספר 3 ברשימה בהמשך היו לי הסתייגויות מהשמאל...זו מערכת מאוד מורכבת. סופר סופר שוביניסטי ואני לאישה פמיניסטית מזרחית שתעמוד בראש רשימה. ועכשיו אני נשלטת בתוך איזשהו מרחב שנשלט ע"י ה"זר" של התנועה, ע"י גבר אשכנזי שנראה בקרב הציבור כאיש שהוא פעיל לזכויות אדם אבל כנראה לא פעיל למען זכויות נשים". (ש.כ. 18.03.2024)

יאנג (Young, 1980) תיארה כיצד נשים חוות את המרחב החברתי והפוליטי כמצמצם ומגביל. בדומה לכך, ש.כ. מדגישה את הצורך בפיתוח מודעות ביקורתית למבנים החברתיים המעצבים את הזירה הפוליטית, לא כהזמנה להסתגל לכללי המשחק, אלא כקריאה לערער עליהם ולשנותם. תפיסה זו משקפת את גישתה של יאנג לסוציאליזציה מגדרית, המדגישה כי שוויון אינו מושג באמצעות הכללת נשים במערכת הקיימת בלבד, אלא מחייב שינוי מבני עמוק ביחסי הכוח שמעצבים אותה. במובן זה, עמדתה של ש.כ. מבטאת Agency טרנספורמטיבי המבקש לשנות את אופי הזירה עצמה ולא רק לאפשר השתלבות בתוכה⁴⁷. מן הציטוטים עולה כי חלק קטן מהמראיינות מצוי בתווך שבין שתי התפיסות, אך נוטה בעיקר לתפיסת "האישה הראויה". דוגמא לכך היא ל', המכהנת כראש עיר במשך שתי קדנציות והתמודדה בבחירות אלו לכהונה שלישית. ל' ממחישה Agency הסתגלותי: חרף הצלחתה הפוליטית, היא נמנעת מהבלטת זהותה המגדרית בקמפיין הנוכחי, ובוחרת לנהל זהות פוליטית "כללית" כדי לשמר לגיטימציה וסיכויי בחירה. אף שבקמפיין הראשון הדגישה תכונות של מנהיגות נשית, בחירתה הנוכחית משקפת התאמה מודעת לכללי הזירה הפוליטית, ולא אתגור שלהם. עם זאת, בתפקידה היא פעלה להקמת ועדות לקידום שוויון מגדרי והכירה במציאות של ייצוג חסר של נשים בתפקידי הנהגה בראשות הערים.

"אני חשה במאבקי כוח בפוליטיקה המקומית, לא תמיד זה בין נשים לגברים. אם הנשים הן לא מספיק חזקות או אסרטיביות, אז יכול להיות שכן. לדעתי, להדגיש את היתרונות של אישה בלי להגיד שהיא אישה. זאת אומרת, כן לדבר על ההכללה, על החלק היכול לחבר את האנשים, על העניינות, על הפרקטיות, על היכולות ניהול של נשים, בלי להגיד, אני אישה, תבחרו בי אין נשים... אבל לא לחדד, כאילו, שהקמפיין לא יהיה מאוד בוטה אני אישה, ולכן תבחרו בי, היו כאלה שעשו את זה. בקדנציה הקודמת אני זוכרת שראיתי כמה קמפיינים שהם, צריך נשים בעירייה, צריך נשים במועצה. תעשי גוגל ותראי, היו כמה קמפיינים מאוד נשיים. כן, כן, כן, אני חושבת שנשים לא צריכות להגיד שהן נשים. הן נשים במי שהן. אז כן, בתכונות, בשיחות, שמעתי מול הקהל, הדגשתי את היכולות לעשות כמה דברים ביחד, ואת הראייה שכולם, את היכולת לבחור לא לריב ולא ללכת בדברים במלחמות. בשיתוף פעולה ובחקשבה וכל הדברים האלה. כן, אבל אני אישה, אני לא צריכה לבוא ולהגיד, תיראו, נשים מנהיגות, אני באה לחדד מקבלי החלטות, אני בנוכחות שלי אישה, אני לא... זהו כן, אין הרבה חסמים. זה הרבה יותר מחירים שכל אדם צריך לשלם, כשהוא מקבל החלטה. אני חושבת שלגברים יש יותר אומץ". (ל. 5.04.2024)

ממחקר של בן חורין-נאות ועקירב (2013) עולה כי לנשים הבוחרות להיכנס לפוליטיקה בישראל יש סגנון "מנהיגות אותנטי" אך לא כולן מודעות לכך שהוא קיים בהן.⁴⁸ גישת המנהיגות האותנטית הרווחת בספרות המחקר ולקוחה מעולם העבודה רואה במנהיגות יכולת הניתנת ללמידה ופיתוח בהכשרות לניהול. תוצאות המחקר מראות כי, לאחר הכשרות למנהיגות בתוכנית "מנהיגות את המחר" של עמותת כ"ן, רוב הנשים דיווחו כי סוג המנהיגות האותנטית אפשרה להן להעצים את הזהות המנהיגותית של נשים (בן חורין-נאות ועקירב, 2013). מאידך, מחקרה של איצקוביץ מלכה (Ikovitch-

⁴⁷ Agency הסתגלותי – השתלבות במבנים הקיימים. Agency טרנספורמטיבי- ערעור על המבנים המוסדיים.

⁴⁸ סגנון מנהיגות למימוש תפיסות עולם המייצגות את אמונתם ללא שיקולים של מעמד כבוד או תגמול (עקירב בן חורין-נאות, 2013).

(Malka, 2024) מראה כי בעיתות משבר בריאותי או בטחוני, הסטריאוטיפים כלפי כשירותן ויכולתן של נשים לשמש כמנהיגות מתגברים וקיימת העדפה למנהיגות גברית. מחקר נוסף בנושא מנהיגות נשים בישראל מראה כי צעירים ישראלים, נוטים להחזיק בעמדות מוטות נגד נשים כמנהיגות פוליטיות. איומי הביטחון המתמשכים שישראל מתמודדת עימם ושירות החובה הצבאי אף שהוא כולל נשים, לא ערערו את הדומיננטיות הגברית, ומסבירים את שימור דפוסי המנהיגות המסורתיים. לכך מצטרפת מגמה אוניברסלית הרואה בפוליטיקה תחום מזוהה יותר עם גברים, לצד הקשר מקומי, שבו קהלים מסורתיים ודתיים נוטים להתנגד למנהיגות נשים (בניטה-מזרחי, סיימון, 2018; Yarkoni-Sorek & Geva, 2023). בתוך מציאות זו עולה השאלה המתבקשת, האם ל' שהדגישה בתחילת דרכה את תכונותיה כאישה מנהיגה, הצליחה לשמור על כיסאה ולהיבחר שוב, כי נקטה באסטרטגית "מנהיגה של כולם", או שמא בזכות הישגיה המוכחים, אשר גברו על הספקות לגבי התאמתה - חרף היותה אישה.

העדר הבטחות ייצוג חוקיות או הבטחות ייצוג ברמה מספקת

הספרות המחקרית דנה בהרחבה ביתרונות ובחסרונות של חקיקת הבטחות ייצוג ומכסות לנשים, ובמיוחד בהסדרים הוולונטריים, שמפלגות קובעות בתקנוניהן. באמצעות ראיונות המחקר נחשפה נקודת מבטן של נשים שהתמודדו או שקלו להתמודד לזירה המקומית- לתפקידי חברות מועצה, ולראשות העיר. בשאלון שהוצג למרואיינות המחקר בחנתי, באמצעות שאלות ישירות ועקיפות, כיצד נשים הנמצאות בשלבים שונים של המודל תופסות את נושא הבטחות הייצוג. רוב המרואיינות הן בעד הבטחות ייצוג חוקיות הניתנות לאכיפה. חלקן מציעות זאת כהכרח לשבץ נשים בשיטת הריצ'רץ' או במקום ריאלי ברשימה בלי לכוון זאת הבטחות ייצוג חוקיות ומתוכן יש הדורשות הבטחת ייצוג שניתן לאכוף אותה הכוללת סנקציות. קבוצה נוספת מבין המרואיינות דוגלת בהבטחת הייצוג החוקית הקיימת כיום בישראל אך מציעה להעלות את אחוזי התמריץ הכספי מ-15 אחוזים ל-30 אחוזים. גישה זו מעודדת ייצוג נשים אך לא כופה אותו כיון שאינה דורשת אכיפת הבטחת ייצוג. חלק קטן מהמרואיינות מתנגדות באופן נחרץ להבטחות ייצוג מכל סוג שהוא, מחשש להצטייר כפחות מוכשרות או ראויות, ככאלו המקצרות דרכן לצמרת או כ"נזקקות להנחות". עוד נמצא כי, בקרב מרואיינות המחזיקות בחשיבה פמיניסטית ודוגלות בשוויון מגדרי, אין ספק כי יש צורך בהבטחות ייצוג, במטרה להגדיל את ייצוג הנשים במועצה. אך חלקן תוהות מה היא הבטחת הייצוג, הנכונה ביותר עבור נשים שלא תעורר התנגדות בקרב שומרי סף ומצביעים. כאמור, רפורמת הבטחות ייצוג על פי חוק, הנהוגות בפרלמנטים ובמועצות המקומיות בצרפת, ספרד, ומדינות נוספות

באירופה, כשלה עד כה בכנסת ישראל (איצקוביץ-מלכה ושפירא 2020). ניתוח הראיונות בנושא הבטחות ייצוג, מצביע על רב גוניות בעמדותיהן ובחוויותיהן של המשתתפות, ללא אחידות ברורה. אף כי ניתן לזהות קווי דמיון מסויימים, ההבדלים ביניהן ובעיקר באשר לתפיסתן את סוגיית ההבטחות, משקפים את המורכבות ואת הקושי שמעורר נושא זה עבורן. מתוך הדברים ניתן להבחין במספר דפוסי עמדות מרכזיים כלפי הבטחות ייצוג.

המתנגדות הנחרצות להבטחות ייצוג

המתנגדות להבטחות ייצוג חוקיות או לחילופין וולונטריות הן מיעוט בקרב מרואיינות המחקר אך הן מייצגות קול שונה, למרות היותן חשופות לפער המגדרי ולייצוג הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית. ע.ג. מכהנת 5 שנים בראשות עיר בה רוב האוכלוסייה הינה חרדית ודתית לאומית. בבחירות 2024 התמודדה לכהונה שנייה לראשות העיר.

"אני... אני... אני לא עסוקה בזה בגרם. בגרם. אני רוצה שנשים תיבחרנה כי הן טובות ולא כי צריך את המשבצת, המשבצת האתיופית, הנשית, אני לא שם, אני נגד עקרונית כי אני לא... אני לא הייתי רוצה לשבת בשום משבצת שאני נכנסתי כי אני אישה. אם אני טובה תבחרו בי. אם לא, אני ממש... זה ממש מעליב אותי אפילו". אין ספק שנשים נמצאות בנקודת זינוק נמוכה יותר. זה ברור. אני רק חושבת שהפתרון לזה הוא לא מכסות. לי זה לא מתאים. בואי נגיד אני לא הייתי נכנסת בשום משבצת של מכסה. אם הייתה מכסה לא הייתי נכנסת. אני חושבת שעולם המכסות הוא לא מספיק, אני חושבת שהעובדה שאנחנו ננכח יותר, נדבר יותר. לא יודעת להגיד לך. אם מדירים אותם או הן בחרות להרגיש לא נוח, זה ברור שזה לא פשוט, ברור שזה מאבק קשה. אני חושבת שעולם המכסות הוא לא השפה שהייתי רוצה להיכנס אליה". (ע.ג. 22.05.2024)

דבריה של ע.ג. מייצגים עמדה קלאסית המתנגדת למנגנוני הבטחת ייצוג. בספרות המחקרית, המחלוקת סביב הבטחות הייצוג נובעת מהמתח בין תפיסת הייצוג הדמוקרטי לבין העיקרון המריטוקרטי (Meritocracy) המבוסס על בחירה לפי כישורים והישגים. מנקודת מבט זו, מתנגדי ההבטחות טוענים כי נשים או קבוצות אתניות אחרות מקודמות לא בזכות הישגיהן האישיים אלא בשל השתייכותן לקבוצה שולית. מנגד, נטען כי גישה זו מתעלמת מן המבנים החברתיים והתרבותיים וממנגנוני ההטיה המעניקים מראש יתרון לגברים ובכך משמרים את הדרתן של נשים (Phillips, 1995). למרות שע.ג. מודעת לייצוג הנמוך של נשים במערכת הפוליטית, היא נוטה שלא לתמוך במנגנוני הבטחת ייצוג מכל סוג שהוא: ע.ג. לא התגברה על שלב המעבר מ-"מועמדת" ל-"נבחרת" וכשלה במרוץ לראשות העיר. לשאלתי האם היו חסמים חברתיים-תרבותיים שפעלו אל מול היותה אישה השיבה:

"זה היה מורכב מסיבות אחרות פה, לא היה קשור ספציפי... העובדה שאני אישה הייתה קשה במיוחד, עבור חלק מהחסידיים. אז זה היה קשה במיוחד, הם אמרו אנחנו לא יכולים לתמוך באישה, אז זה בפירוש היה, אבל בסוף מה שהכריע היה חוק הגיוס שציפף שורות במגזר החרדי. זה פגע בי כראש עיר, זה גם קשור לזה שהייתי אישה, אבל זה לא היה הנושא, הם לא נאבקו בי כי אני אישה. ברור שעובדת היותי אישה ודאי לא עזרה במקרה הזה. הנושא בפירוש היה ההתאחדות של העולם החרדי, אני חושבת שגם אם היה עומד גבר חילוני זה היה דומה. בהקשר הזה, בעת המסוימת הזאת". (ע.ג. 22.05.2024)

מדבריה של ע.ג. עולה כי היא מודעת לכך שמגדר עשוי לשמש כחסם בפני נשים בפוליטיקה המקומית, וכי היותה אישה לא סייעה לקידום מועמדותה בעת בחירתה מחדש. מאידך, היא מייחסת את תוצאות הבחירות המקומיות של שנת 2024 בעיקר להקשר פוליטי רחב יותר, שבו נושא חוק הגיוס תפס מקום מרכזי בסדר היום הלאומי והאפיל על שאלות מקומיות מובהקות. לתפיסתה, כוחות מוסדיים ומפלגתיים חיצוניים הם שהשפיעו באופן מכריע על תוצאות הבחירות, אף שמערכת הבחירות המקומית מתמקדת לרוב בנושאים יומיומיים כגון חינוך, קהילה, תחבורה ועוד.

ג'. מהווה דוגמה נוספת למועמדת המתנגדת למנגנוני הבטחות ייצוג, גם כאשר היא משובצת במסגרת רשימה הנתמכת עלידי מפלגה הדוגלת בקידום נשים. מיקומה הבכיר ברשימה - במקום השני - והבטחת תפקידה כסגנית ראש העיר במקרה של ניצחון, אינם נובעים ממנגנוני ייצוג פורמליים אלא מהזיקה הישירה שלה למועמד לראשות העיר. דוגמה זו ממחישה כיצד נשים יכולות להגיע לעמדות בכירות באמצעות קשרים פוליטיים אישיים ומבניים בתוך הרשימה, ולא בהכרח דרך כלים מוסדיים של הבטחת ייצוג.

"הייתי רוצה שקידום נשים יעשה בדרך אחרת... ולא באמצעות הבטחות ייצוג. אני פעילה אני חברת מועצה היום... זה לא ענין. לא עשו לי טובות... זה לא בגלל אפליה מתקנת או משהו כזה". אם נשים רוצות להתארגן כדי להגדיל את הייצוג שלהן בפוליטיקה ההתארגנות שלהן צריכה להיות מקצועית. המכסות האלו הוא דבר שהוא כפוי ולפעמים ממנים נשים שהן לאו דווקא ראויות. אם היה תוכן שהיה מושך נשים לבוא ולפעול. ולא הרגשה של "אני האישה ברשימה". זה לא נכון בעיני. אם היה תוכן... ש...אני חושבת שהיה צריך משהו שיגרה נשים חכמות ואיכותיות לבוא ולפעול ולא איזה הרגשה כזאת של...אני אחיה האישה ברשימה. ברור שהיה מפריע לי אך הפתרון של זה הוא לא היה בעיני להכריח ולדרוש שיהיו שם 5 נשים או 10 נשים... אבל אני רק אומרת שכדי שהשינוי יהיה אמיתי ומהבטן מה שנקרא מהותי זה צריך להגיע הרבה יותר עמוק. צריך להגיע לחסמים האלה".

"אני הייתי רוצה לראות יותר יוזמות שהן לתת להן כלים אופרטיביים לא דווקא בקטע של שריונים. הייתי רוצה לראות יוזמות של כלים ולא דווקא שריון. אל תביני אותי לא נכון, אני לא נגד מכסות. אבל, אני רוצה שנתקדם מעבר לזה. לא אני לא נגד זה. אני פשוט חושבת שזה יעזור גם לציבור לשנות את הדיסקט כאילו לחשוב על הנשים בתור חיות עבודה שיכולות להביא תוצאות, לחשוב אחרת. טוב עוד ארוכה הדרך.... הייתי רוצה שהאגרגיה של נשים שרוצות לעודד נשים בפוליטיקה תופנה יותר לתוכן ולתמיכה המקצועית ולכלי עבודה ופחות ל... " (ג. 25.12.2023)

מדבריה של ג', עולה כי היא רואה במנגנוני הבטחת ייצוג פתרון זמני בלבד ולתפיסתה, הדרך להשתלבות בפוליטיקה צריכה להתבסס על מקצועיות, השקעה ועבודה קשה המביאות להישגים ממשיים. ג' מדגישה כי נשים צריכות להתקדם בזכות כישוריהן ויכולותיהן האישיות ולא באמצעות החלטות חיצוניות הכופות הבטחות ייצוג. אף שאינה מייחסת חשיבות לייצוג הנמוך של נשים בזירה הפוליטית, היא קוראת לבחון לעומק את החסמים המובילים לאי ייצוג, ומציעה שינוי תפיסתי רחב מצד החברה, כך שנשים ייתפסו כחלק טבעי ומשפיע בזירה הפוליטית, ולא כ-"האישה ברשימה".

נ' המתמודדת זו הפעם השנייה למועצה מגדירה את עצמה כפמיניסטית המודעת לייצוג הנמוך של נשים ולאי השוויון המגדרי. נ' שובצה במקום הרביעי ברשימה בראשות אישה שהתמודדה לראשות

הרשות. למרות שייסדה ארגון העוסק בקידום ייצוגן של נשים צעירות לפוליטיקה היא מתנגדת בתוקף להבטחות ייצוג.

"אם אני צריכה להכריע, אני לא בעד מכסות. אני לא בעד מכסות, אני בעד שני תהליכים משלימים, שזה מצד אחד חינוך פוליטי, והצד השני זה הסברה ונקרא לזה שינוי תרבותי חברתי". מחקרים מראים שכל הנשים מתמודדות על אותה מכסה והן נכנסות רק למכסות "בסוף זה מגביל אותן". וזה גם, גורם לתחושה של כאילו מישהי שנכנסה במכסה ולא באופן עצמאי". מצד שני, המכסות של נשים, נשפוטות אחרת ממכסות אחרות, כי למה יש בליכוד מכסה לנציג הצפון ולנציג הצעירים, לנציג הדרום, למה שם לא מתייחסים אל המכסות האלה כאל משהו שלילי? כי שוב, נשים, נשפוטות אחרת". אז אני אומרת, אני לא בעד מכסות, כי אני חושבת שזה בסוף פוגע בנשים, כי אנחנו נשארות באותה כמות של המכסות, ואנחנו מאבדות משהו מהלגיטימציה הציבורית לתמיכה בנו, כאילו מישהו עשה לנו טובה, נתן לנו מכסה" (נ. ראיון השלמה 17.06.2024).

עמדתה של נ' ממוקמת בלב הדיון הביקורתי על הפמיניזם הניאו-ליברלי ומגלמת פרדוקס. מחד נ' מכירה בקיומן של הבטחות ייצוג וחשיבותן, ואף מודעת לחסמים הרבים שנשים מתמודדות עימם, כפי שציננה מניסיונה האישי והמקצועי- חסמים חברתיים, תרבותיים ומבניים המקשים על כניסתן לזירה הפוליטית, בשילוב עם תפיסה סטריאוטיפית המערערת על יכולתן של נשים להנהיג (אבגר, 2019; בניטה, מזרחי-סימון, 2018; עקירב ובן חורין נאות, 2015). מאידך, היא מבטאת הסתייגות מהתערבות מוסדית מסוג זה ומתקשה לתמוך בהבטחות ייצוג באופן מלא, מתוך אמונה שנשים צריכות להתקדם בזכות היכולות והכישורים שלהן ולא בזכות מנגנונים שמעניקים להן יתרון פורמלי. נ' מציגה עמדה ייחודית בקרב המרואיינות, המשקפת גישה נאו-ליברלית הדוגלת בשוק חופשי וללא התערבות המדינה. השקפה זו מותירה את הנשים עם מטלותיהן הקיימות, כך שרק המצוינות או בעלות האמצעים מצליחות להתקדם בשוק העבודה ובמערכת הפוליטית (בנימין, 2018; טהון-אשכנזי ושפירא, 2023; Toronto, 2013).⁴⁹ פרייזר (Frazer, 2013) שהתנגדה למדיניות הניאו ליברלית טענה כי שוק חופשי ללא התערבות המדינה פוגע בקידום נשים. באופן הזה, נעשה שימוש בשיח הפמיניסטי על מנת להעמיס על נשים מטלות נוספות במקום להבטיח זכויות ולייצר חלוקה צודקת של משאבים. מתוך הריאיון עולה כי התנגדותה של נ' למנגנוני הבטחת ייצוג נובעת מתפיסתה כי יש להגן על מעמדן של נשים, על מנת שלא ייווצר מצב של תחרות ביניהן על מספר מצומצם של מקומות שמורים. היא מביעה חשש שהבטחות ייצוג יתפרשו כ-"הנחה" לנשים, יערערו את הלגיטימציה של בחירתן ואף יפגעו בתמיכה הציבורית בהשתתפותן הפוליטית. עם זאת, בהמשך דבריה היא מצביעה גם על הצביעות הקיימת בדיונים בנושא, כאשר הבטחות ייצוג לנשים נתפסות בעייתיות יותר מאשר מנגנוני ייצוג המיועדים לאוכלוסיות אחרות- כגון דרוזים, אתיופים, צעירים או לפי אזורי מגורים. בכך היא מדגישה את האפליה הקיימת בישראל כלפי נשים, בכל הנוגע להבטחות ייצוג, ומסכמת: "נשים פשוט נשפוטות אחרת".

⁴⁹ מדיניות נאו-ליברלית, החלה לאיטה בשנות ה-80 ושיאה הגיע למשבר ב-2008 משבר הסאבפריים והפיגוע של 11/09.

"הגישה כאן (בישראל) היא שאנחנו בכינינו. מה אנחנו צריכות ייצוג? קדימה, קחי את המקום שלך, את מספיק טובה? לא מבינים כאן, או לא רוצים להבין, זה לא מסתדר בתרבות הפוליטית בישראל. הערך של הקול שלנו, המדינה הזאת היא מיליטריסטית, והיא מקדשת את הרוח הפיזי ואת הכוח המלחמתי הצבאי. ואנחנו לא משתלבות שם." (נ. ראיון השלמה 17.06.2024).

מחקר שנערך בבריטניה בנושא חסמים והבטחות ייצוג לנשים, מחזק את דבריה של נ' בדבר הצורך בחינוך פוליטי ובשינוי דפוסים תרבותיים-חברתיים. בנוסף, המחקר תומך גם בעמדתה של ג' המדגישה את החשיבות של הכשרות וכלים אופרטיביים לנשים המעוניינות להתמודד למועצה. אף שמנגנוני הבטחת ייצוג מאפשרים לנשים להיכנס למערכת הפוליטית, בפועל הם אינם מספקים דיים, נוכח תרבות העבודה והנורמות הקיימות בסביבת העבודה בפרלמנטים ובמועצות המקומיות, שממשיכות לשמש כחסמים משמעותיים עבור כניסת נשים לפוליטיקה. על פי המחקר, הבטחות ייצוג לבדן, אינן מבטיחות עלייה בייצוג הנשים, ויש צורך בגישת "מכסה פלוס" הכוללת תוכניות הכשרה וליווי למועמדות, על מנת להגדיל את ייצוגן של נשים (Maguire, 2018). בישראל ובעולם כבר הוכח כי ליווי ותמיכה מקצועית בנשים המועמדות לפוליטיקה מגבירים את שיעור ההשתתפות שלהן בזירה הפוליטית (בניטה, מזרחי-סימון, 2018; עקירב ובן חורין נאות, 2015; Fox & Lawless, 2005). לסיכום, שלושת המרואיינות המתנגדות למנגנוני הבטחת ייצוג מציינות את עקרון המצוינות והחשש כי ימונו נשים רק כי הן נשים ולא בגלל תכונותיהן הטובות. על כן, הן מעדיפות להתחרות על מקומן ומיקומן ברשימה ללא הבטחת ייצוג.

בין הבטחות ייצוג חוקיות להבטחות ייצוג וולונטריות

מבין המרואיינות שהתמודדו לתפקידי מנהיגות כגון ראש ראשות סגנית ראש ראשות ומובילת רשימה למועצה, נמצא כי רובן המכריע תומך במודל הבטחת ייצוג על פי חוק, המבוסס על תמריץ כספי, כפי הנהוג כיום בישראל. אולם, מודל זה הינו המלצה בלבד, שאינה מחייבת ואף אינה כוללת סנקציות במקרה של אי שיבוץ נשים ברשימות. מרואיינות מערים שמרניות, מוחלשות, ומערים שבהן שיעור הנשים במועצה נמוך, סבורות כי יש לעגן הבטחת ייצוג על פי חוק ולשלב מנגנוני אכיפה בדומה לצרפת, ספרד ואיטליה. יש המציעות לאמץ מנגנון וולונטרי מסוג ריצ'רץ 50-50, המיועד להבטיח שיבוץ שיוויוני וריאלי של נשים במועצה. כולן מזהירות כי ללא צעדים מחייבים ואפקטיביים נשים עלולות להישאר מודרות מהפוליטיקה המקומית.

ש', היא אישה חילונית, המכהנת כסגנית ראש העיר התמודדה בשנית בבחירות אלו, בראש רשימה בעיר בה האוכלוסייה מגוונת וכוללת חרדים, דתיים וליברלים. ש' מהווה דוגמה למרואיינת המבקשת על בסיס עקרון ליברלי, "לא לעשות לה הנחה מיוחדת". היא אינה תומכת בהתחייבות לשיבוץ נשים

בשיטת הריצ'רץ' או במיקום ריאלי ברשימה, מאידך היא תומכת בהבטחת ייצוג עם תמריץ כספי, כפי שמקובל בישראל.

"יש לי תפיסה די ליברלית, אני לא חושבת...אני גם לא מתחברת לרעיון של מכסות. אני חושבת שכאילו הנושא הזה של קידום נשים דרך התייעדוף של הכסף, הוא נוסחה קצת יותר בריאה. התמריץ אני רואה בו משהו מאוזן יחסית, כי הוא לא עושה לי הנחה. הוא בעצם עוזר לי להתגבר על איזה דיסאדוונטג' disadvantage שהיה לי כבר במקור. אז הוא עוזר לגבר להגיד לעצמו, שווה לי להמר עליה, כאילו ישתלם לי, לא רק כי היא מוכשרת אלא גם כי אני מקבל על זה יותר כסף. אני עם זה חיה בנוח. יותר קשה לי עם איזו הגדרה קשיחה שאומרת: אתה חייב לשים X נשים. הייתי רוצה שזה יבוא מבחירה".

אני בחרתי אנשים שאני מודעת במידה רבה לזה שהם בדמותי. אבל הם מייצגים קבוצה מסוימת ואני רוצה שהם יהיו משוחררים מהכבלים של הקבוצות האחרות. כאילו, זה נראה לי מוזר, זה קטע דמוקרטי כאילו, שאני בוחרת מי שמיצג אותי. **אני בתוך הסיעה שלי לא מחויבת לייצג את הגיוון. אבל אני בתוך הסיעה שלי, תני לי את החופש לבחור עם מי אני רוצה לעבוד.** תחשבי זה הקישקע שלך..זה היומיום שלך זה ההתייעצויות הכי קטנות מכל זווית ומכל כיוון. תני לי לבחור את מי שאני סומכת עליו אל תתערבו לי בזה. אני לא חושבת שזה יוביל לשירות ציבורי טוב יותר, ככה נראה לי. את שואלת אותי אם זה צריך להיות בכפייה בחקיקה? אני פחות מתחברת". (ש. 13.03.2024)

ש', מציגה דילמה מורכבת הנוגעת למתח שבין תפיסת הליברליזם, המדגישה את חופש הבחירה בהרכב הרשימה הפוליטית על פי שיקולים אישיים ומקצועיים, לבין הצורך בייצוג מגדרי שוויוני.

בדבריה משתקפת ההתלבטות שבין **ייצוג תיאורי** שהינו השתקפות מספרית של נשים וגברים בזירה הפוליטית, לבין **ייצוג מהותי**, המתמקד בתכנים, בעמדות ובמדיניות שמקדמות את ענייניהן של נשים ומיעוטים ללא תלות במגדר הנציגים. ש' תוהה האם שילוב שוויוני של נשים במערכת הפוליטית אכן יוביל לשינוי ממשי במבנה הפוליטי ובתרבות הארגונית של מוסדות השלטון, או שמא הפערים בין נשים לגברים יצטמצמו באופן טבעי עם הזמן תוך התפתחות המבנים החברתיים. בהקשר זה, מחקרים העוסקים בתאוריית "המסה הקריטית" מצביעים על כך כי נדרש ייצוג של כ-30-35 אחוזים נשים במוסדות הפוליטיים על מנת לחולל שינוי משמעותי בתרבות הפוליטית ובדפוסי קבלת ההחלטות. מסה זו מאפשרת נראות רחבה יותר לנשים, יוצרת תחושת לגיטימציה להשתתפותן בזירה הציבורית, ומשמשת מודל לחיקוי עבור נשים נוספות השואפות להיכנס לפוליטיקה. בכך, היא עשויה להשפיע בפועל על השיח הפוליטי ועל סדר היום הציבורי (איצקוביץ-מלכה ואח', 2013 ; Dahlerup & Freidenval, 2010). בנוסף, נמצא כי ניתוח ניסיון של נשים המתמודדות בזירה הפוליטית עשוי לספק ידע עבור כלל החברה ומקור להעצמת נשים רבות (הרצוג, 1995).

הג. המתמודדת לראשות העיר, מציעה לתקן את החוק כך שיגדיל את ייצוגן של נשים ברשויות המקומיות, באמצעות העלאת שיעור אחוזי התמריץ הכספי בחוק. לשיטתה, יש להעלות שיעור זה באופן הדרגתי- תחילה ל-30 אחוזים ובהמשך ל-50 אחוזים.

"השיטה לא מובנית מספיק להצלחת נשים ואני אגיד לך למה. יש כאן עניין של.. את יודעת, מימון. המימון אמנם נותנים לנו 15 אחוזים אבל זה לא מספיק. מה זה 15 אחוזים יותר? הגברים צוברים הון, לגברים יש משכורות גבוהות לגברים יש יכולות ומה שהם עושים עד היום. ולנשים? פחות. אז אני תודה לאל יש לי, ולנשים אין. הן לא יכולות להרשות לעצמן.. בלי צורך להגיד אני מרימה את הדגל...כן? כולם יודעים ואנחנו מקדמים 50/50 בדירקטורים במועצות, בכל מקום אנחנו בתוכנית 50/50 אז אני באה ואומרת לא מספיק לנו

15 אחוזים, כי לנו יש פחות יכולות. לנשים, כן? לא כל אישה, כן? אני אומרת לעבוד בשלבים אני חושבת שבסופו של דבר צריך להגיע להכרה של 50 אחוזים מהתקציב אבל אם נקבל 30 אחוזים זה טוב. שלבים. צריך להתקין את המכסה דרך הבחירות. כן, אבל שיהיה חוק או... המפלגות וסיעות, כמו שהיה אצלנו, כמו שהיה הפעם, לקבל את כל מי שהסיעה הרשימה, שתגיש 50 אחוז נשים, תקבל תקציב מימון ענק. ואז אם יגידו, הופה, גם הש"סניקים וגם הגורניקים יגידו, אוקיי, בואו נכניס גם אישה. אם אנחנו נקבל ככה וככה כסף, למרות שלהם פחות מעניין, יש להם ים של כסף, אבל זה יכול אולי, לא יודעת, קבוצות מסוימות, שכדאי להן לשים אישה". (ה.ג. 25.12.2024)

עמדתה של ה.ג' עולה בקנה אחד עם חוות הדעת שהוגשה מטעם המכון הישראלי לדמוקרטיה, מספר חודשים טרם הבחירות לרשויות המקומיות בשנת 2024. ההמלצות שיצאו לאור, מבקשות להסיר חסמים מבניים ולעודד השתתפות נשית באמצעות תמריצים מוסדיים - לא כהטבה, אלא כתיקון לאי-השוויון הקיים בפוליטיקה המקומית. חוות הדעת הציעה להרחיב את התמריצים הכספיים הקיימים לרשימות המשבצות נשים במקומות ריאליים, באמצעות הגדלת הבונוס הכספי מ-15 אחוזים ל-30 אחוזים. בנוסף, הומלץ להפחית את רף התמיכה הנדרש מנשים המתמודדות לראשות העיר מ-25 אחוזים מבין המצביעים הדרושים בדרך כלל לתמיכה עבור מועמדים לראשות, ל-15 אחוזי תמיכה עבור נשים, על מנת שיותר נשים תתמודדנה לראשות.⁵⁰ חוות הדעת הנ"ל נועדה לחזק את ייצוגן של נשים הן במועצות המקומיות והן במרוץ לראשות העיר, באמצעות תמריץ ממשי להשתתפותן הפעילה בפוליטיקה במקומית (טהון-אשכנזי ושפירא, 2023).

עמדתה של כ' ממחישה את המתח הקיים בין הבטחות ייצוג וולונטריות לבין מנגנוני הבטחת ייצוג מחייבים עבור נשים בפוליטיקה המקומית. בניגוד למרואיינות ש' ו ה.ט'. התומכות במנגנון התמריץ הכספי הקיים בחוק הישראלי אך נטול חובת יישום, כ' מדגישה - מניסיונה האישי - את החשיבות בקביעת מנגנון מחייב לשיבוץ נשים במקומות ריאליים ברשימות. כ', העומדת בראש רשימה בעיר שמרנית בדרום הארץ ובעלת רוב דתי -מסורתי, מכהנת כחברת מועצה יחידה היא מביעה חשש כי היעדר אכיפה של מנגנוני הבטחת ייצוג, יותיר את השתתפות הנשים לשיקול דעתם של ראשי הרשימות, ובכך ישמר את הדרתן מהמערכת הפוליטית המקומית.

"אני אגיד לך, זה התפקיד של איזונים ובלמים שהופרו פה. האיזון פה הופר. זאת אומרת מפלגות חרדיות זכותן להיבחר, אין שום בעיה, זכותן להיבחר שיש הרבה חרדים זכותם להיבחר. אבל הופר פה איזון מאוד מאוד משמעותי שקוראים לו ייצוג של נשים. אז פה נכנס השלטון ומערכת המשפט ושתיצור חוק שיגרום לכך שכן שיהיה מכסה של נשים. כי זה לא יבוא לבד! יש מקומות שזה לא יבוא לבד! אין אין. אולי החוק הזה צריך לבוא במקומות אחרים שבבחירות הקודמות אחוז הנשים היה שם 5 אחוזים". (כ. 09.05.2024)

כ' מתארת את תחושת הבדידות שהיא חווה כאישה יחידה המכהנת כחברת מועצה בעיר מגוריה. לדבריה, היעדר נשים נוספות סביב שולחן המועצה מעורר תחושת ניכור ופוגע ביכולת להשמיע קול נשי מובהק בדיונים הציבוריים. כ' מביעה חשש כי כל עוד נשים אינן נוכחות במוקדי קבלת ההחלטות,

⁵⁰ כיום, מועמד לראש הרשות מקבל מימון אם הוא זכה בבחירות בתמיכת 25 אחוזים מהמצביעים (טהון-אשכנזי-שפירא, 2023).

תחומים מרכזיים כגון חינוך, רווחה וקהילה יישארו בידי גברים בלבד, כפי שקורה במועצה שבה היא מכהנת.

"אני לא רוצה להיות חברת מועצה בודדה אחרת לא יהיה לי כוח. יש שם תפיסה מסורתית של אנשים שהם שנים שם במועצה לא מספיק מעורבים בחינוך ותרבות הם לא מעורבים בילדים, לא נראה שמעניין אותם. מועצה זה לא רק כיכרות, אני לא רוצה להיות אישה אחת לבד במועצה לא יהיה לי מספיק כוח. וגם הנושאים שאני מדברת עליהם שהם סופר חשובים לא נותנים להם מקום. חינוך, תרבות, ילדים". (כ. 09.05.2024).

מחקרים רבים מצביעים על כך שנשים מחוקקות מעניקות עדיפות לנושאים כגון חינוך, הטרדה מינית, אלימות במשפחה ואלימות נגד נשים - תחומים הנתפסים לעיתים כ"משניים" או "רכים" וממוזערים בזירה הציבורית, אך בעלי השפעה רחבה על צדק מגדרי וחברתי. עוד נמצא כי נשים הנמצאות בתפקידי חקיקה מהוות כוח מרכזי לקידום מעמדן של נשים ולקידום שוויון מגדרי. היעדרן של נשים ממוקדי קבלת ההחלטות, ובפרט ממועצות מקומיות, פוגע בעיקרון הייצוג הפוליטי ובחשיבות הגיוון, ומוביל לשיקוף חלקי של קבוצות שונות באוכלוסיה. מצב זה מדגיש את הפער בין הרכב האוכלוסייה, שבו נשים מהוות למעלה ממחצית הציבור, לבין ייצוגן החלקי בזירה הפוליטית (איצקוביץ ואח', 2013; טהון-אשכנזי ואח', 2024; טהון אשכנזי ופירא, 2023; שומר, 2015; Ransford & Thompson, 2011; Fox & Lawless, 2010).

גם ל', המתמודדת לראשונה בראש רשימה שהקימה בעצמה בעיר שמרנית, שבה מכהנות כיום שתי נשים בלבד במועצה, סבורה כי יש להבטיח שיבוץ נשים במקומות ריאליים ברשימות, על מנת לחזק את ייצוגן בזירה הפוליטית המקומית.

"הציעו לי להצטרף לרשימות אך שיבצו אותי במקום לא ריאלי, מקום 6. אני חושבת שזה חשוב שזה הכרחי כי במקומות שלא מבינים את החשיבות שזה לא מגיע לבד צריך לייצר את הדרישה אז אני לא יודעת אם מכסות אבל הגדרה באמת של רשימה שוויונית שבה יש בן בת בן בת אז אני חושבת שזה הכרחי ז"א מכסות בצורת ריצ'רץ". כי מה שאנשים לא מבינים בהגיון לפעמים צריך לייצר להן. כמו עם ילדים שלפעמים צריך להגיד להם זה החוק צריך ללכת לישון בשעה 21:00". (ל', ראיון השלמה 15.05.2024)

ש', חברת מועצה מכהנת המתמודדת לכהונה נוספת, מתגוררת בדרום עיר מרכזית וליברלית. לדבריה, הצורך במנגנוני הבטחת ייצוג הוא חיוני, ויש להרחיבם כך שיכללו לא רק נשים אלא גם אוכלוסיות מגוונות נוספות, במטרה להבטיח ייצוג שוויוני ומאוזן יותר במועצה.

"דעתי היא שחובה שיהיו מכסות... כי תמיד נמצא גבר שהוא יהיה בראש. אני מדברת גם על מכסה של זהויות אתניות. תמריץ כספי זה חשוב אך עדיין לא מספיק. ההבדל הוא שזה חובה. אז בסופו של דבר תמריץ חיובי לא באמת עובד. לפי התוצאות שאנחנו רואות, חלק כן, חלק לא, ברגע שזה חובה ומתלווה לכך קנס כזה או אחר זה יכול הרבה יותר להשפיע. **שיהיה את החוק חובה ועונש מרתיע, אם לא עומדים בכך. לא תוכל להיבחר סיעה שאין בה שוויון בין המינים.** בקדנציה הקודמת הייתה לנו תוספת של 15 אחוזים והיו יותר מ-50 אחוזים נשים ברשימה עצמה. השאלה היא היכן נשים משובצות ברשימה? התמריץ הוא על הרשימה עצמה, אפשר לעקוף זה עוקף תמריץ כי מציבים נשים גם במקום לא ריאלי. **אני חושבת שצריך להיות תמריץ לאישה בראש רשימה לא כל אישה, אלא אישה שמקדמת זהות מגדרית שוויון מגדרי. צריך גם תמריץ לאישה בראש רשימה, תמריץ ל-50/50. צריך גם לשנות את ההתנהלות גם לתת דגש על הנושא האתני חייבות להיות גם נשים מגוונות אתנית**". (ש', ראיון השלמה 17.02.2025)

ש' מדגישה את הצורך בהרחבת מנגנוני הבטחת הייצוג לנשים, תוך מתן תמריץ כספי לנשים העומדות בראש רשימה ולעידוד רשימות הפועלות בשיטת הריצ'רץ'-50/50. לדבריה, התיקון לחוק משנת 2014 אינו נותן מענה מספק לקידום נשים לראשות העיר. החוק מתמקד בשיבוץ נשים במקומות ריאליים אך אינו מעודד הצבתן בראש הרשימה - תנאי הכרחי להתמודדות על ראשות הרשות המקומית (טהון-אשכנזי ופירא, 2023). בשנת 2018 המליצה הועדה לקידום נשים בשלטון המקומי על מתן תוספת מימון של 25 אחוזים לאישה העומדת בראש רשימה והגדלת כיסוי ההוצאות לכל רשימה המשלבת את שיטת הריצ'רץ', מה שנותן עדיין רק בגדר המלצה. היא מדגישה גם את חשיבות הבטחות הייצוג לנשים מקבוצות מיעוט, המתמודדות עם שוליות כפולה, בניגוד לנשים לבנות. ממחקרם של קרוק וזטרברג (Krook & Zatterberg, 2014), עולה כי במדינות המשלבות מכסות כפולות מתאפשרת גישה רחבה יותר למוסדות הפוליטיים לנשים בעלות זהות כפולה.

גם ה.ד. שהתמודדה לראשונה למועצה בעיר ליברלית ומרכזית בישראל בה נשים מהוות שליש מחברי המועצה, מביעה תמיכה חד-משמעית בהגדלת ייצוגן של נשים בזירה המקומית. ה.ד. תומכת בייצוג מחייב ואף מציעה לנקוט בסנקציות כלפי מפלגות ורשימות שאינן משלבות נשים ברשימותיהן על ידי שלילת מימון או תקציבים ציבוריים.

"אני מאמינה גדולה, לא במכסות, אלא בלחייב בייצוג נשי את המפלגות...אני חושבת שצריך למנוע ממפלגות ישראל בכנסת ישראל לקבל מימון בכלל. לא על מפלגה ארצית ולא על מקומית בכלל. אתם רצים בלי נשים אין תקציב בכלל. אני חושבת ש...זה עניין של החלטה. התנועה שלנו חרטה על דיגלה שוויון מגדרי ובהתאמה הרצנו 26 רשימות 12 מתוכן היו מובילות ע"י נשים מתוכם חייבנו לעשות ריצ'רצ'ים לא שיהיה מצב שאין נשים. נשים אומרות, אני לא אוהבת ספירת אה... רחם, וכולי, זה קשקוש בלבוש, זה עניין של החלטה. אנחנו הצלחנו להכניס 36 נציגות, מתוך 80, שלנו. כלומר, אנחנו היינו, באמת, אם היינו מצליחים לעשות תיקון בעוד איזה מקום או שניים, אז אה... אז היינו מגיעים גם ל-50 אחוז, המיוחלים, אבל באמת היינו מרחק, שני קולות, זה לא... ומבחינתי צריך לחסום את כל המפלגות הדתיות שכולם לא ירוצו מבחינתי, או לא יקבלו כסף בכלל. צריך מכסות בעיקר במדינה כמו מדינת ישראל, שכאילו שום דבר לא עובד וולונטרי. את יודעת, את מסתכלת על אה... סתם, תעשי פעם רשימת ראשי הערים בארצות הברית, כן? תסתכלי על הרשימה. הכמות של הנשים שהם ראשי רשות ערים, היא בלתי נתפסת. זה, זה, וכל הערים, בהרבה מהערים הגדולות, L.A, אחרות, את כאילו, רואה נשים. שיקאגו, לא יודעת מה עכשיו, ראיתי את זה לפני הרבה שנים, אבל מסתכלת בפנילנד, כשמרינה הקימה ממשלה, היא הקימה ממשלה איחוד של חמש סיעות, ארבע מתוכן הובלו ע"י נשים. זה לא, אנחנו לא... אם לא, אנחנו חיים בסרט אחר, שמרני, חשוך. צריך לחייב אותנו למכסות, כן, צריך, ואני לא אומרת מכסות שלוש אחוז. לדעתי ארבעים אחוז ומעלה, אם לא חמישים". (ה.ד. ראיון השלמה 19.06.2024)

מדבריה של ה.ד. עולה כי במדינות בהן קיימת תרבות של שוויון בין נשים לגברים, הפער המגדרי בייצוג נשים הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית נוטה להצטמצם. מחקרים מצביעים על כך שמנגנוני הבטחות ייצוג, קיימים כיום ברוב הפרלמנטים בעולם, אולם הצלחתם תלויה בעיצוב מדיניות ובהטמעת צעדים נילווים לשינוי תרבותי ומבני במערכת הפוליטית (Krook & Maguire, 2018; Zatterberg, 2014). בהעדר מנגנוני ייצוג מחייבים בישראל, הוקם בשנת 2022 מיזם אזרחי העונה לשם "5050" ומטרתו לקדם הבטחות ייצוג וולונטריות לנשים באמצעות שילובן ברשימות בשיטת

הריצ'רץ (קניג ורהט, 2019).⁵¹ מחקרים מראים כי עידוד ותמיכה בנשים המתמודדות בבחירות מחזקים את בטחונן האישי ואת נכונותן להשתלב במרוץ הפוליטי, ובכך תורמים להגברת הייצוג (Fox 2011, 2010 & Lawless; עקירב ובן חורין-נאות, 2015).

מחקרים נוספים שנערכו מטעם האו"ם מצביעים על כך שנשים הנמצאות בעמדות קבלת החלטות ברמה המקומית נוטות להגדיר מחדש את סדרי העדיפויות הציבוריים ולקדם מדיניות מכלילה ורגישה למגדר, תוך מתן עדיפות לנושאים חברתיים כגון מדיניות ידעית למשפחה, שיפור תנאי תעסוקה, צמצום פערי שכר ומתן חופשות הורות. ממצאים אלה מחזקים את ההבנה כי שילובן של נשים בעמדות הנהגה מקומית אינו רק סוגיה של ייצוג, אלא מנוף ממשי לשינוי חברתי וכלכלי רחב יותר (Berevoescu & Ballington, 2021 UN Women).

לסיכום, חסם הבטחות הייצוג מהווה חסם מוסדי מובהק הבא לידי ביטוי בשלב מ"שואפות למועמדות". זהו שלב קריטי הקובע את שיבוץ המועמדות ברשימה למועצה, ונמצא בצד הביקוש במודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995). עם זאת, השפעתו ניכרת גם בצד ההיצע של המודל, בשלב המעבר מ"מתאימות לשואפות", שכן נשים בוחנות את סיכוייהן להשתלב ברשימות ולהתברג במקומות ריאליים בשלבים הראשונים של הגיוס. העדר מנגנוני הבטחת ייצוג המבטיחים שיבוץ נשים במקומות ריאליים ברשימות עלול להוות מכשול משמעותי כבר בשלב ההיצע של המודל, ועשוי למנוע מנשים רבות להתמודד בזירה הפוליטית המקומית.

השפעות קונטקסטואליות

השפעת ההפיכה המשטרית, טבח השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל" על ייצוג

נשים בזירה הפוליטית המקומית בישראל.

בפרק המבוא, בעבודה זו הודגש כי המחקר התקיים על רקע מציאות פוליטית וחברתית סוערת במיוחד בישראל, מציאות בה הממשלה הכריזה על תוכנית לשינוי מערכת המשפט בישראל, אשר ביקשה לבטל את עקרון הפרדת הרשויות ולהותיר בידיה כוח רב. בעקבות הכרזה זו, פרצה מחאה אזרחית נרחבת, והמוני אזרחים ואזרחיות יצאו להפגין ברחבי הארץ בניסיון למנוע את מה שכונה "הרפורמה המשפטית" מצד הממשלה, או "הפיכה משטרית" בלשון המוחים, שנתפשה כמהלך הפוגע במשטר הדמוקרטי-ליברלי בישראל. בעקבות המחאה נוצרה לקראת מערכת הבחירות לרשויות המקומיות, שהיו אמורות להיערך ב-31 באוקטובר 2023, חלוקה חדשה בין ערים ליברליות לערים שמרניות עם השלכות מגדריות מובהקות. בנוסף, הוקמו ברחבי הארץ רשימות ליברליות חדשות, הן

⁵¹ הייצוג ברשימה הינו של 50 אחוזים נשים, ועל פי שיטה זו הרשימה מתחייבת למנגנון שיבוץ של גבר אישה לסירוגין.

בערים המזוהות עם המחאה והן בערים שמרניות, במטרה להעצים את הייצוג הנשי ולהגן על ערכי הדמוקרטיה הליברלית בזירה המקומית.

בהמשך, כעשרה חודשים לאחר מכן, אירע טבח ה-7 באוקטובר 2023- אירוע טרור מתמשך בדרום הארץ, בעקבותיו פרצה מלחמת "חרבות ברזל" בגבול הדרומי. התפתחויות אלו הובילו לעצירת הקמפיינים המקומיים והבחירות לרשויות המקומיות נדחו פעמיים ונקבעו לתאריך 24.02.24. בעת המלחמה, חל גיוס המוני של חיילי מילואים וסדיר והוקמו יוזמות אזרחיות לתמיכה בחיילים ובחיילות בחזית בעוד שבעורף נותרו בעיקר נשים וילדים. מורכבות האירועים הללו ניכרת בעדויות של חלק מהמרואיינות ומשפיעה על האופן בו הן תופסות את תפקידן ואת יכולתן להיבחר, בעיקר לתפקידי הנהגה, בעת הזו.

על רקע התקופה, תיארו מרואיינות המחקר כיצד האירועים הפוליטיים והחברתיים בעת הזו, השפיעו באופן ישיר על החלטתן להתמודד לראשונה לתפקיד חברת מועצה. לדבריהן, האיום הנתפס על יסודות הדמוקרטיה והחרפת השיח סביב סוגיות ליברליות של חירות ושוויון, עוררו בהן תחושת אחריות אזרחית ורצון לפעול למען שמירה על הדמוקרטיה הישראלית מבפנים. עבור רובן, ההתמודדות למועצת העיר לא נתפסה רק כמהלך פוליטי או אישי, אלא כמעשה ערכי ואידאולוגי, שנועד להעניק קול לנשים, לחזק את הייצוג הליברלי, ולתרום לשינוי חברתי מתוך המערכת הפוליטית עצמה. בפרק זה אציג ציטוטים נבחרים מאת משתתפות המחקר, המשקפים את הבחירה והמוטיבציה שלהן להתמודד למועצות המקומיות במטרה לשמר גוון ליברלי בערים וכן את ההשפעה של טבח ה-7 באוקטובר והמלחמה שפרצה לאחריו על מוטיבציה זו.

ק'. שהקימה והובילה רשימת נשים למועצה התלבטה זמן רב אם להתמודד למועצה. אך עם פרוץ ההפגנות נגד השינויים במערכת המשפט, גמלה בליבה ההחלטה להתמודד. לדבריה, המאבק הציבורי חיזק את תחושת המחויבות שלה לשמירה על הצביון הליברלי בעיר מגוריה, ונתן ביטוי לרצונה להגביר את ייצוג הנשים במועצת העיר.

"היו לי לבטים. כמו שאמרתי לך... שזה קשור למשפחה בעיקר שאצטרך להקדיש זמן לפגישות, להגיע למקומות, אבל כשהמשכתי לראות ושראיתי מה קורה בעיר אמרתי לו, תשמע אני חייבת לעשות את זה זו גם הזדמנות מצוינת עם כל מה שקורה בארץ כל מה שקורה עם הליברליזם. מה שאנחנו גם לא רואים בממשלה זו הזדמנות מצוינת וחייבים להכניס זאת למשבצת של העיר/הכפר. וזה בעצם מה שדחף אותי ונתן לי את האמביציה לעשות את זה". (ק. 31.07.23)

גם ל' שהייתה ממובילות המחאה בעיר מגוריה התלבטה ולאחר מכן הקימה רשימה ליברלית בהשפעת המחאה האזרחית ועמדה בראש.

"הקמתי תנועת מחאה נגד זיהום אוויר ובעקבות זה הוקם מתקן לניטור האוויר בעיר, "דאגתי לזה, אף אחד לא עשה את זה קודם". הקמתי השנה בעיר את המחאה בעד הדמוקרטיה, אני ממובילות המחאה בעיר. **מה שמניע אותי להתמודד הוא מספר דברים** : "נמאס לי להיות תלויה בכל מיני גורמים בעיר שיסכימו ויואילו בטובם לקבל את ההצעות והיוזמות שלי" שאלתי את עצמי מדוע שלא אעבור לצד השני ואעבוד מהמועצה וגם הפרויקט של 50/50 למועצת העיר יבנה, שהקימה יעל יחיאלי שקורא ל-50 אחוזים נשים במועצה לקראת הבחירות **ברשויות המקומיות נתן לי כוח**.⁵² כן וגם, אני לא יודעת היום מול המחאה בעד הדמוקרטיה מי יגן על האינטרסים שלי כי אני גם ממובילי המחאה בעיר. כן וכאילו המבנה היחיד שהיה לי זה תנועה שקמה מתוך המחאה". (ל. 26.07.23)

ה' שהתמודדה בעיר מרכזית וליברלית משתפת מדוע החליטה דווקא בעת הזו, לרוץ ברשימה ליברלית למועצת העיר.

"בינואר, שנה שעברה, בגלל ההפיכה המשטרית, אני בעצם עזבתי את כל העיסוקים שלי ועברתי להתעסק רק בנושאים החברתיים. זאת אומרת, מאדם עם תודעה חברתית מאוד מאוד...גבוהה וממישהי שכותבת, ואת יודעת את זה, על נושאים חברתיים ומתקיימת על כל מיני דברים שחשובים לי, הפכתי להיות רק אקטיביסטית. ביוני פנו אלי לראשונה ואמרו לי בואי תתמודדי לבחירות המוניציפאליות. היה אדם שמתוך המחאה, שאמר לעצמו, הגיע הזמן ש... **נתרגם את המחאה להשפעה. וזה בעצם הסלוגן שהלכנו איתו כל החצי שנה הזאת**". (ה. 28.03.2024)

ח' מרואיינת נוספת שהובילה את המחאה האזרחית בעירה החליטה להתמודד בראש רשימה ליברלית בעירה לאחר היסוסים והתלבטויות.

"אני הובלתי בעיר שלי את המחאה נגד ההפיכה המשפטית. בתור נציגת ארגון "בונות אלטרנטיבה" בעיר, הקמתי תא בונות אלטרנטיבה, היו שם המון נשים מהעיר, ועשינו מצעד של...מאתיים נשים בכיכר, עשינו המון דברים, המון פעילויות, פעילות דמוקרטיה לילדים, פעילויות כל מיני דברים, וגם המחאות. ואז בעצם, עלה הרעיון שאני אתמודד, בראש רשימה". (ח. 23.05.24)

ע' שכינה כחברת מועצה במשך חמש שנים בעיר ליברלית, מתארת כיצד המחאה שפרצה השפיעה על החלטתה להתמודד לראשונה לראשות העיר. היא מתארת את הרגעים המאתגרים שליוו את ההחלטה, ומזקקת מהם את הסיבה המרכזית להתמודדותה – הרצון להוביל שינוי ולייצג קול עצמאי ונשי בזירה המקומית. בדבריה היא מתייחסת הן לראש העיר המכהן, המייצג את מפלגת השלטון, והן לתפקידה הבולט בזמן המחאה, כאשר שימשה נציגת הציבור הליברלי ונשאה דברים בעצרות רבות בעירה.

"כרגע, אני פועלת גם למען ישראל הדמוקרטית דרך אגב, אני עצרתי את הקמפיין שלי לשבוע בשביל המחאה בזמן שאחרים גורפים קולות, זה מרתיע אותי מרתיע אותי. לשאלתך... זה היה תהליך ההחלטה לרוץ, לא רגע! אבל בודאי שיש תמונות מתוך ההפיכה שהיו ממש רגעים מכריעים עבורי, בודאי שזה מאוד דרבן אותי זה נתן לי כוח כי אמרתי לעצמי אין סיכוי בעולם שאני אתן להם, לזה להצליח! וזה התקשר לי מאוד עם המאבק של הנשים עם הפגיעה בנשים בשבילי". (ע. 02.08.2023)

⁵² מחקרים מראים כי ארגוני נשים נותנים רוח גבית לנשים לרוץ (Lawless, 2010,2011)

"כן חד משמעית כן, הסיבה המרכזית והמשמעותית שהובילה אותי להתמודד לראשות העיר. אני המועמדת של המחאה אני מובילה את המחאה ואני הולכת עם זה עד הסוף לא ממצמצמת ולא מזוגזגת, לא מתנצלת. אני מובילת מחאה בעיר בה אני גרה ובמדינת ישראל ואני חד משמעית מייצגת את המחאה בהקשר הזה ואני חד משמעית אהיה ראשת עיר מאוד פעילה נגד ההפיכה השלטונית העיר שלי היא עיר דמוקרטית ליברלית שוויונית 70 אחוזים ממנה הם מרכז שמאל וכך יהיה". (ע. 02.08.2023)

המחאה נגד הרפורמה המשפטית תרמה להתעוררות של ארגונים אזרחיים שפעלו להגנה על יסודות הדמוקרטיה הליברלית וערכיה. בתוך מרחב זה, נשים וארגוני נשים מילאו תפקיד מרכזי, בהובלת המחאה ופעלו למנוע פגיעה בייצוג נשים במרחב הציבורי, במוקדי הכוח הפוליטיים ובשמירה על עקרונות השוויון המגדרי. ארגונים כגון: "בונות אלטרנטיבה", "פורום 31", מיזם "5050", "חוזה חדש", "החזית הוורודה" ו-"נבחרות" פעלו במטרה לסכל את תוכניות הממשלה שנתפסו כפוגעות במעמדן ובזכויותיהן המשפטיות של נשים, אשר עד אותה עת היו מוגנות באמצעות פסיקות בית המשפט העליון. בנוסף, עלה חשש ממשי מפני פגיעה במעמדן האישי-משפטי של נשים בעקבות הכוונה להרחיב את סמכויותיהם של בתי הדין הרבניים. ניירות עמדה שפרסמו פורום המרצות למשפטים ותנועת "נבחרות" התריעו כי מגמות הרפורמה המשפטית עלולות להחריף תהליכים קיימים של הדרת נשים, ובפרט הדרתן של נשים חרדיות ממוקדי השפעה וקבלת החלטות⁵³. מתוך הראיונות שנערכו עם חלק ממשתתפות המחקר עולה כי, המחאה מילאה תפקיד משמעותי ביצירת מוביליות פוליטית ובפתיחת הזדמנויות חדשות לנשים להתמודד על תפקידים ציבוריים. רבות מהן תיארו את השתתפותן במחאה כצעד ראשון בדרך להשתלבות בזירה הפוליטית המקומית, מתוך תחושת שליחות ורצון להגן על הדמוקרטיה הליברלית ולשמר את קולן של נשים סביב שולחן קבלת ההחלטות במועצה ובראשות העיר. עבור חלק מהמראיינות המחאה שימשה קרש קפיצה לקראת הבחירות לרשויות המקומיות, הן מכוח החיזוק שקיבלו מהמאבק הציבורי והן מתוך מחויבות לשימור אופיין הליברלי של עריהן. המאבק הציבורי רחב-ההיקף חיזק את מעמדן של רבות ממשתתפות המחקר, שחלקן שימשו דמויות מובילות במחאה המקומית. הוא העניק להן הון חברתי, ביטחון עצמי, ניסיון פוליטי וקשרים בין-אישיים, אשר בהמשך תורגמו להון פוליטי וליכולת להשפיע בזירה הציבורית.

מחקר הבוחן את ההיבטים המגדריים של נסיגת השלטון הדמוקרטי בישראל חושף כי, נשים הפכו לשחקניות מרכזיות בתנועת המחאה למען הדמוקרטיה בישראל-לא רק כמשתתפות אלא גם כמובילות סדר יום וכמנהיגות סימבוליות. בנוסף, המחקר מראה כי פגיעה בחירויות אזרחיות ונסיגה בשוויון המגדרי נוטים להתגבר דווקא בתקופות של חירום לאומי (איצקוביץ-מלכה, 2025).

⁵³ ניתן למצוא את מסמך נבחרות ברשימת הביבליוגרפיה.

טבח השבעה באוקטובר והמלחמה שבאה בעקבותיו, חידדו והחריפו את ההשפעה על התמודדותן של נשים לתפקידי הנהגה בעיר ובראשות רשימות. ק', שהתמודדה כראש רשימת נשים למועצה, משתפת מחוויות המסע ומדגישה כיצד אירועים אלו השפיעו לא רק עליה ועל נשים אחרות, אלא גם על רשימות הגברים ועל ראש העיר עצמו. לדבריה, המלחמה יצרה אווירה ציבורית שחזקה את מעמדן של המועמדים הגברים, ובפרט את ראש העיר המכהן, שעבורו שימשה המלחמה מנוף משמעותי לקמפיין הבחירות ולביסוס מנהיגותו בעיני הציבור.

"תראי, השבעה באוקטובר פגע, לא יכולנו לעשות קמפיין, הכל היה צריך להיות מאוד מחושב. וכשאתה ראש עיר, אז יש לך המון כוח, ואתה עושה המון דברים, והתושבים רואים וזה משהו כאילו, וואו, איזה ראש עיר יש לי. עכשיו, אני אומרת שזה, זה מאוד עזר לראשי הערים, זה מאוד עזר למי שהוא חבר מועצה, כי יש להם גם את הכסף לעשות דברים, שאני לא יכולתי לעשות אותם. כל מיני, וקשרים גם כן בתוך העיר, כי הם כבר מכירים. אז כן, בטח שזה פגע, כי אני באתי ממקום, לא באתי מבפנים, באתי מבחוץ, אז זה יותר קשה. אבל עשינו דברים, את יודעת, לקהילה. אני למשל, הקמתי רשימות של אנשים פה בעיר שרוצים לארח אנשים מהדרום, ואחרי זה גם הצפון הצטרף אלינו, וקישרתי ביניהם. בנוסף, אספנו לחיילים ולמפונים מזרונים, עשינו פעילויות פה בעיר, אספנו בדים למפונים". ואת יודעת, כל הזמן החשש הזה, לא להגיד משהו שיפגע במישהו או זה לא הזמן, כי אנחנו במצב של מלחמה, אנחנו כאילו היינו מאוד מאוד בחמלה ואמפתיות, דבר שלמשל רשימות של גברים לא היו, והם לא עשו חשבון". (ק. 30.05.2024)

במהלך מלחמת "חרבות ברזל" (2023) נשים הובילו יוזמות אזרחיות חיוניות ברשויות המקומיות, אך הודרו ברובן מתהליכי קבלת ההחלטות בממשלה, בצבא וברשויות המקומיות. ממצאי דו"ח **השלכות המלחמה על נשים בישראל** (2024) מחזקים את דבריה של ק' ומצביעים על החרפת הפגיעה בזכויות נשים בעת משבר, בין היתר בשל העמקת נטל הטיפול במשפחה ופגיעה בבריאות, בתעסוקה וביכולת ההשתכרות. אף שמצבי חירום עשויים לעיתים לפתוח בפני נשים הזדמנויות חדשות, בפועל תרומתן אינה זוכה להכרה מוסדית, נתפסת כ"עבודה שקופה", ואינה מתורגמת לשילוב במוקדי קבלת החלטות עם תום המשבר (בן-אליהו ואח', 2024).

כ', חברת מועצה המתמודדת בראש רשימה בדרום הארץ, משתפת כיצד חוותה מקרוב את אירועי הטבח שהתרחשו באזור מגוריה ובעקבות זאת, את ההשלכות הישירות על מהלך הקמפיין. לדבריה, האירועים הקשים הובילו לעצירת קמפיין הבחירות ולתחושת חוסר ודאות עמוקה הן במישור האישי והן בזירה הציבורית.

"הכל עצר, העיר שלנו קיבלה טראומה מאוד רצינית, הכל עצר. במפלגה שלנו היו הרבה אנשי חסד ופעילים חברתיים. עשינו סרטון שמתאר מה עשינו בתמונות, עשינו המון. אני עזרתי הרבה מאוד לתושבים בואי נגיד את זה ככה לא הינו שייכים לאזורים המפונים וזה עשה הרבה בעיות משפחות עם ילדים במצוקה אז לא קיבלנו כמעט עזרה מהממשלה. בקטע הזה היה מאוד קשה בוא נאמר הממשלה קצת הפקירה אותנו אבל זו גם הייתה החלטה. זה היה לא פשוט התקופה הזו אבל עברנו אותה. דחו את הבחירות הרי פעמיים. התושבים שלנו פינו את עצמם על חשבונם עד מרץ כמעט לא היו מסגרות לימוד גנים היו הינואר. זה נורא להרגיש שכמה ק"מ ממך יישובים מפונים ואת בעיר שלך לא מפונה. חווינו זמן קשה כי הממשלה וראש העיר רצו שנמשיך כרגיל אבל אנחנו פינינו את עצמנו. על חשבוננו. הקמפיין עצר כן וגם המפלגה עצרה אותו. לא ידענו מתי יהיו בחירות אז מתי נעשה קמפיין? וגם לא היה פה ראש לכלום. בנוסף, 12,000 איש. הלא יצאו להצביע וזה עזר לחרדים לנצח. האחוז של ההצבעה ירד משמעותית. מה שקורה זה שחרדים הולכים בקבוצות להצביע והאנשים הרגילים לא יצאו להצביע, בקיצור זה העניין". (כ. 09.05.2024)

ה.ט' שהתמודדה לראשות העיר מתארת כיצד פרוץ המלחמה השפיע באופן דרמטי על מסע הבחירות שלה ועל תפיסת הציבור כלפי נשים בזירה הפוליטית. היא משתפת כי המלחמה אמנם קטעה את הקמפיין ועצרה אותו. אך היא חשה שמצד אחד המלחמה העצימה אותה כסמל נשי ומצד שני צמצמה את מעמדה כאישה. לבסוף, היא לא נבחרה לראשות העיר.

המלחמה הביאה לזה שאנשים אמרו לי רק בגלל שאת אישה בא לי לבחור בך. הייתה הפנמה וקבלה שאישה יכולה להיות ראש עיר, שאישה יכולה להיות בתפקידים בכירים. ובטח אחרי המלחמה זה הרבה יותר תפס נפח. לדעתי המלחמה עשתה את ה... ואחרי המלחמה אני חושבת שהגבורה הזו שהוכחנו שאנחנו יכולות הכל ואפילו ללכת לקרב ולנצח. שמתי את זה שוב על השולחן **עם היועצים שלי. עם הקמפיינרים שלי** ואמרתי אם אנחנו הולכים על הכיוון מה קורה? ובסופו של דבר כשראינו את כל המכלול, אמרנו לא, זה לא נכון כי אני הקטנתי את עצמי". (ה.ט. 25.12.2024)

על פי ממצאי סקר מכון סמית (2024) בנושא מנהיגות נשים בזירה המקומית במלחמת "חרבות ברזל", נמצא כי קיימת עלייה של 72 אחוזים בהעדפה של מצביעים למועמדת אישה לראשות העיר 29 אחוזים ירידה בהעדפה למועמד גבר. 25 אחוזים ממשותתפי הסקר העידו כי מאז השבעה באוקטובר הם תומכים יותר בנשים ברשויות המקומיות להובלת העיר. תוצאות הסקר הם בהשוואה ליוני 2023⁵⁴. אך כאמור, למרות הסקר לא חל גידול מהותי במספר הנשים שנבחרו לראשות העיר. לפי ממצאי סקר נוסף של מכון שיטה (2024), שבחן את השפעת דחיית הבחירות והמלחמה, עולה כי נשים המתמודדות לראשונה בבחירות לרשויות המקומיות בתקופת מלחמת "חרבות ברזל" הן הקבוצה שיש בה את השיעור הגבוה ביותר של מתלבטות: 32 אחוזים לעומת 26 אחוזים בקרב גברים המתמודדים לראשונה. הסיבות השכיחות הן העדר קשב וקשיים כלכליים.

המרוויינת (ה.ט.) חשה שהמלחמה מצד אחד יצרה **שינוי תודעתי בציבור** זהו רגע נדיר שבו מנהיגות נשית שנחשבה עד אז כחיסרון פוליטי, הופכת פתאום ליתרון רגשי או סמלי. ה.ט', מזהה שאנשים החלו להפנים שאישה יכולה להנהיג, להילחם, להיות "גיבורה"- כלומר, לגלם מודל של כוח במסגרת הדימוי הביטחוני הישראלי. לדבריה, טרם המלחמה היא הובילה בתמיכה ציבורית רחבה והייתה משוכנעת כי סיכוייה להיבחר לראשות העיר גבוהים. אולם, המלחמה קטעה את הקמפיין, שינתה את סדרי העדיפויות הציבוריים והביאה לתפיסתה, לשינוי בדפוסי ההצבעה. לבסוף ה.ט' לא נבחרה, מה שמחדד את הפער בין התחושה של שינוי בתודעה הציבורית לבין המציאות של כוח פוליטי בפועל. תחושת המתח הזו בין העצמה לבין צמצום עצמי משקפת את **הפרדוקס של מנהיגות נשית, בזמן מלחמה** - מצב בו נשים זוכות להכרה ציבורית מחודשת, אך גם מתמודדות עם גבולות תרבותיים ופוליטיים חדשים שנוצרים בעקבותיה.

⁵⁴ לפני טבח השבעה באוקטובר.

ל' היא ראש עיר מכהנת שהתמודדה לקדנציה שלישית. ל'. מתארת בראיון עימה כיצד הקמפיין המיועד לראשות העיר נעצר והוחלף בקמפיין לראשות העיר בעת מלחמה, קמפיין שסייע לה להיבחר שוב.

"עד למלחמה הדגשתי את הליברליות, כי זה היה עת השעה, במיוחד בגלל המחאה והכל. מהמלחמה לא עשיתי קמפיין, עשיתי רק, רק תפקדתי וגם אמרתי להם, אני לא עושה קמפיין, תצביעו, כאילו, לא הייתי מסוגלת לעשות את ה... הרגשתי שאני מספיק עובדת קשה בשביל שאנשים יראו את זה, וגם לא טעיתי בסוף, כי אני שמחה מאוד לשמוע שבסוף לא טעיתי. כי זה יכול להיות גם היה, שהם יגידו, לא אכפת לי מהם, אני לא מתאמצת, זה יכולה גם להביא תוצאות בחירות. אני שמחה שזה בסוף היה... הם הרגישו אותי עובדת בשטח, ואני מאוד נגישה ומאוד עונה לכולם, וזה היה הקמפיין בעצם. הקמפיין של מה אני מביאה לעיר, שזה הקשבה והכלה והבנת הצרכים והתקתוק של השגרה, וכל התפקוד של המלחמה, אני חושבת שרק הוסיפו לי בסוף. אז המלחמה עצרה לי את הקמפיין."
(ל. 15.04.2024)

לפני המלחמה ל' בחרה בנרטיב הליברלי שנועד לשמר צביון דמוקרטי בעיר. המלחמה גרמה לה להפסיק כמעט לחלוטין את הקמפיין הציבורי ולעבור לפעולה בשטח. היא מתארת תחושת קושי מוסרי בנהול קמפיין פוליטי ("לא הייתי מסוגלת לעשות את זה") - במקום זאת, היא בחרה "לתפקד" כראש עיר. כלומר לפעול, לעזור, לשרת את הציבור. ל' מימשה למעשה קמפיין המבוסס על טיפול בצרכי הקהילה בעת מלחמה: נוכחות, הקשבה והכלה. היא הפכה את התפקוד היומיומי בזמן משבר ל-"קמפיין" שלה, מה שביסס את הלגיטימציה שלה כמנהיגה בדרך מעשית. מחקר משותף של מכון ון ליר, מרכז אדווה וקרן הברט, שבחן את ההיבטים המגדריים של המלחמה שפרצה בעקבות טבח ה-7 באוקטובר, מצביע על כך שבתקופת מלחמה חלה ירידה בהשתתפות נשים בבחירות לרשויות המקומיות ולכנסת. בתקופות אלו פחות נשים מציגות מועמדות, ופחות נשים נבחרות לתפקידים משמעותיים. בנוסף, המחקר מצביע על מספר מגמות מדאיגות בנושא ייצוג והשפעה של נשים בחברה. ניתן לראות ירידה חדה בייצוג נשים בעמדות מפתח ובמרכזי קבלת החלטות, למרות תפקידן המרכזי בחברה האזרחית ובהתמודדות עם מצבי משבר (בן-אליהו ואח' 2024).

עדויות של מרואיינות שהובילו רשימות או התמודדו לראשות הרשות מצביעות על כך שהמלחמה יצרה אקלים פוליטי ציבורי המעדיף דפוסי מנהיגות גבריים ומחזק במיוחד את מעמדן של ראשי רשויות מכהנים. עבור מועמדים אלו שימשה המלחמה משאב פוליטי, שאפשר ביסוס של סמכות, ניסיון ומנהיגות ב"עת חירום" בעיני הציבור. מן הראיונות עולה כי דחיקת נשים מצמתי קבלת החלטות בתקופת המלחמה פגעה בסיכוייהן להיבחר, ותרמה להמשך ייצוגן הנמוך לתפקידי הנהגה מקומיים. בחלק מן הערים נסוגו נשים מהתמודדות עצמאית ואיחדו כוחות בריצה משותפת, בעוד שבמקביל נרשמה עלייה במספר המתמודדות והנבחרות לתפקידי חברות מועצה. עדות לכך שההשפעה המגדרית של מצב החירום שונה בין דרגי ההנהגה המקומית.

דיון ומסקנות

פרק זה מבקש לדון בממצאי המחקר, ביחס לשאלת המחקר וההשערות שהוצגו בו. במסגרת הדיון אשווה בין הממצאים לבין הספרות המחקרית הקיימת, תוך התייחסות להיבטים המאשרים, סותרים או המרחיבים אותה. נוסף על כך, אדון בארבע ההשערות המרכזיות שנבחנו במחקר, ובחסמים נוספים שעלו מדברי משתתפות המחקר בשלבי הגיוס השונים, בהתאם למודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995). מן הממצאים עולה תמונה מורכבת המצביעה על כך שתת-הייצוג הנשי אינו נובע מחוסר מוכנות או חוסר רצון ("חסמי היצע"), אלא מהצטלבות של חסמים מערכתיים ומוסדיים הממוקמים בצד הביקוש, אך מחלחלים עמוק גם אל שלבי ההחלטה המוקדמים ביותר, ומעצבים את בחירותיהן של נשים לאורך כל שלבי הגיוס.

בסוגיית החסמים הפנימיים-סובייקטיביים, הקשורים במשאבים ובמוטיבציה, שיערתי כי חסמים אלו יקשו על כניסתן של נשים לפוליטיקה המקומית. בנוסף, שיערתי כי, חסמים חברתיים-תרבותיים המאפיינים את החברה הישראלית כגון, הדרת נשים ממפלגות מסויימות על רקע אמונה דתית, מסורת שמרנות ותפיסות פטריארכליות המושרשות בצבא ובשוק העבודה, יהיו משמעותיים אף יותר בישראל (איצקוביץ מלכה ואח', 2013; הרצוג 1999; עקירב ובן חורין-נאות, 2015).

ממצאי המחקר עולה כי **חסם המשאבים הכספיים הוא מן החסמים המשמעותיים ביותר העומדים בפני נשים המתמודדות בזירת הפוליטיקה המקומית**. רוב המרואיינות ציינו כי למרות המחסור במשאבים פיננסיים הן הצליחו להתגבר עליו באמצעות הון עצמי, גיוס תרומות, תמיכה מהרשימה שבמסגרתה התמודדו, או סיוע של תנועות חברתיות ומפלגות. עם זאת, **מרואיינות רבות ובעיקר אלו שהתמודדו בראש רשימה למועצה תיארו את החסם הכלכלי כקושי משמעותי**, ואף הגדירו אותו במונחים של "חשש מקריסה כלכלית" "אי נוחות" ו"פגיעה בחסכוניות המשפחה", תוך הדגשה כי הכסף הוא רכיב "סופר-דרמטי" בתהליך ההתמודדות בזירה המקומית. חלק מהמרואיינות העומדות בראש רשימה פנו למפלגות בבקשה לתמיכה כספית לצורך הכרה ומימון הקמפיין, ציינו כי קיבלו מענה חלקי, והדגישו את הצורך בהקמת מנגנוני סיוע יעודיים כגון, הלוואות וקרנות ייחודיות לנשים המתמודדות למועצה, לראשות רשימה או לראשות העיר. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם הספרות המחקרית, המצביעה על כך שתמיכה מפלגתית עשוייה להעניק לנשים משאבים, הכרה ותמיכה. אך מאידך, גם עלולה לצמצם את עצמאותן הפוליטית ולהגדיר את גבולות הגזרה שלהן. בהקשר לכך, חשוב לציין כי תהליך הלוקליזציה תרם לעצמאותן של נשים ולהפחתת תלותן במפלגות, ובכך עודד את עליית שיעור הייצוג הנשי ברשויות המקומיות (הרצוג, 2001; בארי-רזין, 2015). **בנושא זה הראה**

המחקר, כי מרואיינות רבות שהביעו רצון לתמיכה מפלגתית בחרו תחילה להקים רשימה עצמאית ולהכריז על התמודדותן, ורק לאחר מכן פנו לחפש גב ותמיכה פוליטית ממפלגה קיימת.

אחד הממצאים המחדשים בנושא סוגיית החסמים הפנימיים הקשורים במוטיבציה פנימית, נוגע להבחנה בין "חוללות פנימית" - האמונה של נשים ביכולתן להשתתף ולהצליח בזירה הפוליטית, לבין "חוללות חיצונית" - הערכה עצמית פוליטית ואמון במערכת הפוליטית, המאפשרים להן להאמין ביכולתן להצליח במערכת המוסדית הקיימת. ממצאי המחקר עולה כי, רוב המרואיינות שבחרו להתמודד למועצה או לראשות העיר תפסו את עצמן כמתאימות ומוכנות לתפקיד, והגיעו לתהליך הגיוס בתחושת מסוגלות גבוהה, למעט מיעוט קטן מתוכן. ממצא זה עומד בניגוד לספרות הקיימת המצביעה על רמת "חוללות פנימית" נמוכה, בקרב נשים בהקשר הפוליטי ואף מנוגד למחקרים שנערכו בקרב צעירים נשים וגברים בגילאי קולג' בארצות הברית (18 עד 25), שהצביעו על פער מגדרי בתחושת המסוגלות הפוליטית לפיו נשים חושבות כי הן פחות מוכשרות לרוץ לפוליטיקה (Fox & Lawless, 2010, 2013; MacIvor, 2019; Shames, 2017). עם זאת, חלק מהמרואיינות - בעיקר אלו ששקלו להתמודד או אלו שהתמודדו לראשונה העלו קשיים הנוגעים דווקא ל"חוללות החיצונית", כלומר לאמון במערכת הפוליטית ולתחושת היכולת להצליח בה. רוב המרואיינות, הן ה"מהססות" והן המתמודדות שוב, ייחסו את סיכויי ההצלחה שלהן לקיומם של חסמים מוסדיים בצד הביקוש של המודל: העדר מנגנוני ייצוג מחייבים המבטיחים שיבוץ נשים במקומות ריאליים ברשימות, אי שוויון מגדרי בחלוקת הנטל המשפחתי, סטריאוטיפים מגדריים והעדר שכר עבור חברות מועצה. המרואיינות שיקפו את מורכבות ההחלטה להיכנס לזירה הפוליטית המקומית והדגישו כי רק לאחר שהצליחו להסדיר את האחריות הביתית והמשפחתית, יכלו לראות בהתמודדות צעד אפשרי. במקביל למשאב הכלכלי, המחקר מאיר את חשיבותו של ההון החברתי - הכולל רשתות קשרים, נגישות למידע ותמיכה פוליטית. נמצא כי חסם זה הופך לקריטי במיוחד במרוץ לראשות הרשימה ולראשות העיר, תפקידים אליהם יכולות להתמודד בעיקר נשים המחזיקות בהון חברתי וכלכלי גבוה. כשליש מן המרואיינות שהתמודדו לתפקיד חברת מועצה העידו על היעדר רשת קשרים אפקטיבית. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הספרות המחקרית המתארת את פעילותן של רשתות ה"Old Boys" וממחיש כי, גם בזירה המקומית נשים רבות נאלצות לנהל את מאבקן הפוליטי כמעט לבדן, ללא גב קהילתי מפלגתי או מוסדי מספק (גולן, 2004; Maguire, 2018; MacIvor, 2019).⁵⁵ ממצאים אלו מצביעים על כך שחסם ההון החברתי ממשיך לשמש גורם מרתיע בשלב ההיצע של המודל, ומוביל נשים רבות להסס לצעוד בשבילי החצץ של הפוליטיקה המקומית.

⁵⁵ "Old Boys" - קשרים שגברים יוצרים בצבא ובמקומות העבודה (גולן, 2004)

סוגיית העבודה השקופה של חברות המועצה, מהווה נדבך מרכזי בניתוח חסמי הביקוש וההיצע במחקר זה. בסוגיה זו, שיערתי כי היעדר שכר עבור תפקיד זה יוצר נטל נוסף על נשים, הנושאות בנטל העבודות השקופות בבית ובמקום העבודה, ועלול למנוע מנשים רבות להתמודד לתפקיד ציבורי נוסף שאינו מתוגמל. הנחתי כי חסם זה יהיה משמעותי במיוחד בישראל, בה אי השוויון המגדרי בחלוקת העבודות השקופות גבוה ביחס למדינות האיחוד האירופי בהן מוענק שכר או לכל הפחות החזר הוצאות, כגון נסיעות והשתתפות בישיבות מועצה, לחברי וחברות מועצה. **מממצאי המחקר עולה כי רוב המרואיינות סבורות שיש לשלם שכר לחברות מועצה או לפחות להחזיר הוצאות נלוות לתפקיד: שירותי שמרטפות, השתתפות בישיבות, ייעוץ משפטי, חניה ונסיעות. בנוסף, חושף המחקר תופעה ייחודית של "שקיפות כפולה". עבודתן של חברות המועצה אינה מתוגמלת כלכלית, ובמקביל אינה נראית לציבור עקב מחסור במשאבים למימון פעילות תקשורתית-דוברות ויחסי ציבור.**

המימצאים המגובים גם במחקרים, מדגישים כי היעדר התגמול אינו רק כלכלי ועלול להוות כר פורה לשחיתות ופגיעה באיכות הדמוקרטיה של השלטון המקומי. לפיכך, הציעו המרואיינות להשקיע בהתמקצעות חברי וחברות המועצה באמצעות תשלום שכר, או לכל הפחות בהחזר הוצאות בסיסיות נלוות למילוי התפקיד (פינקלשטיין ואח' 2020, עקירב ובן חורין-נאות, 2015; טהון-אשכנזי, 2023).

סוגיית העבודה השקופה של נשים קשורה ישירות לחלוקת התפקידים הבלתי שוויונית שנשים מבצעות בזירה הביתית הממשיכה להוות חסם מרכזי להשתתפות פוליטית. נשים שהתגברו על חסמי המשפחה והטיפול בילדים נאלצות להתמודד עם "עבודה שקופה" נוספת בתפקידן כחברת מועצה, לרבות ישיבות בשעות הערב, המכבידות במיוחד על נשים נושאות הנטל הביתי. עבודה זו, ממשיכה להנציח פערים של זמן, אנרגיה ומשאבים המצמצמים את יכולת ההתמודדות של נשים אל מול גברים, במרחב הציבורי-פוליטי. **למרות שרוב המרואיינות הדגישו את חשיבות השתתפותן בתפקיד זה גם ללא גמול כספי נמצא כי בקרב נשים ממעמד כלכלי נמוך, העדר השכר מחריף את אי השוויון ומדיר נשים וצעירים מהזירה המקומית, במיוחד חברות מועצה מהאופוזיציה הנאלצות לעבוד במקביל (טהון אשכנזי ושפירא, 2023).** ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם מחקרים בינלאומיים. כך למשל, מחקר שנערך בבריטניה בקרב 85 חברות מועצה מצא כי שכרן הנמוך מלווה בעלויות סמויות נוספות כגון- לבוש, נסיעות לכנסים ולינה המכבידות במיוחד על נשים ממעמדות כלכליים נמוכים או מקבוצות מיעוט. נשים אלו נאלצות לרוב לעבוד במשרה מלאה לצד כהונתן הציבורית, ונושאות בעומס כפול ואף משולש בהשוואה לגברים (Begum & Sobolewska, 2024).

לסיכום, הממצאים מצביעים על שלושה ממדים מרכזיים של חסמים כלכליים בסוגיית העבודה השקופה המשפיעים על השתתפותן של נשים בזירת הפוליטיקה המקומית: **היעדר משאבים, עבודות שקופות, והיעדר תגמול כספי** לחברות המועצה מצד המוסדות הציבוריים- פוליטיים. חסם העבודות השקופות כרוך בחסם המשאבים הכלכליים, בחלוקה האי שוויונית של נטל העבודות השקופות בין בני הזוג. מצב זה לא רק יוצר עומס על המכהנות, אלא משמש כחסם מרתיע עבור נשים צעירות ומועמדות פוטנציאליות **ממעמד סוציו-אקונומי בינוני ונמוך** הנמצאות במאגר ה"מתאימות", ומוביל אותן לסגת מההתמודדות עוד בטרם החלה. סוגיה זו בולטת במיוחד בישראל, שבה אי-השוויון המגדרי בחלוקת העבודה הביתית גבוה יחסית למדינות האיחוד האירופי, שם מוענק שכר או לפחות החזר הוצאות לחברי וחברות מועצה.

בסוגיית הסטריאוטיפים המגדריים שיערתי כי סטריאוטיפים מצד שומרי הסף, בוחרים, וכלי המדיה השונים, מצמצמים את סיכויי הנשים להיבחר לחברות מועצה ובעיקר לתפקידי מנהיגות פוליטית כגון- ראש רשימה, סגנית ראש עיר וראש רשות מקומית. בנוסף, בדקתי האם האופן שבו מועמדות תופסות את קיומן של עמדות סטריאוטיפיות מהווה חסם עבורן בהחלטה להשתלב בעולם הפוליטי והאם חסם זה מקשה עליהן להפוך למועמדות.

ממצאי המחקר עולה כי **סטריאוטיפים מגדריים כלפי נשים המתמודדות לתפקידי חברת מועצה והנהגה מופיעים בשלוש זירות מרכזיות**: מצד שומרי הסף, מצד המצביעים והמצביעות, ומצד כלי התקשורת. חלק מהמראיינות סיפרו כי שומרי הסף הציעו לרשימות בראשן עומדת אישה, להתאחד. אחרות העידו כי "גברים מנהלים את האירוע" של שיבוץ המועמדים והמועמדות ברשימות, ואחת מהמתמודדות לראשות העיר אף נתקלה באמירה נחרצת כי "לעיר הזו לא תיבחר אישה". הנתון שלפיו 92 אחוזים מראשי הערים בישראל הם גברים, מחזק ממצא זה ומעיד כי מרבית שומרי הסף- העומדים בראש רשימות ומחליטים בפועל על שיבוץ נשים, הם גברים. ממצא זה עולה בקנה אחד עם ספרות המחקר, המצביעה על כך שבמדינות בהן הפוליטיקה המקומית משמשת קרש קפיצה לזירה הארצית, ראשי מפלגות נוטים לקדם גברים בעלי שאיפות פוליטיות, כדי לא "לבזבז מנדט" על מועמדת שטרם עברה את כל שלבי הקידום בסולם הפוליטי (Fedor & Iațu, 2024). בנוסף, סטריאוטיפים מגדריים קיימים גם בקרב ציבור הבוחרים והבוחרות, המפקקים בהתאמתן של נשים לתפקידי הנהגה. **למעלה משליש מהנשים שרואיינו דיווחו על תפיסות סטריאוטיפיות בקרב ציבור הבוחרים ביחס ליכולותיהן המנהיגותיות, לרבות הובלת רשימה, ניהול משא ומתן והחזקה בתפקידים בכירים כמו ראש עיר או סגנית ראש עיר**. השילוב בין תכונות הנתפסות כנשיות- רכות, רגישות, וחמלה- לבין

התפיסה כי תכונות אלה אינן תואמות תפקידי הנהגה ובטחון, **מחזק את הדימוי של נשים כבלתי כשירות למנהיגות פוליטית.**

בהמשך לממצאים אודות סטריאוטיפים מגדריים, נחשפת במחקר זה לראשונה סוגיית **האלימות כלפי נשים בזירה הפוליטית המקומית**, המתבטאת הן בשיבות מועצה והן ברשתות החברתיות. ממצאי המחקר מצביעים על כך, כי נשים המתמודדות לתפקידי חברת מועצה, ראש רשימה, ראשות עיר ופוליטיקאיות מכהנות - חוות מגוון ביטויי אלימות מילולית, הקטנה, זלזול ותוקפנות, לעיתים מצד עמיתים בזירה המקומית ולעיתים מצד הציבור הרחב. צידה הנוסף של האלימות מופיע במרחב הדיגיטלי: רשתות חברתיות וכלי תקשורת מקוונים משמשים כר פורה להשמצות, התקפות אישיות והערות סקסיסטיות מצד מצביעים פוטנציאליים. תופעה המהווה חסם משמעותי נוסף להשתתפותן של נשים בשדה הפוליטי המקומי.

נקודת מבט מסקרנת וחדשנית שעלתה במחקר זה, נוגעת לאופן שבו נשים עצמן תופסות סטריאוטיפים אודות נשים בזירה הפוליטית- לרבות אלו המופנים כלפיהן לפני ההתמודדות ובמהלכה. באמצעות הראיונות נחשפתי לסוגייה "כיצד נשים המתמודדות בזירה המקומית תופסות מתמודדות בשדה הפוליטי", ומהן המשמעויות שהן מייחסות להשתתפות נשים בזירה הציבורית. מתוך שיח זה עלו דימויים מנוגדים של "**האישה הראויה**" **אל מול "האישה בחזית"**, המגלמים תפיסות שונות של התנהגות פוליטית ושל אסטרטגיות פעולה במרחב הגברי.

מרבית המרואיינות שהתמודדו לתפקידי הנהגה נקטו באסטרטגיית הטשטוש המגדרי המשקפת דפוס מוכר בספרות המחקר, שלפיו נשים בזירה הפוליטית נוטות לאמץ סגנון הנהגה הנתפס כ"ניטרלי" או תואם נורמות גבריות, במטרה להרחיב את הלגיטימציה הציבורית שלהן ולהפחית התנגדות מגדרית. אחת המרואיינות סיכמה תפיסה זו באמירה אופיינית "אני לא צריכה להדגיש את היותי אישה, רואים שאני אישה".

ממצאי המחקר חושפים כי נשים בזירה המקומית אינן קבוצה הומוגנית, חלקן חוות הצטלבות של זהויות חברתיות ומיקומי שוליים המשפיעים על תפיסת עולמן הפוליטית. מודעות גבוהה לפערים המגדריים בייצוג ניכרה הן בקרב נשים שהתמודדו בערים שבהן ייצוג הנשים היה דל במיוחד, והן בקרב אלו שהתמודדו בערים בעלות צביון ליברלי יותר. בלטה במיוחד קבוצה של מרואיינות בעלות מודעות פמיניסטית מובהקת, אשר הדגישו כי מטרתן אינה רק השתלבות במערכת הקיימת, אלא **איתגור ופירוק של מבני הכוח הפטריארכליים** המנציחים את הדרת הנשים. מתוך תפיסה ביקורתית זו, למעלה משליש מהמרואיינות, הציעו לאמץ אסטרטגייה של "**אישה בחזית**" -אסטרטגיה זו מבוססת על מימוש Agency (סוכנות) נשי מודע וביקורתי. המבקש להפוך את המגדר למשאב פוליטי גלוי ולא לחסם מוסתר. כאשר נשים בוחרות במוצהר ל"רוץ כמו אישה" - כלומר, להביא אל קדמת

הבמה את ניסיון חייהן, את קולן הייחודי ואת הנושאים המזוהים עם הזירה הנשית - הן פועלות **לניסוח מחדש של כללי המשחק הפוליטיים**. בכך הן מערערות על הנורמות הגבריות הממוסדות ומבקשות ליצור מנהיגות אלטרנטיבית שאינה מסתפקת בהסתגלות למבנה הקיים, אלא פועלת ככוח ביקורתי המייצר שינוי מהותי בסדר היום הציבורי. לעומת זאת, המחקר מזהה קבוצה משמעותית של נשים שבחרו לנקוט באסטרטגיה **ניטרלית**, על מנת שלא לאבד קולות מצביעים. נשים אלו הפעילו **Agency הסתגלותי**, המבטא את דמות **"האישה הראויה"**, דמות המאמצת דפוסי התנהגות ודיבור "גבריים" התואמים את הגישה הניאו-ליברלית, בה מוצגת הצלחתה של האישה כתוצר בלעדי של מאמץ אישי, כישורים ו"מריטוקרטיה", תוך התעלמות מופגנת מהחסמים המבניים וממבני הכוח המגבילים נשים כקבוצה. חשוב להדגיש כי אסטרטגיה זו, פועלת למעשה לשימור הנורמות הגבריות השולטות בפוליטיקה המקומית, ובכך עלולה דווקא לחזק את אותם מנגנוני הדרה שנשים מבקשות לפרוץ. בכך, מצביע המחקר על מתח מתמיד בין הצורך בהשגת לגיטימציה במרחב גברי לבין הרצון להוביל סדר יום פמיניסטי המקדם שוויון מהותי.

בסוגיית הבטחות הייצוג, שיערתי כי העדר הבטחות ייצוג חוקיות הכוללות אכיפה של שיבוץ נשים במקום ריאלי ברשימה, פוגע בפועל בייצוגן של נשים המבקשות להיכנס לפוליטיקה המקומית בישראל. העדר זה משפיע בשלב המעבר מ"שואפות" ל"מועמדות", ובנוסף גם משפיע על המוטיבציה של נשים המתלבטות האם להתמודד ונמצאות בשלב המעבר מ-"מתאימות" ל-"שואפות" (Fox & Lawless, 2004; Norris & Lovenduski, 1995).

בקרב מרואיינות המחקר זיהיתי שלוש עמדות מרכזיות : מרביתן הכירו בצורך ובערך של הבטחות ייצוג לקידום השתתפותן של נשים בפוליטיקה המקומית, והביעו התלבטות בעיקר באשר לסוג מנגנון הבטחת הייצוג הראוי ביותר - כזה שייחזק את ייצוגן של נשים, מבלי לעורר התנגדות חריפה מצד שומרי הסף והמצביעים. **מרבית משתתפות המחקר תומכות בהנהגת הבטחות ייצוג חוקיות הניתנות לאכיפה**. חלקן הציגו עמדה זו כהכרח מעשי לשיבוץ נשים במקומות ריאליים ברשימות, לרבות באמצעות שיטת ה"ריצ'רץ", גם מבלי לכוון מנגנונים אלו במפורש כהבטחות ייצוג חוקיות. מתוך קבוצה זו היו שדרשו באופן מפורש עיגון של הבטחות הייצוג בחקיקה מלווה במנגנוני אכיפה, לרבות סנקציות, כתנאי להבטחת יישומן בפועל. **קבוצה נוספת מבין המרואיינות תומכת בהבטחת הייצוג החוקית הקיימת כיום בישראל אך מציעה להעלות את אחוזי התמריץ הכספי מ-15 אחוזים ל-30 אחוזים**. גישה זו מעודדת ייצוג נשים אך לא כופה אותו כיון שאינה דורשת אכיפת הבטחת ייצוג.

ההצעה להעלאת התמריץ הכספי משפיעה גם על היקף המשאבים העומדים לרשות נשים בצד ההיצע של המודל, כבר בשלבי הגיוס הראשוניים לפוליטיקה המקומית, נשים הנמצאות במאגר ה"מתאימות" בוחנות את סיכוייהן להשתלב ברשימה למעצמה ומזהות את הצורך בהבטחת ייצוג לנשים במקומות

ריאליים ברשימה. ממצא זה מצביע על כך שנשים מבצעות כבר בשלב ההיצע חישוב מוקדם של עלות-תועלת פוליטית, הכולל שיקולים מוסדיים הנתפסים בדרך כלל כחלק מצד הביקוש. **בכך מרחיב המחקר את מודל הגיוס ומראה כי חסמים מוסדיים מחלחלים לשלבי ההיצע ומשפיעים על עצם נכונותן של נשים להיכנס לזירה הפוליטית.** חשוב לציין כי, מיעוט, מקרב משתתפות המחקר הביע התנגדות נחרצת למגנון זה, זאת בשל נקודת מבטן כי על נשים להיבחר על פי כישורים ולא על פי אחוז ייצוגן בחברה. **ממצאי המחקר מצביעים על כך שהמשאבים הכספיים העומדים לרשות נשים בשלבי הגיוס הראשוניים מושפעים מן התמריצים הכלכליים הניתנים לרשימות המשבצות נשים.** נשים ממשיכות להעריך את סיכוייהן להשתבץ במקום ריאלי תוך שקלול העלויות והתמורה הפוליטית האפשרית, כאשר מחסור במשאבים בשלב ההיצע עשוי לחזור אליהן באמצעות התמריץ שישולם לרשימה בה הן שובצו ונכנסו למועצה. במקביל, שיקולי הכדאיות הכלכלית של שומרי הסף-ראשי רשימות אשר מחשבים את הכדאיות הכלכלית שבשיבוץ נשים ברשימה מעצבים את שילוב הנשים ברשימות ואת נכונותן להתמודד בזירה הפוליטית המקומית. **בקרב משתתפות המחקר המחזיקות בתפיסת עולם פמיניסטית ודוגלות בשוויון מגדרי, ניכרת מודעות גבוהה במיוחד לחשיבותן של הבטחות ייצוג.** נשים אלו רואות במגנון זה כלי חיוני לחיזוק כוחן הפוליטי של נשים במועצות המקומיות, וליצירת מסה קריטית שתוכל לקדם נושאים חברתיים כדוגמת חינוך, קהילה ורווחה, מאבק באלימות נגד נשים, וקידום שוויון מגדרי. עוד נמצא כי הדרישה להבטחות ייצוג בעלות תוקף חוקי, בולטת במיוחד בקרב נשים ממיקומי שוליים, נשים בעלות משאבים מוגבלים, תושבות ערים מוחלשות, או נשים הממוקמות בעמדות שוליות בתוך העיר שבה הן מתמודדות. בקרב המרואיינות נמצאו גם גרושות וחד-הוריות הנושאות בזהויות מצטלבות, אשר פעילותן מתרחשת לרוב בהקשרים שמרניים יותר. נשים אלו הדגישו כי ייצוג מצומצם של אישה אחת או שתיים בלבד במועצה אינו מאפשר ייצוג אפקטיבי ואינו מביא לשינוי ממשי בתפקוד המועצה ובסדר יומה. בהתאם לכך, חלק מהמשתתפות הציעו לקדם הבטחת ייצוג בחקיקה בליווי מנגנוני אכיפה אפקטיביים כגון קנסות, בדומה למודלים הקיימים בצרפת, ספרד, איטליה ובמדינות נוספות, בהן הבטחות הייצוג מעוגנות בחוק ומיושמות בפועל (טהון -אשכנזי ואח', 2023; פינקלשטיין, 2020; Ballington & Berevoescu, 2021). משתתפות המחקר העלו גם את הצורך בהרחבת הבטחות הייצוג כך שישפרו את תנאיהן של נשים העומדות בראש רשימה למועצה או מתמודדות לראשות העיר, זאת לנוכח העובדה שרק נשים המובילות רשימה יכולות להתמודד על ראשות העיר. בהתאם לכך, במסגרת חוות דעת שהוגשה לקראת יום השלטון המקומי בישראל בשנת 2024 הומלץ להגדיל את התמריץ הכספי לנשים המתמודדות לראשות העיר או העומדות בראש רשימה למועצה (טהון -אשכנזי ואח', 2024). רובן הגדול של המרואיינות שהתמודדו בראש רשימה למועצה, וכן כמחצית מהמתמודדות לראשות העיר,

הביעו תמיכה בהצעה להגדיל את הבטחת הייצוג הכספית -הן עבור חברות מועצה, והן עבור מתמודדות בראש רשימה או לראשות העיר. אף שהבטחות הייצוג החוקיות תרמו לעלייה בשיעור ייצוגן של חברות מועצה, השפעתן טרם ניכרת בכל הנוגע לעלייה במספר **ראשות הערים** בישראל. נראה כי גידול זה תלוי במכלול רחב יותר של גורמים מוסדיים, תרבותיים וכלכליים, ואינו נובע באופן ישיר מהבטחות ייצוג בלבד (Lassébie, 2020; Spaziani, 2023).

את ממצאי המחקר יש לפרש גם לאור התקופה שבה נערך, תקופה שהתאפיינה בטלטלות פוליטיות, חברתיות וביטחוניות, אשר עיצבו את סדר היום הציבורי והפוליטי בישראל והשפיעו על התמודדותן של נשים לזירה הפוליטית המקומית באופן הבא: המחאה נגד השינויים במערכת המשפט מילאה תפקיד משמעותי ביצירת מוביליות פוליטית ובפתיחת הזדמנויות חדשות לנשים, להתמודד על תפקידים ציבוריים. רבות מהן תיארו את השתתפותן במחאה כצעד ראשון בדרך להשתלבות בזירה הפוליטית המקומית, מתוך תחושת שליחות ורצון להגן על הדמוקרטיה הליברלית ולשמר את קולן של נשים, סביב שולחן קבלת ההחלטות במועצה ובראשות העיר. טבח השבעה באוקטובר והמלחמה שבאה בעקבותיו, חידדו והחריפו את ההשפעה על התמודדותן של נשים לתפקידי הנהגה בעיר ובראשות רשימות. בעת מלחמת "חרבות ברזל" שהחלה באוקטובר 2023, נשים הובילו יוזמות אזרחיות חיוניות ברשויות המקומיות, אך תהליכי קבלת ההחלטות בממשלה, בצבא וברשויות המקומיות, התנהלו בעיקר על ידי גברים. המלחמה אמנם הגבירה קריאות מטעם ארגוני נשים ופוליטיקאיות לצורך במנהיגות נשים בראשות הערים. אך המוסדות הפוליטיים והתפיסות הפטריארכליות בחברה הישראלית דחקו נשים ממוקדי קבלת החלטות לספירה הביתית והותירו את ייצוגן כראשות רשויות נמוך במיוחד. עם זאת, נרשמה עלייה במספר המתמודדות והנבחרות לתפקידי חברות מועצה, המעידה על השפעה מגדרית שונה בין דרגי ההנהגה המקומית. **המאבק הציבורי רחב-ההיקף חיזק את מעמדן של רבות ממשתתפות המחקר, שחלקן שימשו דמויות מובילות במחאה המקומית, העניק להן הון חברתי, ביטחון עצמי, ניסיון פוליטי וקשרים בין-אישיים, אשר בהמשך תורגמו להון פוליטי וליכולת להשפיע בזירה הציבורית.**

לסיכום, באמצעות מודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995), זיהיתי כי החסמים המשמעותיים העומדים בפני נשים בזירה המקומית הם חסמים מוסדיים, הממוקמים בצד הביקוש של המודל- בשלב המעבר מ"שואפות למועמדות". ממצאי המחקר מצביעים על כך שמנגנוני הבטחות הייצוג, סטריאוטיפים מגדריים והעומס הנובע מעבודות שקופות מהווים חסמים מרכזיים, ומשמעותיים יותר מחסמים פנימיים סוביקטיביים הקשורים במוטיבציה ומצויים בצד ההיצע של המודל. בצד ההיצע של המודל נמצא כי החסם המשמעותי ביותר הינו העדר משאבים כספיים בעיקר

עבור נשים ממעמד כלכלי-חברתי בינוני ונמוך ונשים בעלות זהויות מצטלבות.⁵⁶ בנוסף, ניתן לראות כיצד חסמים בצד ההיצע והביקוש משפיעים זה על זה ומסבירים את תהליכי הממשך של נשים בעמדות הנהגה. חסמים אלו ממשיכים להקשות על יכולתן של נשים לממש את ה-Agency הפוליטי שלהן, הן בשלב ההתלבטות שלפני ההתמודדות והן בשלבים המתקדמים כסוכנות פוליטיות הפועלות להשמעת קול עצמאי, לקידום אג'נדות חברתיות ופמיניסטיות, ולשינוי סדר היום הציבורי. נוסף על כך, עולה כי, מנגנוני הבטחות הייצוג בפוליטיקה המקומית בישראל אינם חזקים דיים: אף שהתמריץ הכספי המעוגן בחוק נועד לעודד שיבוץ נשים ברשימות, הוא אינו מחייב בפועל את מיקומן במקומות ריאליים. **המחקר גם חושף מערכת סטריאוטיפים מגדריים מורכבת מצד בוחרים**, שומרי הסף וכלי התקשורת, הכוללת ביטויי הטרדה, אלימות מילולית ומיזוגניה- הן בשיבות מועצה והן בזירות הדיג'יטליות. לצד זאת, סטריאוטיפים המגבשים את דמותה של "המנהיגה הראויה", תורמים לשעתוק נורמות מגדריות קיימות ולצמצום מרחב הפעולה של נשים בזירה הפוליטית המקומית. בנוסף, **"העבודות השקופות"** יוצרות עומס על נשים הנבחרות לתפקיד חברת מועצה ללא שכר, ומרתיעות נשים נוספות מלהיכנס לזירת הפוליטיקה המקומית. **מחקרי מצביע על כך שהייצוג הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל אינו נובע מהיעדר רצון או מאי כשירותן לתפקיד, אלא מהצטלבות של חסמים מערכתיים ומוסדיים המונעים מימוש שוויוני של סוכנות פוליטית.** בקרב חלק מהמראיינות הנמצאות בשלב "ממתאימות לשואפות", נמצא כי, **העדר אמון במערכת הפוליטית הגברית וביכולת להצליח למרות החסמים המוסדיים, עומד כחומה בצורה אל מול רצון של נשים רבות מעל המשווער להיכנס לפוליטיקה.** חסמים אלו מצמצמים את יכולתן של נשים להתמודד לתפקידי הנהגה ולפעול במרחב הציבורי מתוך חופש פעולה ושוויון הזדמנויות.⁵⁷ עם זאת, ממצאי המחקר מצביעים גם על כך שנשים רבות מנווטות בתוך מגבלות אלה בדרכים יצירתיות ואסטרטגיות, ולעיתים אף מצליחות לפרוץ אותן. חלקן פועלות במסגרת קמפיין הבחירות שלהן, חלקן נתמכות במסגרות אזרחיות של ארגוני נשים, אך רוב התמיכה נעשית בעידוד קבוצות הנשים לרוץ באמצעות קמפיילים המועלים על ידי ארגונים חברתיים. חלקן פועלות לשינוי המוסדות מבפנים - הן אינן רבות אך, מהוות דוגמה לסוכנות פוליטית הפועלת בתוך מגבלות החסמים המוסדיים. בנוסף, המחקר חושף את הקושי בגיוס **והתגייסות של נשים למען נשים** - נשים הן לא קבוצה הומוגנית והן לעיתים בעלות אינטרסים מורכבים ומנוגדים. לסיום, חשוב לציין כי העדר ייצוגן של נשים ברשויות המקומיות פוגע

⁵⁶ חסם זה מתייחס גם להיבט חיצוני-אובייקטיבי, שאינו תלוי רק במועמדות עצמה המבקשת להיות פוליטיקאית אלא גם בגורמים חיצוניים.

⁵⁷ הכוונה לתפקידים הבאים: ראשות רשות מקומית, ראשות רשימה, סגנית ראש עיר.

בעקרון השוויון העומד בבסיסו של משטר דמוקרטי ליברלי, וביכולתן להשתלב ולהשפיע בזירה הפוליטית המקומית. חסמים אלו בולטים במיוחד בהקשר הישראלי, המאופיין באתגרים ייחודיים כגון: כוחות דתיים ושמרניים, סדר יום ביטחוני-צבאי דומיננטי, ודחיקתו של סדר היום הדמוקרטי המכליל. מציאות זו מחריפה את הדרתן של נשים מהזירה המקומית ומדגישה את הצורך בהתערבויות מוסדיות שיחזקו ייצוג שוויוני ויאפשרו השתתפות פוליטית רחבה ומכילה יותר.

סיכום תרומת המחקר

במחקר זה בקשתי לבחון את סוגיית השיעור הנמוך של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל באמצעות שאלת המחקר: כיצד תופסות נשים המתמודדות למשרה פוליטית ברשויות המקומיות בישראל את חסמי הכניסה עימם הן מתמודדות? אל מול שאלת המחקר שיערתי כי החסמים שיעלו הם: חסמים פנימיים סובייקטיביים, השפעת העבודה השקופה על היכולת להתמודד לתפקיד חברת מועצה, סטריאוטיפים מגדריים והעדר הבטחות ייצוג. באמצעות שיטת המחקר האיכותני פנמנולוגי על פי הגישה הפרשנית ערכתי ראיון עומק חצי מובנה עם 16 נשים שבחרו להתמודד למועצה המקומית ולראשות העיר. לצורך המחקר השתמשתי במודל הגיוס הכלכלי של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995) המחולק לארבעה שלבי גיוס: "מתאימות", "שואפות", "מועמדות" ו"נבחרות". המודל שנבנה במקור לפרלמנט הבריטי הותאם במחקר זה לבחירות המקומיות בישראל ובאמצעותו מיפיתי את החסמים במעברים שבין השלבים השונים של מודל גיוס.

תרומת המחקר

מחקר זה הינו מחקר מקיף ועדכני בנושא ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית. המחקר האחרון והמקיף שנערך בנושא זה, היה בשנת 1998 על ידי חנה הרצוג (1998) שהתבסס רובו על שאלונים. המחקר שונה ממחקרים אחרים שנערכו אודות נשים בפוליטיקה המקומית כיון שהוא מנתח את החוויה הסובייקטיבית של המתמודדות לאורך כל תהליך הכניסה לפוליטיקה.

המחקר מרחיב את הידע אודות החסמים הייחודיים של נשים המתמודדות בזירה המקומית ואף משווה בין חסמים של חברות מועצה לחסמים העומדים בפני המועמדות לראשות העיר כפי שאלו - הן הסובייקטיביים והן האובייקטיביים - נחווים ונתפסים על ידי נשים המתמודדות. באמצעות ראיונות עומק עם נשים שהתמודדו או מכהנות בתפקידי הנהגה ברשויות המקומיות, נחשפו רבדים מורכבים של התנסות נשית בזירה הפוליטית - החל משלב ההתלבטות "ממתאימות לשואפות", ועד לשלב

ההתמודדות והכהונה בפועל. לראשונה נערכו ראיונות בשלב בו נשים, הנמצאות במאגר ה"מתאימות" לפוליטיקה, מהססות ומתלבטות לגבי השתלבותן בזירה הפוליטית המקומית. אוכלוסיית המחקר מגוונת ונבחרה כך שתוכל לתת ביטוי למצבן הכלכלי והחברתי של המשתתפות. **ייחודיות המחקר מתבטאת בגישת המחקר הפרשנית הנותנת ביטוי לתפיסתן ונקודת מבטן של המרואיינות, שימוש במודל גיוס כלכלי המשקף חסמים של נשים מצד ההיצע ומצד הביקוש בפוליטיקה המקומית.** מטרתו היא לתרום לגוף הידע העוסק בייצוג נשים בפוליטיקה המקומית במשטר דמוקרטי וליברלי. ראיונות המחקר נערכו בתקופה קריטית החל מינואר 2023, על רקע משבר פוליטי מחאה והפגנות נגד הכרזות הממשלה, לבצע שינויים במערכת המשפטית, טבח השבעה באוקטובר ביישובי הדרום ומעבר למלחמה עצימה בדרום ובצפון הארץ. אירועים אלו השפיעו על דחיית הבחירות שנערכו לבסוף בפברואר 2024. **ראיונות המחקר שנערכו בתקופה זו, מספקים הצצה למצבן של נשים בין שני אירועים אלו; ההפגנות נגד ביצוע רפורמה משפטית גורפת, מציינות את תקופת הזמן הראשונה, בה בחרו חלק מהמרואיינות להתמודד למועצה על מנת לשמור על צביון דמוקרטי וליברלי במחוזן.** מלחמת "חרבות ברזל" שיצרה אפקט מורכב: מחד, נשים הובילו יוזמות אזרחיות קריטיות; מאידך, התפיסות הפטריארכליות וסדר היום הביטחוני-צבאי הדומיננטי דחקו נשים ממוקדי קבלת ההחלטות לספירה הביתית. המלחמה חידדה את הצורך במנהיגות נשית, אך גם חשפה את החסמים המוסדיים המקשים על נשים להגיע לדרגי הנהגה בכירים כמו ראשות עיר.

תרומה חשובה למחקר היתה איסוף המידע מתוך קבוצות הפעילות של מיזם "5050" ו"רשת המשפיעות", דרכן איתרתי מרואיינות למחקר. אוכלוסיית המחקר מגוונת ונבחרה בקפידה בדגש על הערים מהן הגיעו המרואיינות ומצבן הכלכלי חברתי. המחקר בודק לראשונה את עבודת חברת המועצה כעבודה שקופה - העדר גמול ושכר לחברות המועצה עבור עבודתן והשפעת חסם העבודות השקופות על התמודדותן של נשים לפוליטיקה המקומית.

המחקר מציג תמונה עשירה ומורכבת של סטריאוטיפים מגדריים המופנים כלפי נשים מצד שומרי הסף, מצביעים, כלי התקשורת והמדיה החברתית, מרחיב ומעמיק את ההבנה ביחס למגוון סוגי הסטריאוטיפים הפועלים בזירה הפוליטית המקומית, וחושף אלימות מגדרית כלפי מתמודדות וחברות מועצה מכהנות. תרומה חשובה להבנת החסמים המוסדיים מהווה ההבחנה בין סוגי הסוכנות (Agency) ההסתגלותית מול הביקורתית, הממחישה כיצד מערכת הסטריאוטיפים והציפיות החברתיות מצמצמת את מרחב הפעולה של נשים בזירה המקומית, ומאלצת אותן לבחור בין השתלבות במחיר של ויתור על זהותן, לבין מאבק חזיתי לשינוי כללי המשחק. ממצאי המחקר מצביעים על העדר מנגנוני הבטחת ייצוג מספקים ומחייבים, לשילוב נשים במקום ריאלי ברשימות לרשויות. סטריאוטיפים מגדריים סביב כשירותן של נשים להיות מנהיגות, עומס בלתי מתוגמל של

עבודות שקופות בבית ובקהילה, חסמים פנימיים הקשורים בתחושת האמון של נשים לצלוח את החסמים המוסדיים ולהיבחר כחברות מועצה, מובילות רשימה, סגניות וראשות ערים. בנוסף, חשוב להדגיש כי נשים בעלות חוזקה כלכלית וחלוקה שיוונית בנטל עבודות הבית, יכולות לאפשר לעצמן להשתתף במרוץ למועצה. בהקשר זה, במירוץ לראשות העיר, הצורך במשאבים כספיים הולך וגדל והיכולת להציג מועמדות למשרה זו, על ידי נשים הולכת וקטנה. **מרבית החסמים שהוזכרו על ידי משתתפות המחקר, פועלים יחד על מנת להגביל את נוכחותן והשפעתן הפוליטית של נשים בפוליטיקה המקומית בישראל.**

לסיים יש להדגיש כי שילובן של נשים בפוליטיקה תורם להרחבת השיח הציבורי-אזרחי-פוליטי. השתתפותן מאפשרת יצירת דיאלוג מגוון ועשיר יותר בין נבחרי הציבור לבין האזרחים, ומקדמת הכללת נקודות מבט וידע ייחודיים ושונים מאלו של השיח הגברי-הדומיננטי, אשר ממשיך לשלוט במידה רבה בתרבות הפוליטית הישראלית. **ברמה המעשית**, תרומתו של המחקר היא בהצגת תמונה עדכנית אודות מצבן של נשים בזירה המקומית בישראל, ובהצעת כיווני פעולה לשיפור השתתפותן וייצוגן. בין ההמלצות הבולטות עולות הצורך בחיזוק מנגנוני הבטחות הייצוג, עיגון שכר או החזרי הוצאות לחברות מועצה, הקמת קרנות ייעודיות למתמודדות והגברת האכיפה על התמריצים הקיימים. מחקר זה פותח אפשרויות למחקרים עתידיים בתחום ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית בישראל. אני רואה חשיבות רבה נוכח המימצאים המוסדיים המשמעותיים שנמצאו בצד הביקוש של המודל לערוך מחקר המשך השוואתי אודות השפעת הריכוזיות הקיימת בשלטון המרכזי והמקומי בישראל, על ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית. נושא נוסף להמשך המחקר הנוכחי הינו, החסמים של מנהיגות בזירה המקומית אל מול הזירה הארצית בישראל וכיצד ישפיעו הבטחות ייצוג חוקיות על בחירתן של מנהיגות נשים.

ביבליוגרפיה

- אבגר, ע'. (2019). ייצוג נשים בשלטון המקומי: ריכוז נתונים לאחר הבחירות המקומיות 2018, מרכז המחקר של הכנסת.
- אבגר, ע' ופידלמן, א'. (2020). נשים בכנסת ריכוז נתונים לאחר הבחירות לכנסת ה-23, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- אבריאלי, א'. (2023, 13 בספטמבר). רוח קפלן, הארגונים והאנשים שמאחורי המחאה נגד ההפיכה המשטרית. *זה מרקר*, www.themarker.com, גלישה אחרונה 27.07.2025.
- אחיטוב, נ'. (2025, 13 במרץ). האם גברים מפלים נשים כדי לשמר את הפריבילגיות שלהם? מחקרה של ד"ר אורלי ברקת מגלים שזה לא כל כך פשוט. *הארץ*, www.haaretz.co.il, גלישה אחרונה 27.07.2025.
- איצקוביץ'-מלכה, ר', ושפירא, א'. (2020). "הבטחות ייצוג חוקיות לנשים בישראל: מדוע כשלו כל הניסיונות לרפורמה בנושא? בתוך: הרצוג ח', חזן נ', שמיר מ' (עורכות), *פערים מגדריים במוליטיקה בישראל* (עמ' 233-201). הוצאת מכון ון ליר.
- אלוביץ, ט'. (2024). *מעורבות מפלגות ישראליות בבחירות לרשויות המקומיות*. הוצאת מולד המכון להתחדשות דמוקרטית. www.molad.org
- אלמגור-לוטן, ה', ובן-דוד, ד'. (2009). ייצוג הולם לנשים בשלטון המקומי: תמונת מצב בישראל ומבט משווה. הכנסת מרכז המידע והמחקר.
- אלפרט, ב', ושלסקי, ש'. (2007). פרק כטקסט: כתיבה כיצירת ידע. בתוך: *מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט: דרכים בכתיבת מחקר איכותני* (עמ' 69-17). מכון מופ"ת.
- בארי, א', ורזין, ע'. (2015). *דמוקרטיה מקומית בישראל: ביזור, מקומיות, השתתפות ופוליטיקה מקומית*. (כרך ראשון). מחקרי פלורסהיימר, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- בורדייה, פ'. (2005). *שאלות בסוציולוגיה*, רסלינג.
- ביז'או-פוגל, ס'. (2011). *דמוקרטיה, פמיניזם, מגדר, אזרחות וזכויות אדם*. האוניברסיטה הפתוחה.
- בן אליהו, ה', בסין, י', ברייר-גארב, ר', הרצוג, ח', חזן, נ', צמרת, ה'. (2021). *מדד המגדר: אי שוויון מגדרי בישראל*. שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, מכון ון ליר.
- בן אליהו, ה', בסין, י', ברייר-גארב, ר', הרצוג, ח', חזן, נ', צמרת, ה'. (2022). *מדד המגדר: אי שוויון מגדרי בישראל*. שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, מכון ון ליר.
- בן אליהו, ה', בסין, י', ברייר-גארב, ר', הרצוג, ח', חזן, נ', צמרת, ה'. (2023). *מדד המגדר: אי שוויון מגדרי בישראל*. שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, מכון ון ליר.
- בן אליהו, ה', דגן בוזגלו, נ', חסון, י'. (2024). *השלכות המלחמה על נשים בישראל: חינוניות, שקופות ומודרות*. מרכז אדווה, יודעת, מכון ון-ליר, קרן פ' אברט.

- בייט-מרום, ר'. (2009). שיטות מחקר המדעי החברה, עקרונות המחקר וסגנונותיו. האוניברסיטה הפתוחה.
- בניטה, ר', ומזרחי-סימון, ש'. (2018). ייצוג הולם לנשים בשלטון המקומי, תמונת מצב בישראל ומבט משווה, הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- בר טוב, י', ופינקלשטיין, א'. (2023). מסגרת היחסים בין השלטון המרכזי לשלטון המקומי בישראל בהשוואה לדמוקרטיה מפותחות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- בריר-גארב, ר'. (2020). עבודות שקופות, מפתח: כתב-עת לקסיקלי למחשבה פוליטית, 15.
- ברכטה, א', ופדהצור, ע'. (2001). הבחירות לרשויות המקומיות בישראל 1998- המשכיות או שינוי, תל-אביב: רמות.
- בר כהן-ריקן, ע'. (2022). נייר מדיניות בנושא תת ייצוג של נשים בפוליטיקה המקומית. בית ספר פדרמן למדיניות ציבורית וממשל, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- גולן, ג'. (2004). הבטחת ייצוג של נשים בתחום הפוליטיקה. בתוך: מאור, ע. (עורכת), העדפה מתקנת והבטחת ייצוג בישראל. אוניברסיטת תל-אביב: הוצאת רמות, עמ' 315–330.
- גיוסלסון, ר'. (2015). כיצד לראיין למחקר איכותני: גישה התייחסותית (תרגום): עמיה ליבליך, מכון מופ"ת.
- גידנס, א' (2013). סוציולוגיה: האוניברסיטה הפתוחה כרך א' (עמ' 398-399).
- גיל-עד, ה. (2023, 27 ביוני). פוליטיקאיות סופגות פי שניים יותר עלבונות ברשת. Ynet. www.ynet.co.il, גלישה אחרונה 06.02.2026.
- גסקל, ג'. (2011). ראיונות אישיים וקבוצתיים, בתוך מרטין ו' באואר, וג' גסקל (עורכים) מחקר איכותני: שיטות לניתוח טקסט, תמונה וצליל (עמ' 49-68) רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- גירבי, א'. (1996). המחיר הכפול: מעמד האישה בחברה הישראלית ושירות הנשים בצה"ל. הוצאת רמות, אוניברסיטת תל-אביב.
- דאל, ר'. (2002). על הדמוקרטיה (ש' אליעז-פלד, (תרגום) המכון הישראלי לדמוקרטיה המקור פורסם בשנת (1998).
- הורוביץ, ד' וליסק, מ'. (1991). מצוקות באוטופיה: ישראל- חברה בעומס יתר. עם עובד.
- הרצוג, ח'. (1994). נשים ריאליות: נשים בפוליטיקה המקומית בישראל, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
- הרצוג, ח'. (1999). נשים בפוליטיקה ופוליטיקה של נשים. בתוך א' יזרעאלי, א' פרידמן ה' דהאן-כלב, מ' חסן וס' פוגל ביז'אווי (עורכות), מין מגדר פוליטיקה (עמ' 307-355). תל-אביב, הקיבוץ המאוחד.
- הרצוג, ח'. (2001). נשים- הכוח העולה: בתוך א' בריכטה וע' פדהצור (עורכים), הבחירות לרשויות המקומיות בישראל: המשכיות או שינוי 1998, (עמ' 133-158) הוצאת רמות אוניברסיטת תל אביב.

- הרצוג, ח', נתנזון ר', ארנון נ' וצמרת ה'. (2002). עמדות נשים נבחרות המכהנות ברשויות המקומיות שלוש שנים בתפקיד. תל אביב: המכון הישראלי למחקר כלכלי חברתי.
- הרצוג, ח'. (2009). במבחן הזמן: מבט ביקורתי על גלגולו של השיח על מגדר, עיונים בשפה וחברה: 2 (1): עמ' 10-30
- הרצוג, ח'. (2014). דרכים לדעת- דמיון של התנגדות: מבט פמיניסטי על ראיון העומק בחברה מרואיינת. בתוך: מ' קרומר-נבו; מ' לביא-אגיא; ד' הקר (עורכות), מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות. (עמ' 32-53) תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- וייס, ש'. (1973). הפוליטיקאים בישראל. תל-אביב: הוצאת אחיאסף.
- חזן, ר'. (2006). בחירת מועמדים. בתוך ג', רהט (עורך), בחירת מועמדים בישראל: המצוי והרצוי. (עמ' 13-35). המכון לחקר החברה והכלכלה ע"ש יוסף ספיר ז"ל.
- חירותי-סובר ט'. (2022, 12 באוגוסט). "אומרים לי את לא מבינה ואז בא הגבר החזק והאמיץ ומסביר". דה מרקר. www.themarker.com, גלישה אחרונה 10.08.25.
- חירותי-סובר ט'. (2023, 4 במאי). ליברלים או שמרנים "זעם המחאה יופנה לקלפיות בבחירות המקומיות". דה מרקר. www.themarker.com, גלישה אחרונה 06.02.2026.
- חירותי-סובר, ט'. (2024, 5 במרץ). "ההצלחה של חוזה חדש בבחירות, הוכיחה שאפשר אחרת גם בפוליטיקה הארצית". דה מרקר. www.themarker.com, גלישה אחרונה 06.02.2026.
- חסון, י'. (2016). היכן הנשים בכלכלה, מקומן של כלכלניות ושל תפיסות מגדריות בעיצוב מדיניות ובייצור ידע מגדרי. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה.
- חסון, י'. (2022). עדיין שקופות מגמות והתפתחויות בהערכת תרומתן של עבודות ללא שכר לכלכלה. סוציולוגיה ישראלית (חוברת 2), 33-52.
- טאובר, י. (2025, 2 ביולי). "אושר בקריאה ראשונה, חברי מועצה ברשויות מקומיות יקבלו תגמול עבור פעילותם". שקוף. shakuf.co.il, גלישה אחרונה, 17.09.2025.
- טהון-אשכנזי, ע'. ושפירא, א'. (2023, 14 במאי). לקראת ריצה לרשויות המקומיות. (חוות דעת). המכון הישראלי לדמוקרטיה. www.idi.org.il.
- טהון-אשכנזי, ע'. שפירא, א'. פינקלשטיין, א. (2024). ייצוג נשים ברשויות המקומיות לציון יום השלטון המקומי 2024. www.idi.org.il.
- יחיא-יונס, ת'. (2006). זרות, מגדר ופוליטיקה: נשים בפוליטיקה המקומית בחברה הערבית פלסטינית בישראל. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה" אוניברסיטת תל אביב.
- ינאי, נ'. (2007). שאלת המדע בפמיניזם- סנדרה הארדינג וסוגיית החקירה המדעית בפמיניזם. בתוך: נ' ינאי, ת' אלאור, א' לובין, ח' נווה ות' עמיאל-האוזר (עורכות), דרכים לחשיבה פמיניסטית (עמ' 351-391). רעננה: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.
- יקיר, א'. פינקלשטיין, א' ויחיאל נ'. (2024, 23 בינואר). ייצוג נשים בבחירות לרשויות המקומיות, המכון הישראלי לדמוקרטיה. www.idi.org.il

- כהן, מ. (2023, 4 באוקטובר). "אופי של ערים ישתנה", כך ישפיע השסע על הבחירות לרשויות המקומיות. מעריב. www.maariv.co.il, גלישה אחרונה 06.02.2026.
- כרכבי-סבאח, מ' וקפלן, ע'. (2017). *עבודות שקופות בישראל*, (דו"ח מחקר למוסד לביטוח לאומי). ירושלים: שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, מכון ון ליר.
- לוי, י' ושגיא, א. (2014). השלטון המקומי - בין המדינה, הקהילה וכלכלת שוק. (כרך א': עורכים. י' לוי וא' שריג) האוניברסיטה הפתוחה.
- ליפהרט, א'. (1998). דמוקרטיה התאגדותית. בתוך ב. נויברגר וא. קופמן (עורכים), *דמוקרטיה ודמוקרטיזציה* (עמ' 264-284). תל-אביב: עם עובד.
- למיש, ד'. (1998). שוות ערך תקשורתי: מבט פמיניסטי על התקשורת הישראלית בתוך ד' כספי (עורך) *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עמ' 119-139) ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- מארש, ד' וסטוקר, ג' (2005). *תאוריות וגישות במדע המדינה*. (תרגום: ת' הרמן: המקור פורסם בשנת 1995). האוניברסיטה הפתוחה.
- מכון שיטה (2024). בחינת השפעת המלחמה ודחיית הבחירות לרשויות המקומיות (סקר). shittah.org.
- מכון סמית (2024). ממצאי סקר בנושא מנהיגות נשית בזירה המקומית ובמלחמת "חרבות ברזל" (סקר שלא פורסם: הוצג בכנס 50:50 בזום).
- מנדרהט, י'. (2024, 25 בפברואר). 4 נשים מספרות על המחיר הכלכלי של המתמודדות בבחירות המקומיות, www.vnet.co.il Ynet, גלישה אחרונה 08.08.2025.
- נגר רון, ס. (2022). מה שרואים מכאן לא רואים משם: מבט משולי שוק העבודה. *סוציולוגיה ישראלית*, (חוברת 2), 120-141.
- סטקלוב, ע' וריינגוורץ, י'. (2015). *השפעת ייצוג נשי על תפקוד מועצת הרשות המקומית: תחומי החניך והרווחה כמקרי בוחן*. מחקרי פלורסהיימר, המכון ללימודים עירוניים ואזוריים, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- עקירב, א' ובן-חורין-נאות, י'. (2015). "התשמע קולי? מהשתתפות אזרחית להשתתפות פוליטית של נשים בפוליטיקה המקומית". בתוך: בארי א' רזין ע' (עורכים) *דמוקרטיה מקומית בישראל - ביזור, מקומיות, השתתפות ופוליטיקה מקומית* (כרך ב', עמ' 164-189) מחקרי פלורסהיימר, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- פולברה, נ'. (1996). עקרת הבית והחשבונאות הלאומית. *תיאוריה וביקורת*, 9, (עמ' 175-188), מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד.
- פינקלשטיין, א'. (2020). *השלטון המקומי בישראל: רקע כללי, סוגיות ליבה ואתגרים* (נייר מדיניות 157). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פינקלשטיין, א. (2024, 08 באפריל). *ניתוח תוצאות הבחירות לרשויות המקומיות 2024*. <https://www.idi.org.il/articles/53510>.

- פינקלשטיין, א' ופרידמן, א' (2021). מתן תגמול כספי לחברי מועצות ברשויות המקומיות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פינקלשטיין, א', גולדברג, א', בר טוב, י' והימן, א' (2025). השלטון המקומי בראי הנתונים: היבטים ומגמות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פירסט, ע' וקמה, ע' (2015). על ההדרה: ייצוגים תקשורתיים של אחרים. הוצאת רסלינג.
- פרייזר, נ' (2017). פמיניזם, קפיטליזם ועורמת ההסטוריה. בתוך ר' בריירגארב, ד' אולמרט, א' קזין וי' תירוש (עורכות) קפיטליזם ומגדר, סוגיות מרכזיות בתרבות השוק. (עמ' 393-412). מכון ון ליר.
- צבר בן יהושע, נ' (2001). הרמנויטיקה ומחקר הרמנויטי בתוך נ. צבר-בן יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי עמ' (77-97) תל אביב הוצאת דביר.
- קמה, ע' (2002). אם שמים אותי על המסך משמע אני קיים: דרכי התמודדות של הומאים עם הכחדתם הסמלית הנתפסת. סוציולוגיה ישראלית, כרך ד' 191-143, (1) קמיר, א' (2014). האם בישראל האישי הנשי הוא פוליטי? אפליית נשים מבית, הדרתן במרחב הציבורי וחינוך פוליטי בישראל. בתוך נ' מיכאלי (עורך), כן בבית ספרנו (עמ' 123-151). הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת.
- קמפ, א. (1988). נשים ריאליות: נשים בפוליטיקה המקומית בישראל (מאמר ביקורת). מגמות: רבעון למדעי ההתנהגות. ל"א(4). 498-501.
- קניג, ע. (08 במרץ 2016). הייצוג הנשי בזירות הפוליטית בישראל. (נייר עבודה). המכון הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/articles/2260> גלישה אחרונה 19.12.2025
- קניג, ח', פרידברג, ח', שפירא, א' ואיצקוביץ-מלכה, ר' (2013). ייצוג נשים בפוליטיקה: ישראל במבט השוואתי (דו"ח מחקר). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- קניג, ג' ורהט, ג' (2019). שוויון הזדמנויות בהליכי בחירת מועמדים לכנסת. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- קניג, ע' (04 במרץ 2024). ייצוג נשים במערכת הפוליטית: סקירה לרגל יום האישה הבינלאומי 2024 המכון הישראלי לדמוקרטיה <https://www.idi.org.il/articles/53253>
- קרומר-נבו, מ' (1999). מה הסיפור שלך? מטאפורות של מצוקה ושל עזרה בסיפוריהן של אימהות ממשפחות רב-בעייתיות. חברה ורווחה, י"ט(3), 283-301. רבעון לעבודה סוציאלית.
- קרומר-נבו, מ', לביא אג'אי מ' והקר, ד' (2014). הזמנה לדיון במתודולוגיות מחקר פמיניסטיות. בתוך מ' קרומר נבו, מ' לביא אג'אי ו ד' הקר (עורכות). מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות (עמ' 7-31). תל אביב: הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.
- ראובני, א. (2020). נשים בין פוליטיקה קהילתית ובחירות מקומיות (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה") אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- רזין, ע' (2003). רפורמה בארגון השלטון המקומי בישראל: בין ריכוז לביזור, בין מסורתיות למודרניות. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

- שומר, י. (2020). בין בחירות פנימיות למנגנוני הבטחת ייצוג. מ' שמיר, ח' הרצוג, נ' חזן (עורכות). *פערים מגדריים בפוליטיקה בישראל* (עמ' 234-258). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- שושן, א' ומרי, ר' (2023). *הרפורמה המשפטית והשלכותיה האפשריות על ייצוג הנשים החרדיות* (נייר עבודה). נבחרות.
- שפירא, א' ופינקלשטיין, א. (2023). *חוות דעת: הבחירות לרשויות המקומיות 2024 בצל "חרבות ברזל"*: היערכות ומשמעויות. המכון הישראלי לדמוקרטיה, www.idi.org.il, גלישה אחרונה 11.12.2025
- שפירא, א' ופרידברג, ח. (5 בינואר 2021). *חוות דעת בעניין הצורך בשיפור ייצוג נשים המכון הישראלי לדמוקרטיה*. www.idi.org.il
- שפירא, א', וקניג, ע'. (26 בדצמבר 2018). *סקירה: ייצוג נשים ברשויות המקומיות*. המכון הישראלי לדמוקרטיה. www.idi.org.il
- שקד, א'. (1994) *השפעת גודל, ותק, סטטוס סוציו-אקונומי והרכב עדתי של מקום ישוב על ייצוג נשים בפוליטיקה המקומית (עבודת מוסמך במדעי החברה)*. אוניברסיטת תל-אביב.
- שקדי, א'. (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום*. פרק 4: שיטות איסוף הנתונים (עמ' 79-85) רמות - אוניברסיטת תל-אביב.
- שלסקי, ש' ואריאלי, מ'. (2016). *מודרניות בחקר החינוך: מהפוזיטיביזם לפרשנות ולגישות פוסט-מודרניות*. בתוך נ' צבר-בן יהושע (עורכת), *מסורות וזרמים במחקר האיכותני: תפיסות, אסטרטגיות וכלים מתקדמים*. עמ' (31-76) תל אביב: מכון מופ"ת.
- שנהב, מ. (2016). *הנציגות המינימליסטית של נשים במערכת הפוליטית הישראלית*. (עמ' 42-58). *Revue européenne des études hébraïques: REEH = European journal of Hebrew studies* = [Ketav-'et le-ḥeḳer ha-'Ivrit be-Eropah]. (2016): n.
- Anzia, S. F., & Berry, C. R. (2011). The Jackie (and Jill) Robinson effect: Why do congresswomen outperform congressmen? *American Journal of Political Science*, 55(3), 478-493.
- Bagues, M., & Campa, P. (2021). Can gender quotas in candidate lists empower women? Evidence from a regression discontinuity design. *Journal of Public Economics*, 194.
- Begum, N., & Sobolewska, M. (2024). Ticking two boxes, fighting two battles: Intersectional experiences of ethnic minority women councillors in UK local government. *Politics & Gender*, 20(3), 553-578.
- Berevoescu, L., & Ballington J. (2021). Women's representation in local government: A global analysis. UN Women. www.unwomen.org
- Campbell, R., & Winters K. (2008). Understanding men's and women's political interests: Evidence from a study of gendered political attitudes. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 18(1), 53-74.
- Campbell, K.K. (1989). *Man cannot speak for her: A critical study of early feminist rhetoric*, New York: Praeger.

- Campbell, K. K. (2010). Introduction to man cannot speak for her. In L. Buchanan & K. J. Ryan, *Walking and talking feminist rhetorics: Landmark essays and controversies*, Indiana: Parlor Press, 7-17.
- Carroll, J. S., & Fox L.R. (2006). Introduction: Gender and electoral politics into the twenty-first century. In J.S. Carroll & L.R. Fox (Eds.), *Gender and elections: Shaping the future of American politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1-11.
- Carroll, S. J., & Sanbonmatsu, K. (2010). Entering the mayor's office: Women's decisions to run for municipal office. Paper presented at the *Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago*, in Rose, M. (Ed.). (2013). *Women & executive office: Pathways & performance*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 115-137.
- Carroll, S. J., & Sanbonmatsu, K. (2013). *More women can run: Gender and pathways to the state legislatures*, Oxford: Oxford University Press.
- CAWP (2024). Sinzdak, J., & Hill, C. *From Data to Diversity II: The Demographics of New Jersey's Appointed Officials*. Center for American Women and Politics.
- Coessens, A. (2024). *Woman in politics - Local and European trends*. Council of European Municipalities and Regions (CEMR). ccre-cemr.org
- Coffé, H. (2013). Women stay local, Men go national and global? Gender differences in political interest. *Sex Roles*, 69, 323-338.
- Crenshaw, K. (2013). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. In Maschke K., *Feminist legal theories*, New York: Routledge, 23-51.
- Crowder-Meyer, M., Gadarian, S. K., & Trounstine, J. (2015). Electoral institutions, gender stereotypes, and women's local representation. *Politics, Groups, and Identities*, 3(2), 318-334.
- Dahlerup, D. (2013). *Women, quotas and politics*. London, New York: Routledge.
- Dahlerup, D., & Freidenvall, L. (2010). Judging gender quotas: predictions and results. *Policy & Politics*, 38 (3), 407-425.
- Daniels, A. K. (1987). Invisible work. *Social Problems*, 34(5), 403-4.
- Ditonto, T. (2017). A high bar or a double standard? Gender, competence, and information in political campaigns. *Political Behavior*, 39(2), 301-325.
- Dolan, K. (2004). The impact of candidate sex on evaluations of candidates for the US House of Representatives. *Social Science Quarterly*, 85(1), 206-217.
- Dolan, K. (2009). The impact of gender stereotyped evaluations on support for women candidates. *Political Behavior*, 32, 69-88.
- Dolan, K., & Sanbonmatsu, K. (2009). Gender stereotypes and attitudes toward gender balance in government. *American Politics Research*, 37(3), 409-428.
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological review*, 109(3), 573.
- Erikson, J., & Josefsson, C. (2019). The legislature as a gendered workplace: Exploring members of parliament's experiences of working in the Swedish parliament. *International Political Science Review*, 40(2), 197-214.

- Fedor, A. D., & Iațu, C. (2024). No space for female mayors in Romania: incumbents' degree of re-election and the impact on future candidates. *Social Sciences*, 13(6), 293.
- Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2004). Entering the arena: Gender and the decision to run for office. *American Journal of Political Science*, 48(2), 264-280.
- Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2005). *It takes a candidate: Why women don't run for office*. Cambridge University Press.
- Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2010). If only they'd ask: Gender, recruitment, and political ambition. *The Journal of Politics*, 72(2), 310-326.
- Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2011). Gendered perceptions and political candidacies: A central barrier to women's equality in electoral politics. *American Journal of Political Science*, 55(1), 59-73.
- Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2024). The invincible gender gap in political ambition. *Political Science & Politics*, 57(2), 231-237.
- Fraser, N. (2013). *Fortunes of feminism: From state-managed capitalism to neoliberal crisis*. New York: Verso.
- Håkansson, S. (2023). *Politicians under threat: Gender aspects of violence against political representatives* (Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences No. 214). Acta Universitatis Upsaliensis.
- Haraway, D. (2013). Situated knowledge: The science question in feminism and the privilege of partial perspective 1. In Wyer M. et al. (Eds.), *Women, science, and technology* (pp. 455-472), New York: Routledge.
- Herrick, R., Thomas, S., Gerbracht, H., & Miota, E. (2022). *Gender and race differences in mayors' experiences of violence*. Center for American Women and Politics, Eagleton Institute of Politics, Rutgers University.
- Herzog H. (1999). *Gendering politics : Women in Israel*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Hills, J. (1983). Lifestyle constraints on formal political participation. Why so few women local councilors in Britain? *Electoral Studies*, 2, 39-52.
- Inter-Parliamentary Union (IPU) & Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2018). *Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe*. www.ipu.org
- Itzkovitch-Malka, R. (2024). How do gender stereotypes about leadership positions change in the face of a crisis. *Research & Politics*, 11(4).
- Itzkovitch-Malka, R. (2025). Law, gender justice, and the dynamics of democratic backsliding. *Laws*, 14(5), 77.
- Itzkovitch-Malka, R., & Porzycki, V. (2025). Contending with disadvantage: women MPs' coping strategies in gendered parliaments. *International Feminist Journal of Politics*, 1-24.
- Kenny, M., & Mackay, F. (2020). Women, gender and politics in Scotland. In M. Keating (Ed.), *The Oxford Handbook of Scottish Politics* (pp. 60-76). Oxford: Oxford University Press.

- Kjaer, U., Dittmar, K. & Carroll, S. J. (2018). Council size matters: Filling blanks in women's municipal representation in New Jersey. *State and Local Government Review*, 50(4), 215-229.
- Krook, M. L., & Zetterberg, P. (2014). Electoral quotas and political representation: Comparative perspectives. *International Political Science Review*, 35(1), 3-11.
- Krook, M. L. (2020). *Violence against women in politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Lassébie, J. (2020). Gender quotas and the selection of local politicians: Evidence from French municipal elections. *European Journal of Political Economy*, 62.
- Lippmann, Q. (2023). Persistence of incumbents and female access to political positions. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 206, 327-349.
- Lovenduski J., & Hills J. (1981). *The Politic of the Second Electorate - Women and Public Participation*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lownpes V. (1996). Varieties of new institutionalism: A critical appraisal. *Public Administration*, 74 (2), 181-197.
- MacIvor, H. (2019). *Women and politics in Canada*. Toronto: University of Toronto Press.
- Mackay F. (2004). Gender and political representation in the UK: The state of the discipline. *British Journal of Politics and International Relations*, 8(1), 99-120.
- Maguire, S. (2018). *Barriers to women entering parliament and local government*. Institute for Policy Research Report. University of Bath.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1984). The new institutionalism: organizational factors in political life. *American Political Science Review*, 78, 734-49.
- Margaras, V. (2025) *Women in local and regional government: Trends, challenges and best practices*. European Parliamentary Research Service.
- Meeks, L. (2012). Is she “man enough”? Women candidates, executive political offices, and news coverage. *Journal of communication*, 62(1), 175-193.
- Milyo, J., & Schosberg, S. (2000). Gender bias and selection bias in House elections. *Public Choice*, 105 (1), 41-59.
- Norris, P. & Lovenduski J. (1995). *Political recruitment: Gender, race, and class in the British parliament*. New York: Cambridge University Press.
- Phillips, A. (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Pini, B., & McDonald, P. (2011). Gender and municipal politics: problems, perspectives and possibilities. In B. Pini (Ed.), *Women and representation in local government* (pp. 1-17). New York: Routledge.
- Prügl, E. (2021). The Rise of neoliberal feminism: by Catherine Rottenberg, Oxford, Oxford University Press, 2018. *International Feminist Journal of Politics*, 23(1), 179-181.
- Ransford, P., & Thomson, M. (2011). Moving through the pipeline - Women's representation in municipal government in the New England region of the United States. In B. Pini (Ed.), *Women and representation in local government* (pp.21-36), London: Routledge.
- Sanbonmatsu, K. (2002). Gender stereotypes and vote choice. *American Journal of Political Science*, 20-34.

- Shames, S. (2017). *Out of the running: Why millennials reject political careers and why it matters*. New York: NYU Press.
- Southern, R., & Harmer, E. (2021). Twitter, incivility and “everyday” gendered othering: An analysis of tweets sent to UK members of parliament. *Social Science Computer Review*, 39(2), 259–275.
- Spaziani, S. (2022). Can gender quotas break the glass ceiling? Evidence from Italian municipal elections. *European Journal of Political Economy*, 75.
- Sasson-Levy, O. (2011). Research on gender and the military in Israel: From a gendered organization to inequality regimes. *Israel Studies Review*, 26(2), 73-98.
- Tolley, E. (2011). Do women “do better” in municipal politics? Electoral representation across three levels of government. *Canadian Journal of Political Science*, 44(3), 573-594.
- Tronto, J. C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality, and justice*. New York: New York University Press.
- V-Dem Institute. (2019). Democracy Report 2019: Democracy Facing Global Challenges. www.v-dem.net.
- V-Dem Institute. (2023). Democracy Report 2023: Defiance in the Face of Autocratization. www.v-dem.net.
- V-Dem Institute. (2024). Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot. v-dem.net.
- Vecchio, K. (2019, April). Elect her: A road map for improving the representation of women in Canadian politics. Report of the Standing Committee on the Status of Women. publications.gc.ca.
- Walby, S. (1994). Is citizenship gendered?. *Sociology*, 28(2), 379-395.
- Wilson, M. C. (2004). *Closing the leadership gap: why women can and must help run the world*. New York: Viking.
- Young, I. M. (1980). Throwing like a girl: A phenomenology of feminine body comportment motility and spatiality. *Human studies*, 3(1), 137-156.
- Yarkoney-Sorek, A., & Geva, N. (2023). The masculine template in perceived competence of women in Israeli politics. In M. M. Taylor-Robinson, & N. Geva (Eds.), *The image of gender and political leadership: A multinational view of women and leadership* (pp. 77-96). New York: Oxford Academic.
- Zamfir (2024). *Violence against women active in politics in the EU-A serious obstacle to political participation*. European Parliamentary Research Service. www.europarl.europa.eu.

1. מודל הגיוס של נוריס ולבנדוסקי (Norris & Lovenduski, 1995:184)

184

Who gets selected, and why?

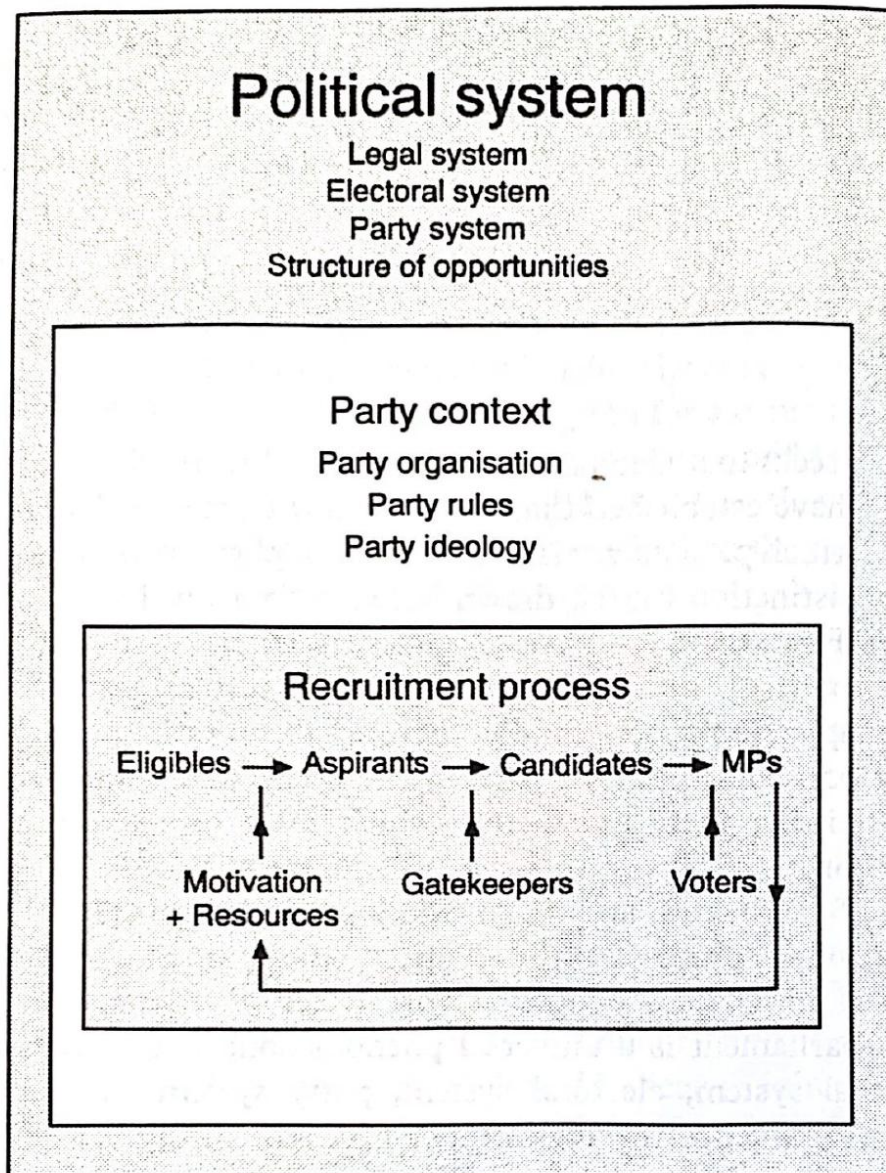

Figure 10.1 Comparative model of the recruitment process.

2. עבודות שקופות - מתוך מדד אי השוויון המגדרי 2022 עמ' 9

עבודה, משפחה, זמן

נשים הן עדיין האחראיות העיקריות לעבודות הבית ולטיפול במשפחה. עבודות אלו הן **עבודות שקופות** שכן לרוב אינן זוכות להכרה ולתגמול, אבל הן משמשות חסם להשתתפות מלאה ושוויונית של נשים בשוק העבודה. במהלך חודשי הקורונה, לא ניכר שינוי משמעותי בחלוקת עבודות הבית והטיפול בין נשים לגברים בישראל.

בישראל: שיעור הנשים והגברים המבצעים עבודות שקופות במשקי בית בהם שני בני הזוג מועסקים

מקור: אפרת הרצברג דרוקר, מאיר יעיש, טלי קריסטל, אוניברסיטת חיפה

ראיונות על פי שלבי המודל של נוריס ולבנדוסקי (Norris&Lovenduski, 1995).

עבור עבודת התזה "גיוס וייצוג נשים לפוליטיקה המקומית בישראל"

חוקרת: דורית שמואלי מנחת המחקר: דר' רעות איצקוביץ מלכה

שאלון דמוגרפי משלים הכולל שאלות אישיות הנוגעות לגיל, מקצוע, מצב משפחתי, השכלה, מצורף לראיון האיכותני שייערך.

דוגמא לשאלון:

"מתאימות לשואפות" (המהססות)⁵⁸

1. ספרי לי עלייך האם את עובדת ועל מסלול חייך בשנים האחרונות פעילותך הציבורית פוליטית. מה מניע אותך להתמודד?
2. תוכלי לספר לי על ההחלטה להתמודד, האם היו לבטים, מה הלבטים העומדים בפנייך בשלב זה טרם ההתמודדות עצמה ומה הפעולות שעשית עד כה.
3. מה מרתיע אותך להתמודד? האם יש משהו בהחלטה על התמודדות שמרתיע אותך? מפחיד אותך?
4. מה היו השיקולים בעד וכנגד להתמודד דווקא ברשות המקומית?
5. מה לדעתך הקשיים או החסמים שעומדים בדרכך או יעמדו בדרכך להתמודד.
6. מה הפעולות שעשית על מנת להיות מועמדת? כיצד קידמת את עצמך, האם בדקת יכולות פיננסיות, רשת קשרים, ניסיון בניהול קמפיין
7. האם רצון לקדם נשים מהווה מרכיב ברצונך להשתלב בעולם הפוליטי? האם את רואה את זהותך כאישה הפועלת גם עבור נושאים נשים, שוויון מגדרי ועוד
8. האם את עובדת? האם העדר שכר לתפקיד חברת מועצה ישפיע על החלטתך להתמודד?

דוגמא לשאלון:

מ-"שואפות" ל-"מועמדות"

1. ספרי לי עלייך האם את עובדת? ומהו מסלול חייך בשנים האחרונות פעילותך הציבורית פוליטית. מה מניע אותך להתמודד?
2. מה הביא אותך להתמודד? מה היה הרגע בו החלטת להתמודד? תוכלי לשתף בלבטים טרם ההתמודדות?
3. מה מרתיע אותך להתמודד? האם יש משהו בהחלטה על התמודדות שמרתיע אותך?
4. מה היו השיקולים בעד וכנגד להתמודד דווקא ברשות המקומית?
5. מה לדעתך הקשיים או החסמים שעומדים בדרכך או יעמדו בדרכך להתמודד.
6. מה הפעולות שעשית על מנת להיות מועמדת? כיצד קידמת את עצמך, האם בדקת יכולות פיננסיות, רשת קשרים, ניסיון בניהול קמפיין

⁵⁸ מטרת ראיון זה היא לצבור ידע אודות השלב הראשוני של גיוס המתמודדות לפוליטיקה המקומית אשר יתכן וישפוך אור גם על מספרן הנמוך של נשים בשלבי הגיוס.

7. האם רצון לקדם נשים מהווה מרכיב ברצונך להשתלב בעולם הפוליטי. האם הצבת יעדים לשוויון מגדרי ברשימה ולשיבוץ נשים במקומות ריאליים? האם תדגישי את היותך אישה ופעילותך למען נשים ושוויון מגדרי.
8. האם את עובדת? האם העובדה שהתפקיד אינו בשכר והעובדה כי אולי תאלצי לוותר על עבודה בשכר הוא שיקול בהתמודדות?
9. האם לדעתך מצביעים וות רואים יתרון במועמדת אישה או גבר האם את חשה במאבקי הכוח בין נשים לגברים בפוליטיקה המקומית?
10. מה דעתך על מכסות והבטחות ייצוג לנשים.

דוגמא לשאלון:

מ- "מועמדות" ל- "מנהיגות" - נשים המתמודדות לראשות העיריה חסמים.

1. ספרי לי עלייך על מסלול חייך בשנים האחרונות פעילותך הציבורית פוליטית. האם את עובדת ?
2. מה הביא אותך להתמודד? מה היה הרגע בו החלטת להתמודד? תוכלי לשתף בלבטים טרם ההתמודדות? מה מניע אותך להתמודד לראשות העירייה?
4. האם יש משהו בהחלטה על התמודדות שמרתיע אותך ? מפחיד אותך? מה היו השיקולים בעד וכנגד להתמודד דווקא ברשות המקומית?
5. מה לדעתך הקשיים או החסמים שעומדים בדרכך או יעמדו בדרכך להתמודד.
6. ספרי לי על תהליך ההתמודדות עצמו- לפני שאת מחליטה להתמודד לראשות העיר מה את עושה? אילו הכנות בשטח ? בבית? מה את בודקת ? (מבחינת תומכים.ות, הון עצמי, תורמים.ות, סיכויים).
7. איך או האם את רואה את תפקידך כאישה כפועלת למען שוויון מגדרי, האם הצבת יעדים לשוויון מגדרי ברשימה ולשיבוץ נשים במקומות ריאליים? האם תדגישי את היותך אישה ופעילותך למען נשים ושוויון מגדרי.
8. האם זו פעם ראשונה להתמודדות, אם לא פרטי באיזה תהליך התמודדת האם עמדת בראש רשימה?
9. האם לדעתך מצביעים.ות רואים יתרון במועמדת אישה או גבר האם את חשה במאבקי הכוח בין נשים לגברים בפוליטיקה המקומית? עד כמה הזירה הפוליטית המקומית ממוגדרת (המוסדות, העירייה, התומכים) עבור נשים, מנקודת מבטך?
10. האם בתהליך ההתמודדות הדגשת או תדגישי את היותך אישה? האם את רואה בכך יתרון יחסי או קלף אלקטורלי שניתן להדגיש?
11. מה את חושבת על שיטת הבחירות לראשות העיר האם השיטה מובנת להצלחה של נשים? ומה דעתך על מכסות והבטחות ייצוג לנשים?
12. האם מצביעים.ות רואים יתרון במועמדת אישה או גבר ? האם את חשה במאבקי הכוח בין נשים לגברים בפוליטיקה המקומית?
13. האם מסרי הקמפיין יתמקדו בנשים וכיצד?
14. האם את מרגישה כי במהלך הקמפיין יהיה עלייך להתגבר על תפיסות תרבותיות וחברתיות שיש כלפי נשים מנהיגות ?

שאלון דמוגרפי עבור עבודת התזה "גיוס וייצוג נשים לפוליטיקה המקומית בישראל" שאלון זה הינו שאלון משלים הכולל שאלות אישיות הנוגעות לגיל, מקצוע, מצב משפחתי, השכלה, מצורף לראיון האיכותני שייערך. ראיון זה ייערך בתום הראיון האיכותני.

חוקרת: דורית שמואלי מנחת המחקר: דר' רעות איצקוביץ מלכה

לסיום האם יש דבר נוסף שהיית רוצה להוסיף? לספר?

שם המרואיינת:

אני מבקשת לשאול אותך מספר פרטים אישיים:

1. שנת לידה.....

2. ארץ לידה.....

3. שנת עלייה.....

4. ארץ לידת האב.....

5. ארץ לידת האם.....

6. מקום מגורים

7. מצב משפחתי:

1. רווקה.....

2. נשואה.....

3. גרושה.....

4. אלמנה.....

5. אם יחידנית.....

6. פרודה.....

7. חיה בזוגיות.....

8. מספר ילדים.....

8. רקע תרבותי:

1. חילונית.....

2. דתית.....

3. מסורתית.....

9. השכלה:

1. יסודית או פחות

2. תיכונית או חלקית (לא סיימה תיכון)
3. תיכונית ללא תעודת בגרות
4. תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
5. על תיכונית (סמינר, ביי"ס לאחיות, ביי"ס להנדסאים וכדומה)
6. אוניברסיטאית חלקית (לא סיימה אוניברסיטה ללא תואר)
7. תואר אקדמי איזה?
8. אחר.....
10. מהו מקצועך?
1. עקרת בית
2. עבודה מחוץ לבית במשרה חלקית
3. עבודה מחוץ לבית במשרה מלאה
4. התנדבות
5. עצמאית (פריילנס או בעלת עסק)
11. האם תמשיכי לעבוד במהלך התמודדותך בבחירות?
12. האם כן, באיזה היקף משרה?
13. האם תמשיכי לעבוד אם תיבחרי בבחירות?
14. כיצד היית מתארת את מצבך הכלכלי?
1. נמוך
2. מתחת לממוצע
3. ממוצע
4. מעל הממוצע
5. גבוה
6. מסרבת להשיב

Abstract

This study examines women's recruitment and representation in Israeli local politics, exploring their persistent underrepresentation at the municipal level. Despite local politics being perceived as more accessible to women due to its focus on education, community affairs, and social welfare, women's representation remains strikingly low, lower than at the national level. This gap raises critical questions about barriers preventing women from entering municipal leadership. The study investigates multiple dimensions of underrepresentation: the impact of “invisible work” on women's candidacy for council positions; gender stereotypes held by gatekeepers and voters regarding women's leadership competence; exposure to violence during campaigns or while serving; the lack of effective gender quota policies; and internal barriers related to women's confidence in overcoming institutional obstacles to become council members, list leaders, or mayors. This qualitative study is based on 16 semi-structured in-depth interviews with women who ran for city council or mayoral positions, employing Norris and Lovenduski's supply-and-demand recruitment model (1995). It draws on two theoretical frameworks—new institutionalism and interpretive approaches, examining both how institutional structures shape women's representation and the personal perspectives of women candidates. Uniquely, the interviews illuminate the earliest recruitment stage for the first time: the hesitation phase, where “eligible” women contemplate entering local politics. The findings reveal that low representation stems not from a lack of ambition or competence, but from multidimensional institutional and systemic barriers that create a narrow entry path favoring women with substantial social and economic capital. The interviews were conducted between August 2023 and June 2024 during a turbulent period in Israel, including massive protests, judicial reforms, the October 7th massacre, and the “Iron

Swords” war. All of these constituted events that shaped the research context and led to the postponement of the municipal elections.